

**T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**AK PARTİ DÖNEMİNDE:
TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA STRATEJİK DÖNÜŞÜM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BARIŞ DEMİR
141302047**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. HÜDAYİ SAYIN**

İSTANBUL, 2016

T.C.
YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalı SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi BARIŞ DEMİR'in AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI STRATEJİK DÖNÜŞÜM adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 22/06/2016 tarih ve 2016/22 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / *oy ~~çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 27./06./2016

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı		İmzası
1.	Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Hüdayi SAYIN	
2.	Jüri Üyesi Prof. Dr. İ. Yaşar HACISALİHOĞLU	
3.	Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZCAN	

ÖZET

AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI ‘STRATEJİK DÖNÜŞÜM’

Barış DEMİR

Haziran, 2016

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türk dış politikasının temel dinamikleri çerçevesinde Türk dış politikasının temelleri, Türk dış politikasında karar alma mekanizmaları, Atatürk dönemi Türk dış politikası, II. Dünya Savaşı dönemi Türk dış politikası, Adnan Menderes dönemi Türk dış politikası, Turgut Özal dönemi Türk dış politikası ve Türk dış politikasında Davutoğlu faktörü incelenmiştir. İkinci bölümde 2003-2014 yılları arasında AK Parti dönemi Türk dış politikası incelenmiş, üçüncü bölümde ise AK Parti döneminde dış politikada stratejik dönüşümü sağlayan kamu diplomasisi ve yumuşak güç aktörleri ele alınmıştır.

Bu kapsamda Dışişleri Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılması, yeni kurulan Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Yunus Emre Enstitüsü, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, revize edilen ve daha aktif bir hale getirilen Başbakanlık Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Türk Hava Yolları gibi kurumlar analiz edilmiştir. AK Parti döneminde eski ve yeni kurumların bilinçli ve aktif kullanılması sayesinde stratejik bir dönüşüm meydana gelmekte ve küreselleşen dünyada dış politika etkinleştirilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: AK Parti Dönemi, Türk Dış Politikası, Stratejik Dönüşüm, Kamu Diplomasisi

ABSTRACT

TURKISH FOREIGN POLICY DURING THE AK PARTY ERA ‘STRATEGIC TRANSFORMATION’

This study consists of three parts. In the first part, within the frame of the basic dynamics of the Turkish foreign policy, fundamentals of the Turkish foreign policy, Turkish foreign policy decisions-making mechanisms, Turkish foreign policy during Ataturk Era, Turkish foreign policy during World War II, Turkish foreign policy during Adnan Menderes Era, Turgut Ozal Era and the Davutoglu factor in the Turkish foreign policy were analyzed. In the second part; Turkish foreign policy between 2003 and 2014, during the AK Party Era was analyzed and in the third part, the actors of public diplomacy and soft power ensuring strategic transformation during the AK Party Era were approached.

In this context; the restructure of the Ministry of Foreign Affairs and institutions such as the newly established Prime Ministry Office of Public Diplomacy, The Yunus Emre Institute, The Presidency for Turks Abroad and Related Communities, a revised and more activated Prime Ministry Turkish Cooperation and Coordination Agency, Turkish Radio and Television Corporation and Turkish Airlines were analyzed. During the AK Party Era, a strategic transformation has been occurring through the conscious and active use of old and new institutions and the activation of foreign policy is attempted in the globalizing world.

Key Words: The Era of AK Party, Turkish Foreign Policy, Strategic Transformation, Public Diplomacy

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Türk dış politikasının geçtiğimiz son on üç yılı içerisinde tek başına iktidarda bulunan AK Parti iktidarları döneminde Türk dış politikasında nasıl bir stratejik dönüşüm yaşandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu süreç içerisinde Başbakan Danışmanı olarak göreve başlayan ardından Dışişleri Bakanı ve Başbakanlık görevini üstlenen Ahmet Davutoğlu'nun 2001 yılında yazmış olduğu 'Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu' kitabından hareketle, Türkiye'nin dış politikasında, yeni kurulmuş olan kurumlarla, mevcut olup pasif bir durumda bulunan kurumların yeniden dizayn edilip dış politikaya yön vermesi ile stratejik bir dönüşüm gerçekleştirildiği görülmektedir. Klasik dış politika anlayışından çıkılarak, dünyada neler olup bittiği her an takip edilip, yeni gelişen durumlara göre pozisyon alan bir Türkiye'den söz etmemiz mümkündür.

Yüksek lisans eğitimim sürecinde sağladıkları katkılardan dolayı Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda görevli tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez çalışmam sırasında görüşleriyle fikirlerimin olgunlaşmasını sağlayan Üniversitemiz Rektör Yardımcısı, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Yaşar HACISALİHOĞLU'na ve tezimi bitirmemde bana içtenlikle yardımcı olan Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanımız değerli tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Hüdayi SAYIN'a ve yüksek lisans eğitim sürecimde en büyük destekçim olan eşim Gülşah DEMİR'e teşekkürlerimi sunar ayrıca çalışmam boyunca desteklerini benden esirgemeyen aileme şükranlarımı sunarım.

Barış Demir

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	2
ÖZ	3
ABSTRACT	4
ÖNSÖZ	5
İÇİNDEKİLER	6
KISALTMALAR LİSTESİ.....	9
GİRİŞ	11
1. TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL DİNAMİKLERİ	13
1.1. Türk Dış Politikasının Temelleri	13
1.2. Dış Politika Analizi ve Türk Dış Politikası Karar Alma Mekanizması.....	14
1.3. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası: 1918-1939	17
1.3.1. İdeal Hedef: Uluslararası Sisteminde Var Olmak.....	18
1.3.2. Güç Dengesi Politikası	19
1.3.3. Yurttta Sulh Cihanda Sulh	20
1.4. İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye: 1939-1945.....	22
1.5. Adnan Menderes (DP) Dönemi Türk Dış Politikası: 1950-1960	23
1.6. Türk Dış Politikası: 1970-1980 Dönemi ve Kıbrıs Barış Harekatı	24
1.7. Turgut Özal Dönemi Türk Dış Politikası: 1980-1993.....	27
1.7.1. Özal ve Batı Dünyası	30
1.7.2. Özal ve İslam Dünyası.....	30
1.7.3. Batı ile Doğu Arasında Bir Köprü Olarak Türkiye.....	31
1.7.4. Özal ve Körfez Savaşı	32
1.8. AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası: Vizyon ve Revizyon	33
1.9. Türk Dış Politikasında Davutoğlu Faktörü.....	36

2. AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI	40
2.1. Türk Dış Politikasında 2003-2004.....	40
2.2. Türk Dış Politikasında 2005-2006.....	42
2.3. Türk Dış Politikasında 2007-2008.....	44
2.4. Türk Dış Politikasında 2009-2010.....	47
2.5. Türk Dış Politikasında 2011-2012.....	51
2.6. Türk Dış Politikasında 2013-2014.....	54
3. KAMU DİPLOMASİSİ KURUMLARI VE YUMUŞAK GÜÇ AKTÖRLERİ ...	59
3.1. Dışişleri Bakanlığı	60
3.1.1. Yeni Teşkilat Kanunu: Dışişleri Bakanlığının Yeniden Yapılandırılması	61
3.1.2. Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Genel Müdürlüğü	62
3.1.3. Dışişleri Bakanlığı Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü ve Kültürel Diplomasi Genel Müdür Yardımcılığı.....	63
3.1.4. Diplomasi Akademisi Başkanlığı	64
3.2. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK)	64
3.3. Yunus Emre Enstitüsü ve Kültür Merkezleri	67
3.3.1. Yunus Emre Enstitüsü ve Kültür Merkezlerinin Faaliyetleri	70
3.3.1.1. Eğitim Faaliyetleri.....	70
3.3.1.2. Kültür Sanat Faaliyetleri	71
3.3.2. Yunus Emre Enstitüsü Projeleri.....	71
3.3.2.1. Türkoloji Projesi	71
3.3.2.2. Türkçe Seçmeli Yabancı Dil Projesi	72
3.3.2.3. Balkanlarda Kültürel Mirasın Yeniden İnşası Projesi.....	73
3.3.2.4. Balkanlarda Geleneksel Türk El Sanatlarının İhyası	73
3.4. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB).....	74
3.4.1. YTB'nin Kurumsal Yapılanması ve Faaliyet Alanları	74

3.4.2. Türkiye Bursları.....	76
3.4.3. Diaspora Diplomasisi.....	77
3.5. Başbakanlık Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA).....	78
3.5.1. TİKA'nın Yeniden Yapılandırılması	78
3.5.2. TİKA'nın Faaliyet Alanı.....	79
3.5.3. İnsani ve Dış Yardım Diplomasisi.....	80
3.6. Türkiye Radyo Televizyonu (TRT).....	81
3.7. Türk Hava Yolları (THY).....	83
SONUÇ	85
KAYNAKÇA.....	93

KISALTMALAR LİSTESİ

YTB: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

TİKA: Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

KDK: Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

THY: Türk Hava Yolları

TRT: Türkiye Radyo Televizyonu

AK PARTİ: Adalet ve Kalkınma Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

DP: Demokrat Parti

İKÖ: İslam Konferansı Örgütü

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

NATO: North Atlantic Treaty Organization

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

YÖK: Yüksek Öğrenim Kurumu

IMF: International Monetary Fund

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TUSKON: Türkiye Sanayiciler Federasyonu

TUSİAD: Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği

MÜSİAD: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği

SETA: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı

TANAP: Trans Anadolu Projesi

TYS: Türkçe Yeterlik Sınavı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

İSEDAK: İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

AFAD: Afet ve Acil Yönetim Başkanlığı

GİRİŞ

Türk dış politikası tarihi çok köklü bir geçmişe sahiptir. Çalışma kapsamında kavramsal çerçeve olarak dış politika tarihini Atatürk döneminden başlanılmak üzere AK Parti dönemi ile değişim gösteren bir dış politika anlayışı çerçevesinde incelemiş bulunuyoruz. Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında kurulmuş olmasına rağmen altı yüzyıllık Osmanlı Devleti'nin bıraktığı çok kapsamlı bir tarihi mirasın etkisi altında kalmıştır. Türk dış politikasında alınan kararlara bakıldığında birçok kararda Osmanlı Devleti'nden derin izler bulmak mümkündür. Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne kalan bu miras ışığında hazırlanmış olduğumuz bu çalışmada Türk dış politikasında karar alıcıların nasıl etkilendiği, karar alırken nelere dikkat edildiği ve dış politikanın nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur.

Atatürk dönemi Türk dış politikası incelendiğinde, birçok ders çıkarılmakta ve günümüz dış politikasına ışık tutacak temel ilkelere ulaşılmaktadır. Türkiye için öncelikli hedef her zaman egemen ve bağımsız olarak uluslararası alanda mevcudiyetini sağlamaktır. Diğer bir hedef ise Atatürk'ün dediği gibi 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh' ilkesidir. Kendi sınırları içerisinde başarıyı yakalamış bir devletin uluslararası konjonktürde de başarıyı yakalaması kaçınılmazdır. Bu ilke devletlerin aralarındaki sorunları müzakere, diplomasi, karşılıklı anlayış prensibi içerisinde ele almalarına ve çözüm odaklı yaklaşımlarda bulunmaları temeline dayanmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nın yıkımlarını atlatamadan Kurtuluş Savaşı'na giren Türk halkının İkinci Dünya Savaşı'na girmesinin yanlış bir adım olacağı Türk dış politika yapıcılarının tarafından görülmüş ve bu dönemde Türkiye bekle-gör politikasını uygulamıştır. Uluslararası aktörlerin Türkiye'yi savaşa çekmek için ellerinden geleni yaptıkları bu süreçte Türkiye savaşa girmemek için gerekli dirayeti göstermiş ve nitekim savaşa girmemiştir. Daha önce birçok kez çok partili hayata geçme denemeleri başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da bu denemeler 1950 yılında farklı bir boyut kazanmıştır. Çok partili hayata geçişle birlikte yıllarca Cumhuriyet Halk Partisi tarafından yönetilen Türkiye'de yönetim el değiştirmiş ve on yıl süren Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti süreci başlamıştır. Bu tarihten itibaren Batı

ile ilişkiler iyi tutulmaya çalışılmış, dış politikada riski en aza indirecek kararlar alınmıştır.

1970'lere gelindiğinde Türkiye, Kıbrıs sorunu ile uluslararası politikada yeni bir sürecin eşiğine gelmiş, alınan kararlarla yapılan harekât sayesinde dünyaya karşı dik bir duruş sergilemiştir. Bu harekât Türk dış politikasının seyrini etkilemiş ve Batı ile özellikle de ABD ile ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesine katkıda bulunmuştur.

1980 yılında Turgut Özal ile yeni bir sürece girilmiş, alışlagelmiş devlet yönetim geleneğinden farklı bir yönetim anlayışı ile karşılaşmıştır. Başbakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı süresince Özal dış politikada karar alma süreçlerinde birebir etkili olmuş, Dışişleri Bakanlığı'nı ve Genelkurmay Başkanlığı'nı saf dışı bırakarak kendi aldığı kararları uygulamıştır. Özal, alışlagelmiş devlet yönetiminin karar alma süreçlerinden çok farklı bir yöntem izlemiştir. Bunun yanı sıra, Özal'ın İslam Dünyası ile olan ilişkilere önem verdiği görülmektedir. Ortadoğu'nun, özellikle Osmanlı dönemi dikkate alındığında çok uzun yıllar Türkiye'nin yönetimi altında bulunmuş bir bölge olmasının yanı sıra Türkiye ile yoğun dini ve kültürel bağları mevcuttur (Sönmezoğlu, 2009:129).

2000'li yıllar Türkiye'de AK Parti'nin tek başına iktidara gelmesi ile başlamıştır. 3 Kasım 2002'de yapılan seçimlerde oluşan yeni meclis yapısında iki partili bir meclis oluşmuştur. Tek başına iktidara sahip olan AK Parti iç politikada birçok değişiklik yapmış, dış politikada da farklı bir süreç izlemiştir. Dışişleri Bakanlığı yeniden dizayn edilmiş, mevcut kamu diplomasisi kurumları revize edilmiş, var olanlara ek olarak yeni kurumlar kurulmuştur. AK Parti'nin dış politikasına damga vuran isim şüphesiz Ahmet Davutoğlu'dur. Başbakan danışmanı olarak göreve başlayan Davutoğlu geçen süre içerisinde Başbakanlık makamına kadar yükselmiştir. Alınan kararlara ve uygulanan politikalara bakıldığında Türkiye, dış politikada stratejik bir dönüşüm geçirmiş, sadece Batı ile değil, İslam Dünyası, Ortadoğu ülkeleri ve özellikle Latin Amerika ve Afrika ülkeleri ile ilişkiler geliştirilmiştir.

1. TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL DİNAMİKLERİ

Bu bölümde Türk dış politikasının karar alma mekanizmaları, Atatürk dönemi Türk dış politikası, İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) dönemi, Adnan Menderes dönemi Türk dış politikası, 1970-1980 dönemi ve Kıbrıs Barış Harekâtı, Turgut Özal dönemi Türk dış politikası, AK Parti dönemi Türk dış politikası ve Türk dış politikasında Ahmet Davutoğlu faktörü konuları üzerinde durulacaktır.

1.1. Türk Dış Politikasının Temelleri

Türk dış politikası, Türkiye'nin ulusal çıkar şeklinde tanımlanan hedeflerini ve ideallerini gerçekleştirmek amacıyla uluslararası sisteme dönük olarak sahip olduğu plan, program, strateji ve politikaları içerir. Dış politika çalışması, hem devletin bu tür plan, program, strateji ve spesifik politikalarının ne olduğunu hem de bunların nedenlerini ve değişik boyutlarını kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi gerektirir. Tüm bu strateji, plan ve politikalar Türk dış politikasının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır ve Türk dış politikasının yöntemini oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, 20. yüzyılın ulus-devlet modeline uygun olarak 1923 yılında kurulmuş bir devlet olmakla birlikte, daima altı yüzyıllık Osmanlı İmparatorluğu'nun bıraktığı çok kapsamlı tarihi mirasın etkisi altında kalmıştır. Bunun sonucu olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türk dış politikasına etki edecek olumlu ve olumsuz birçok dış politika konusu kalmıştır. Türkiye'nin cihan imparatorluğu kuran Osmanlı Devleti'nin varisi olması ona stratejik anlamda birçok fırsat sunmuştur. Diğer yandan Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanan ulus-devletlerin Türk karşıtlığı içeren tarihsel söylemleri Türk dış politikasının risk unsurunu oluşturmuştur. İmparatorluğun Cumhuriyet'e bıraktığı miras, Türk dış politikasına temel oluşturması bakımından iki konuda incelenebilir. Bunlardan ilkinin, İmparatorluğun tasfiyesi ve Cumhuriyetin kurulduğu andan itibaren gündemde olan ve Cumhuriyet'in güvenliğini ve geleceğini çok yakından ilgilendiren konular oluşturmaktadır. Bu konuların pek çoğu Cumhuriyetin kurucu uluslararası metni olan Lozan Antlaşması yapılırken tartışılmış olmakla birlikte, tam

olarak çözülememiş ya da o dönemde çözülmüş olmasına rağmen daha sonra tekrar ortaya çıkmış olan veyahut Antlaşmanın imzalandığı dönemde gündemde olmayan fakat daha sonra ortaya çıkmış olan konulardır. İkincisini ise, Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar ve Kuzey Afrika'daki gelişmeler sonucu ortaya çıkan konular oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Osmanlı'nın elinde olan bu bölgelerdeki gelişmelere uzun süre kayıtsız ve ilgisiz kalmaya çalışmış; Osmanlı İmparatorluğu'nda arda kalan sorunları reddetmiştir. Özellikle Balkanlar ve Ortadoğu'daki gelişmeleri çoğu kez tarafsızlık, karışmazlık politikası adı altında ya görmezden gelmiş ya da bu konulara dair gerekli girişimlerde bulunmamıştır.

Türkiye ulusal gücünü olumlu ve olumsuz şekilde etkileyebilecek nitelikte güç kaynaklarına sahiptir. Her şeyden önce Türkiye, hem bölgesinde hem de dünya ülkeleri arasında büyük bir nüfusa sahiptir. Türkiye, Ortadoğu ve Avrupa'daki en büyük nüfusa sahip ülkeler listesinin ilk sıralarında yer almaktadır. Bu Türkiye için önemli bir güç faktörü olsa da elbette tek başına yeterli değildir. Nüfusun niteliksel olarak da yetkin olması gerekmektedir. Bu yetkinlik de ancak toplumun ekonomik, askeri, siyasi, bilimsel, kültürel vb. alanlarda belli bir gelişmişliğe ulaşmasıyla sağlanabilir.

Türkiye'nin ulusal çıkarları genel ve özel çıkarlar olmak üzere iki gruba ayrılır. Genel çıkarlar, Türk halkı tarafından üzerinde konsensüs sağlanacak olan üç konuda incelenebilir: Birincisi, Misak-ı Milli ile belirlenen sınırlar içindeki toplum ve devletin hayatta kalmasını ve güvenlik içinde yaşamasını sağlamaktır. İkincisi, en iyi ekonomik ve sosyal hayat standartlarını yakalayarak çağdaş dünya şartlarına sahip bir toplum ve devlet olmaktır. Üçüncüsü, Türkiye toplumunun kimliğini oluşturan değerleri ayakta tutmak, onların yok edilmesine dönük saldırılara kalkan olmak ve hatta bu değerlerin güçlendirilmesini sağlamaktır. Kısaca askeri, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan güçlü ve gelişmiş bir toplum ve dünya sisteminde onurlu ve başarılı bir aktör olarak hayatını devam ettirmektir (Gözen, 2009:43).

1.2. Dış Politika Analizi ve Türk Dış Politikası Karar Alma Mekanizması

Dış politika analizi, uluslararası ilişkilerin en önemli ve temel aktörü olan ulus-devletin uluslararası sisteme ve bu sistemdeki uluslararası aktörlere dönük olarak oluşturduğu dış politikanın niteliğini, kaynaklarını, oluşum sürecini ve uygulamasını inceleyen bir uluslararası ilişkiler alanıdır. Bir ülkenin dış politika analizinin yapılması ile ilgili olarak literatürde çok sayıda metot, yaklaşım ve teorik perspektif bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar; klasik/bilimsel, tarihsel/davranışçı, felsefi/sayısal olarak ayrılabilceği gibi, dış politika analizinin çeşitli boyutlarına göre, örneğin rasyonel aktör modeli, bürokrasi modeli, psikolojik-kognitive model ve benzeri konulara ağırlık verilerek ayırma tabi tutulabilmektedir (Gözen,2009:3).

Dış politika, ulus-devletin ulusal çıkar şeklinde tanımlanan hedef ve ideallerini korumak ve geliştirmek amacıyla kendi dışındaki dünyaya, yani uluslararası sisteme dönük olarak sahip olduğu politikadır. Daha açık bir ifadeyle bir ülke üzerinde yaşayan toplumun ve devletin kendisi dışındaki toplumlara ve devletlere yönelik plansız, doğrudan-dolaylı hedefleri, bakışı, tavrı, davranışları ve ilişkilerinin tamamı, yani politikasıdır. Toplumların veya devletlerin dış politikalarını belirlerken hem dışarıdaki gelişmelere hem de içindeki gelişmelere dikkat etmeleri gerekir.

Türk dış politikasının karar alma sürecinde etkili olan kişiler Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda belirtilmiş olsa da güvenlik odaklı konuların dış politikaya etki ettiği dönemlerde Türk Silahlı Kuvvetleri de karar alma sürecine etki etmiştir. Karar alma sürecine etki eden bir diğer aktör ise kamuoyu olmuştur. Kamuoyu dış politikada meydana gelen gelişmeler karşısında bir bilgilendirme ve ikna aracı olma görevini üstlenmiştir. Dış politikanın karar alma sürecinde Anayasa birinci derecede önemlidir, çünkü Anayasa aynı zamanda devletin diğer siyasi faaliyetlerindeki fonksiyonel düzenlemeleri de içerir. Anayasa karar alıcıların karar alma sürecinde ortaya koydukları davranışlar için güç ve meşruiyet kaynağıdır. Bu yüzden Anayasada bulunan hükümler ile karar alma sürecinin işleyişi arasında sıkı bir korelasyon kurmak mümkündür. 1982 Anayasası'nda dış politika karar alma

süreci ile ilgili olarak tam ve açık bir düzenleme mevcut değildir. Bunun tek istisnası savaş durumlarındaki karar alma sürecidir. Anayasa'nın 92. Maddesi "savaş hali ilan, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisinin ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kullanılabilmesi" belirtir. Anayasa'nın 90. Maddesi uluslararası anlaşmaların onaylanmasının Türkiye açısından bağlayıcı bir nitelik kazanması için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu onaylamayı bir kanunla uygun bulması gerektiğini vurgular ve bu şekilde Meclis'e dış politika karar alıcılarını kontrol etme yetkisi verir. Dış politikada TBMM'nin yetkileri Anayasa'da tanımlanmış olmasına karşın, karar alıcıların hangi kişiler/kurumlar olacağı açık bir biçimde belirtilmemiştir

Genel açıdan bakıldığında, 1982 Anayasası'na ve geleneksel dış politika karar alma kurallarına göre, dış politika kararlarının yürütmenin en önemli faaliyetleri arasında olması nedeniyle, dış politika kararlarının hükümet yani Bakanlar Kurulu tarafından alınması beklenir. Başbakanın başkanlığındaki hükümet, dış politika kararlarını alırken Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği içinde çalışır. Bu işbirliği doğrudan olabileceği gibi, aynı zamanda Bakanlar Kurulu'nun bir üyesi olan Dışişleri Bakanı aracılığı ile de olabilir. Böylece Başbakan hem doğrudan hem de dolaylı olarak Dışişleri Bakanlığı bürokrasisinin üzerinde bir yetkiye sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, Dışişleri Bakanlığı bürokrasisi karar alma sürecine Hükümetin memuru olarak katılır. Bunun yanında Dışişleri Bakanlığı bürokrasisinin dış politika konusunda yetişmiş uzmanları içinde barındırması ve kurumsal iş bölümünün gerektirdiği işleri yapma yetkisine sahip olması nedeniyle, normal olarak kendi başına rutin dış politikasının yapılmasında ve uygulanmasında çok önemli bir rol oynayabilir (Gözen, 2009:13).

Karar alma sürecinde rol oynayan kurumlardan bir başkası, Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Meclis'in doğrudan etkisinin bulunduğu durumlar, savaş kararının alınması ve yapılan anlaşmaların onaylanması ile sınırlıdır. Bu yüzden, rolü ikincil seviyede olup daha çok hükümetin dış politikasını denetlemekle sınırlıdır, denebilir. Fakat Türkiye'deki meclis çoğunluğuna dayalı hükümet sisteminin özelliği gereği, bu tür bir denetleme görevi her zaman mümkün olmaz. Meclis'in dış politika karar

alma sürecine hiçbir etkisinin olmadığını söylemek doğru değildir, çünkü resmi karar alma sürecine dolaylı bir etkisi olabilir. Dış politika karar alma sürecinde yer alan kişilerin rollerine gelince; Dışişleri Bakanı, bakanlık bürokrasisinin başkanı olarak kararların oluşumunda doğrudan etkiye sahipken, hükümetin başkanı olarak Başbakan karar alma sürecinde Dışişleri Bakanı'nın aracılığı ile koordinasyon kurarak kararın nihai noktaya gelmesinde önemli bir role sahiptir. Bunun yanında, her ne kadar karar alma süreci genel olarak Dışişleri Bakanı, Bakanlık bürokratları ve Başbakan'ın aktif katılımı ile yürütülmekte ise de bu kişiler gerektiği durumlarda süreci Cumhurbaşkanı'nı içerecek şekilde genişletebilirler. Yani Cumhurbaşkanı'nın tavsiyesini alırlar. Cumhurbaşkanı dış politika karar alma sürecinde etkin olmak isterse yetkili kurum ve kişiler aracılığı ile sürece etki edebilir.

Sonuç olarak baktığımızda kararların alınma sürecinde üç kurum ve bu kurumların başında bulunan kişiler etkili olmaktadır. Bunlar kurum olarak, Cumhurbaşkanlığı makamı, Hükümet (Bakanlar Kurulu) ve Dışişleri Bakanlığı, kişi olarak Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı'dır. Fakat bu kişiler arasındaki ilişkiler çok net bir kurala bağlanmış değildir. Yani hangi kişinin ne zaman sürece katılacağı bazı sübjektif değerlendirmelere açık olabilir. Bu üç kurum ve kişi arasındaki rol dağılımında farklı ilişki örnekleri ortaya çıkabilir. Bunlar arasında işbirliği ve koordinasyon kurulabileceği gibi çatışma ve anlaşmazlıklar da doğabilir. Çatışma ve anlaşmazlık durumlarında kimin etkili olacağı, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı'ndan her birinin kişiliklerine ve siyasi güçlerine bağlıdır.

1.3. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası: 1918-1939

Atatürk döneminde Türkiye'nin izlediği dış politika birçok açıdan değerlendirilebilir. Bu dönemde izlenen dış politikadan birçok ders çıkarılabilir ve günümüz Türk dış politikasına da ışık tutabilecek bir takım ilkelere ulaşılabilir. Atatürk dönemi Türk dış politikasının temelini oluşturan üç önemli nokta üzerinde durmak mümkündür. Birincisi öncelikle bağımsız, egemen ve uluslararası sistemin parçası konumunda bir devlet olarak kalma idealidir. İkincisi, bu ideale varabilmek

için izlenen klasik güç dengesi politikasıdır. Üçüncüsü, Türk dış politikasının önemli bir söylemi haline gelen ‘Yurtta Sulh Cihanda Sulh’ ilkesinin Atatürk tarafından dönemin şartları çerçevesinde kullanılmasıdır (Gözen, 2009:59).

1.3.1. İdeal Hedef: Uluslararası Sistemde Var Olmak

20. yüzyıl boyunca ve özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında, çok uluslu imparatorlukların yıkıldığı arda kalan topraklarda ulus devlet şeklinde ve milli egemenlik esaslı çerçevesinde yeni devletlerin kurulduğu görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ayakta kalmış çok uluslu devlet olan Sovyetler Birliği’nin yetmiş yıl sonra yıkılarak yerine birçok yeni devletin kurulması da, tek merkezden kontrol edilen otoriter büyük devletlerin yaşama şansının daha az olduğunu ortaya koymuştur.

Türkiye’nin egemenlik mücadelesinin temel ilkeleri önce Erzurum ve Sivas kongrelerinde kabul edilmiş ve daha sonra da Misak-ı Milli’nin ilanı ile tüm dünya devletlerine deklare edilmiştir. Modern Türk devletinin dış politikasının temel hedeflerini de ortaya koyan bu ilkelerin en önemlileri şunlardır:

1. Ulusal sınırlar içinde vatan bir bütündür, onun muhtelif kısımları birbirinden ayrılamaz.
2. Yabancı müdahalesine karşı ulus topyekûn savaşacaktır.
3. Yabancılara siyasi egemenliğimizi ve toplumsal dengemizi bozucu imtiyazlar verilmeyecektir.
4. Hiçbir devletin mandası veya himayesi altına girilemez.

Atatürk önderliğinde Kurtuluş Savaşı işte bu ilkeleri hayata geçirmek için yapılan bir direniş hareketidir. Güney Doğu Anadolu’da Fransızlara ve İngilizlere karşı, Doğu Anadolu’da Ermenilere karşı, İnönü savaşlarında, Sakarya Meydan Muharebesi’nde ve Büyük Taarruz ’da Yunanlılara karşı yapılan savaşın tek hedefi Misak-ı Milli şartlarının gerçekleşmesidir. Bu savaş süresince Ankara hükümeti, dış politikada da aktif bir mücadeleye girişerek bir yandan savaştan galip çıkılması için diplomatik ilişkiler yürütmüş, diğer taraftan da Türkiye’nin gerçek siyasi otoritesinin

İstanbul Hükümeti değil, Anadolu’da doğan ve büyüyen Ankara Hükümeti’nin olduğunu vurgulamıştır (Gözen, 2009:61).

Türkiye’nin uluslararası alanda var olma çabası yeni kurulan bir devletin hayatta kalma refleksleri olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde Türkiye tüm enerjisini yeni kurulan devletin tanınması ve hayatta kalması için harcamıştır. Bağımsızlık ve egemenliğini büyük devletlere kabul ettirmek amacıyla onları tedirgin edecek girişimlerde bulunmamıştır. Küresel ve bölgesel bir aktör olma iddiasından çok uzakta bir görüntü sergilenmiş ve uluslararası sistemin parçası konumunda bulunan bağımsız bir devlet olma hedefi ön plana çıkmıştır.

1.3.2. Güç Dengesi Politikası

Atatürk dönemi Türk dış politikasını üç döneme ayırarak incelemek mümkündür. 1) 1919 Mondros Mütarekesi ile Lozan Antlaşması’nın imzalanması arasındaki dönem 2) 1923-1932 Lozan’ın hayata geçirilmesi dönemi 3) 1932-1938 arası dönem. Bu üç dönemin Türk dış politikası bakımından ortak özelliği, izlenen dış politikanın güç dengesi prensibine göre yürütülmesidir.

Güç dengesi politikası ulusal egemenliğin ve ülkesel güvenliğin korunması için devletlerin izlediği klasik bir dış politika stratejisidir. Güç dengesi politikası zaman ve mekân şartlarını çok iyi kavrayarak gelişmekte olan olayları çok iyi yorumlayarak, devletin amaçlarına varmak için gerekli tüm kararları almak ve bu kararları uygulamaya koymaktır. Eğer şartlar gerektiriyorsa, benzer çıkarları olan ülkelerle ittifak kurarak kendi gücünü artırmak ve böylece aleyhte olan durumları lehe çevirmeye çalışmak da güç dengesi politikasının en önemli unsurudur (Gözen, 2009:62).

Atatürk döneminde izlenen dış politikaya baktığımızda çok dengeli bir güç dengesi politikası yürütüldüğünü görmekteyiz. Sevr Antlaşmasına dayanarak Anadolu’nun birçok yerini işgal etmiş olan ve hatta Yunanistan’ı teşvik ederek tarihi hesaplaşma içine giren Batılı devletlere karşı Atatürk iki çeşit güç dengesi politikası izlemiştir.

Birincisi; işgalci güçlü Batılı devletlere karşı daha etkili mücadele edebilmek için Osmanlı Devleti'nin en büyük rakiplerinden birisi olan Sovyetler Birliği ile taktiksel bir ittifak içine girilmiştir. Sovyetler Birliği'nden askeri ve mali yardıma ilave olarak bu devletin tarafsız hale getirilmesi Türk Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında bir avantaj sağlamıştır. Esasında oldukça farklı ideolojilere ve farklı devlet anlayışına sahip olunması ve motivasyonlarının bulunmasına rağmen, Atatürk oldukça pragmatik davranarak Sovyetler Birliği'ne 26 Nisan 1920'de Batılı ülkelere karşı siyasi ve askeri ittifak teklif etmiştir. Bunun arkasından Türkiye ve Sovyetler Birliği ortak düşmanları olan Batılı ülkelere karşı dostluk ilişkisi içine girmişlerdir. Bu dostluk, askeri ve siyasi işbirliğine dayanmamış, daha çok karşılıklı saldırmazlık prensibi çerçevesinde gelişmiştir.

Atatürk'ün izlediği güç dengesi politikasının ikinci kısmı, Batılı devletler arasındaki farklılıklardan yararlanarak bu devletler arasındaki Türkler aleyhine olan ittifakı bozarak güç dengesini lehe çevirme taktiğidir. Atatürk, işgalci devletler olan İngiltere, Fransa ve İtalya arasındaki çıkar çatışmalarını da iyi görmüş ve bu ülkeleri yanına çekmeye çalışmıştır. Bu dönemde Fransa ile İngiltere arasında Almanya'ya yönelik uygulanması gereken politika konusunda farklılıklar vardı. İngiltere, Almanya'ya karşı daha yumuşak bir politika izlenmesini isterken; Fransa, Almanya ile aralarındaki tarihi çatışmalardan dolayı bu ülkeye daha sert davranılmasından yanaydı. Diğer bir deyişle, İngiltere, Versay Antlaşması ile Almanya'ya empoze edilen şartların yumuşatılmasını talep ediyor; Fransa ise buna kesinlikle yanaşmıyordu. İki ülke arasındaki bu farklılığı gören Atatürk, önce Fransızlarla 1921 yılında Ankara Antlaşmasını imzalayarak, Fransızların savaşı bırakmasını sağlamıştır (Gözen, 2009:66).

1.3.3. Yurtta Sulh Cihanda Sulh

Atatürk dönemi dış politikasının temellerinden birini oluşturan ve Türk dış politikasına mal olmuş olan 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh' ilkesi, dış politikada maceraya ve saldırganlığa yer olmadığını; barış, istikrar ve huzurun birinci hedef seçilmesi gerektiğini belirtir. Fakat bazıları bu ilkeyi tek yanlı olarak yorumlayarak, Atatürk'ün her hal ve durumda barış yanlısı olduğu sonucunu çıkarırlar. Oysaki

‘Yurtta Sulh Cihanda Sulh’ ilkesi bir yönüyle idealist bir düşüncedir. Bu nedenle realiteyi değil, varılması gereken nihai noktayı ve durumu gösterir. Yani ‘Yurtta Sulh Cihanda Sulh’ ilkesi, dış politika amaçlarına ulaşmak için uygulanan araçların barışçı olmasını ve sonunda barış içinde bir düzenin kurulmasını hedefler. Devletlerin aralarındaki sorunların hukuk diplomasi ve görüşmeler yoluyla çözülmesini ve sonuçta tarafların haklarına riayet eden adaletli bir barışın tesis edilmesi gerektiğini ortaya koyar.

Devletlerin en önemli değerleri olan egemenlikleri, bağımsızlıkları ve güvenlikleri tehdit altında olduğunda bu ilke nasıl uygulanacaktır? Devletler barış korunsun diye adaletsiz bir çözümü kabul edecek midir? Atatürk’ün izlediği politikaya baktığımızda bu sorulara nasıl cevap verildiğini görebiliriz. ‘Yurtta Sulh Cihanda Sulh’ ilkesi her hal ve durumda daima barış yanlısı olunması anlamına gelmemektedir. Örnek olarak; Milli mücadelenin başarıyla devam ettiği, Yunanlı askerlerin Anadolu’dan püskürtülmeye başlandığı ve Güney Anadolu’da Fransızlara karşı başarılı mücadelelerin verilmekte olduğu bir sırada İngiltere, Fransa ve Yunanistan Ankara Hükümetini 23 Şubat 1921 tarihli Londra Konferansı’na davet etmeleri başarıyla devam eden milli mücadeleyi durdurma girişimi olarak algılanmış ve Ankara Hükümeti tarafından bu konferansa karşı çıkmıştır. Bu konferansın Ankara Hükümeti açısından önemi, Batılı devletlerin artık Ankara Hükümetini de dikkate almak durumunda kalmaları, yani tanıma arzularının ortaya çıkması olmuştur (Gözen, 2009:69).

Sonuç olarak Atatürk dönemi Türkiye’sinin ve Atatürk’ün dış politika anlayışını kısaca şu şekilde izah etmek mümkündür: Egemenlik devletin önemli bir değeridir. Bunun elde edilmesi ve korunması, ülkenin yabancı güçler tarafından işgalinin sona erdirilmesi için çok akıllı ve taktiksel güç dengesi politikası izlenmelidir. Nihai amaçlar elde edilinceye kadar mücadeleye devam edilmeli ve gerektiğinde savaşı bile göze alarak zafere ulaşmaya çalışılmalıdır. Ama eğer savaşa gerek yoksa ve barış yolu izleyerek hedefe varılacaksa, maceracı ve milletin maddi-manevi varlığını tehlikeye düşürecek bir dış politika izlemekten vazgeçilmelidir. Örneğin; 1936-1939 yılları arasında ortaya çıkan Hatay sorununun çözümünde diplomatik yolların kullanılması dış politikada diplomasi’nin önemini

ortaya koymuştur. ‘Yurtta Sulh Cihanda Sulh’ ilkesi hem maceracılığı hem de kin, nefret ve şovenizmi kökünden reddeden bir dış politika ilkesidir. Çünkü bunlar savaşa giden yolları açmaktadır.

1.4. İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye: 1939-1945

Ekim 1939’da İngiltere ve Fransa ile bir l ittifak anlaşması imzalanmasına rağmen, mtfeviklerin ve Almanya’nın kendi taraflarında savaşa katılması konusundaki baskılarına direnen Türkiye, tüm savaş boyunca tarafsızlığını korumuştur. Bu dengeli tutum nispeten küçük ve askeri açıdan geri kalmış bir ülkenin dünya çapında verilen savaş sırasında bağımsız bir yol izlemesine örnek gösterilebilir. Bu politika Türkiye’nin 1914’ten itibaren yaşadığı deneyimlerin, ülkenin gücünün ve uluslararası konumunun doğal bir sonucu olarak görülebilir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye’nin yönetim kadrosunda yer alan birçok isim Birinci Dünya Savaşı’nın getirdiği yıkımı görmüştü. Doğal olarak böylesi bir tecrübeyi tekrar yaşamak istemiyorlardı. Ülkeyi savaşın getireceği yıkım ve zararlardan uzak tutmak istiyorlardı. İnönü ve arkadaşları 1939’da İngiltere ve Fransa’yla ittifak antlaşmasını imzaladıkları andan itibaren savaşa girmemekte kararlıydılar. Bu anlaşmada verdikleri taahhütleri yerine getirmeye niyetli olmadıkları ya da bu anlaşmada bahsi geçen koşulların asla gerçekleşmeyeceğini düşündükleri söylenebilir.

İsmet İnönü bu dönemde karar alma politikaları üzerine sıkı bir denetim uygulamıştır. Bu yaklaşımı açıklayabilecek en güzel kelime tedbirdir. İnönü savaş sırasında zaman kazanmaya çok önem vermiş ve stratejisini bu şekilde belirlemiştir. Politikalarını zamanın şartlarına uydurarak cretkr girişimlerden uzak durmuştur. Gvenmiş olduğu bir danışman grubu olsa da son sözü Cumhurbaşkanı olarak kendisi söylüyordu. Siyaset oluşturma aşamasında, İtilaf veya ittifak devletlerine açıkça taraf olan kişiler vardı ama İnönü bunları kontrol altında tutmayı başarmıştı. İnönü savaş süresince i gelişmelerden çok dış politika ile ilgilenmiştir. Dış siyaset danışmanlarının hepsi tecrübeli isimlerdi. 1939 yılından Başbakan olduğu 1942 yılına kadar şükrü Saraçoğlu, 1933 yılından 1942 yılına kadar Dışışleri Bakanlığı’nda

Genel Sekreterlik görevinde bulunan ve bu dönemde Türk dış politikasının fikir babası olarak görülen Numan Menemencioğlu gibi isimler İsmet İnönü'ne dış politika yapım sürecinde katkı sağlayan isimlerdi. İnönü'nün başka önemli danışmanları da vardı ama halk görüşlerindeki değişiklikleri yansıttığı halde Türk Parlamentosu dış politikanın oluşturulmasında pek fazla rol oynamamıştır (Hale, 2000:73-75).

1.5. Adnan Menderes (DP) Dönemi Türk Dış Politikası: 1950-1960

14 Mayıs 1950 seçimleriyle, o zamana dek tek başına iktidar olan Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti sona ermiş ve Demokrat Parti tek başına iktidara gelmiştir. Bu durum Türk siyasi tarihi açısından en dikkate değer olaylardan biridir. Bu gelişme Türkiye Cumhuriyeti açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuş ve büyük ümitlerle karşılanmıştır. Bu dönem sadece kendi içerisinde bulunduğu 10 yıllık dönemin sınırları içerisinde kalmamış kendisinden sonraki Türk siyasi hayatını ve dış politikasını derinden etkilemiştir. Tarihçiler arasında Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950'de ezici seçim zaferinin, modern Türk siyasal tarihinde bir dönüm noktası oluşturduğuna dair yaygın bir görüş vardır. Hem DP'nin ezici bir çoğunluğa sahip olduğu yeni meclisin hem de yeni hükümetin niteliği eskisinden çok farklıdır (Zürcher, 2006:321). Demokrat Parti batı çizgisini takip edeceğini ve ABD ile olan ilişkilerini geliştireceğinin ilk sinyalini 1950'de patlak veren Kore Savaşı'na asker yollamakla göstermiştir. Bundan sonraki süreçte DP, Rus yayılcılığı karşısında durmuş, Batı çizgisindeki dış politika ilerleyişini sürdürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de çok partili hayata geçişle birlikte iktidara gelen DP'nin iç ve dış politikada geliştirmiş olduğu strateji ve performans ile şekillenen Türk dış politikası Atatürk dönemi dış politikasının stratejilerinden uzaklaşmaya ve daha çok dış gelişmelere bağlı olarak şekillenmeye başlamıştır. ABD'nin komünizmin yayılmasını önlemek için uygulamaya koyduğu Truman Doktrini ve Marshall Planı girişimleri Türkiye'ye bir rahatlama getirmiş ise de SSCB'nin Türkiye'ye yönelik tehdidini tamamen ortadan kaldıracak nitelikte olmamıştır. Türkiye bu tehlikeden ancak NATO'ya üye olarak kurtulabileceğini

düşünmüştür. Buna bağlı olarak Türkiye Şubat 1952’de NATO’ya üye olmuştur. Türkiye’nin NATO’ya üyeliğinin ekonomik, siyasi ve askeri gelişmeler açısından Türkiye’ye destek olacağı düşüncesi hâkim olmuştur (Sander, 2001:226).

İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye ve Yunanistan’ın Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde Batı’ya yakınlaşması, NATO’ya girmesi dış politikada önemli gelişmeler sağlamıştır. Fakat 1954 yılında Yunanistan’ın Kıbrıs adasını ilhak etmeye kalkması ilişkilerin yeniden gerilmesine neden olmuştur. Kıbrıs’ı etkili kılan en önemli unsur stratejik konumudur. Osmanlı 1571’de Ada’daki Venedik yönetimine son vererek burayı himayesi altına almıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi’nde Osmanlı İngiltere’nin kendisine destek vereceğini düşünerek Kıbrıs’ı yönetme yetkisini İngilizlere vermiştir. 1923’te de Lozan Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti adanın İngiltere’ye ait olduğu hukuken kabul etmiştir. Ancak bir süre sonra Kıbrıs’taki Rumlar ENOSİS (Ada’nın Yunanistan’a bağlanması) faaliyetlerine yani Kıbrıs’ı Yunanistan’a ilhak etme faaliyetlerine başlamıştır. 1954’te Yunanistan Ada’yı ilhak etmek için Birleşmiş Milletlere başvurmuş, ayrıca yaptığı faaliyetlerle kendi ülkesi içerisinde kamuoyu oluşturmaya çalışmış, hatta bu konuyu Arap ülkelerine yansıtmıştır. Türkiye ise Kıbrıs konusunda çok duyarlı ve hassas bir şekilde yaklaşmış Yunanistan’a çok sert bir nota vermiştir. Bu gelişmeler Türkiye ile Yunanistan arasında çok büyük çatışmaya dönüşmüştür (Birsell, Duman, 2012:315).

1.6. Türk Dış Politikası: 1970-1980 Dönemi ve Kıbrıs Barış Harekâtı

Türk dış politikasında 1970-80 yılları arasına damga vuran en önemli gelişme Kıbrıs Barış Harekâtı’dır. 1974 yılında Türkiye’nin Kıbrıs Barış Harekâtı düzenlemesi sırasında NATO ülkeleri Türkiye’ye karşı tepkisiz kalmış ve sonrasında Yunanistan buna tepki olarak NATO’nun askeri kanadından ayrılmıştır. Türkiye’nin 1980 yılında Yunanistan’ın ittifakın askeri kanadına geri dönmesine ilişkin muhalefetini kaldırması üzerine Yunanistan NATO’ya geri dönmüştür.

20 Temmuz 1974 yılında Kıbrıs adasına Türkiye tarafından bir harekât gerçekleştirilmiştir. Türkiye yapılan harekâtın Zürih ve Londra Antlaşması’nın 4. Maddesi gereği gerçekleştirildiğini savunmuşsa da Birleşmiş Milletler ve Avrupa

Konseyi yapılan harekâtı işgal olarak kabul etmiştir. Türkler ile Rumlar arasındaki olayların başlangıcı Osmanlı İmparatorluğu'nun adayı 1878 tarihli 50 yıl süreli olarak kiralama anlaşmasıyla İngiltere'ye bırakmasından sonra 1920 yılında kiralama süresinin dolmasına 8 yıl kala başlamıştır. Yaşanan olaylar silahlı çatışmalar şeklinde değil siyasi kavgalar şeklinde gelişmiştir. 1920 yılında Rumların, İngiltere'nin onayını almadan Yunanistan'a katılma kararı alması ve İngiltere'nin buna izin vermemesi öncelikle Rumlar tarafından İngiltere'nin adadan çıkarılma girişimleri ile başlamıştır. 1950'lerin sonuna kadar süren bağımsızlık hareketi, 1960 yılında uluslararası anlaşmalara dayanan bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasına yol açmıştır. Rumlar, İngiltere'nin adadan çekilmesiyle Türkler ile birlikte ortak bir devlet kurmaya razı olmamıştır. Kıbrıs'ın tüm yönetimine kendileri el koymak istemiştir. Uluslararası anlaşmaları ve Anayasayı yok sayarak Türklere saldırılarda bulunmaya başlamışlardır.

5 Temmuz 1974'te Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanları I. Cenevre Konferansı çalışmalarına başlamıştır. Konferansın sonunda Türk tarafının istekleri doğrultusunda, Rum ve Yunan işgalinde bulunan bölgelerin derhal boşaltılması, esir durumunda olan askerlerin mübadelesi yoluna gidilmesi, Anayasaya uygun bir hükümetin yeniden kurulması, adada Kıbrıs Türk Toplumunu ile Rum Toplumunu olmak üzere iki otonom idarenin mevcudiyeti kabul ve ilan edilmiştir. Başbakan Bülent Ecevit, adadaki gelişmelerin kötüye gitmesi sebebi ile diplomatik görüşmeler yapmak üzere Londra'ya gitmiştir. Acil olarak toplanan TBMM hükümete savaş açma yetkisi vermiştir. Trakya'da bulunan 1. Ordu, Ege ve Akdeniz'de bulunan birlikler alarma geçirilmiştir. Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, Milli Güvenlik Kurulu'nu toplayarak müdahale kararının alınmasını istemiştir. Alınan karar, İngiltere ve Yunanistan Büyükelçilerine bildirilmiştir. 20 Temmuz 1974 sabahında Türk ordusu Adaya havadan indirme ve denizden çıkarma yapmaya başlamıştır. Rumların karşı taarruzu 20 Temmuz akşamı başlayıp 21 Temmuz sabahına kadar devam etmiştir. Ancak Rumlar başarılı olamamış ve Türk kuvvetleri mevzilerini korumayı başarmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararının 5. Maddesi gereği 22 Temmuz 1974'te ateşkes ilan edilmiştir. Ancak 8 Ağustos tarihinde II. Cenevre Konferansı yapılmakta olduğu

sırada Türklerin Limasol ve Larnaka civarındaki bir miktar köyü boşaltmış olmalarına rağmen Rumlar ele geçirmiş oldukları yerleri tahliye etmemiş, ellerindeki esirleri de serbest bırakmamıştır. Cenevre’de süren görüşmelere bakıldığında anlaşmanın mümkün olmadığı kanaati kesinleşince harekâtın yeniden başlatılacağı anlamına gelen ve tarihe geçen “Ayşe Tatile Çıksın” parolasını Türkiye Dışişleri Bakanı Başbakan Bülent Ecevit’e bildirmiştir. Bu gelişmenin üzerine 13 Ağustos 1974 tarihinde Türk birlikleri yeniden ilerlemeye başlamıştır. Birlikler 14 Ağustos’ta Başkent Lefkoşa’ya, 15 Ağustos’ta Lefke ve Magosa’ya girmiştir. Harekâtın neticesinde bir taraftan Magosa’ya diğer taraftan Lefke’ye varılarak Türk tarafının sınırları çizilmiştir. 13 Şubat 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuş, 15 Kasım 1983 yılında ise Kıbrıs Türk halkının ‘self determinasyon’ hakkına vurgu yapılarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilmiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda kurulan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türk dış politikasını en önemli gündem maddelerinden birini oluşturmuş ve Adada ki çözüm arayışı girişimlerinden tam anlamı ile başarılı bir sonuç çıkmamıştır. Türkiye’nin Avrupa Birliği sürecinde Kıbrıs Sorunu en önemli sorunlardan birini teşkil etmiştir. Birleşmiş Millet Genel Sekreteri Kofi Annan, ‘Kıbrıs Sorununa Kapsamlı Çözüm Temeli’ isimli bir belge ortaya koyarak adada tek bir egemen devlet olması gerektiğini vurgulamış ve bunun neticesinde 1 Temmuz 2008’de Mehmet Ali Talat ile Dimitris Hristofyas, tek egemenlik ve tek vatandaşlıkta anlaştıklarını belirtip kurulacak yeni devletin isminin "Birleşik Federal Kıbrıs Cumhuriyeti" olmasına karar vermişlerdir. Annan Planı çerçevesinde yapılan oylamada Güney Kıbrıs Rum Kesimi halkının %75,83’ü çözümü reddederken, Kıbrıs Türk tarafı kendileri için getireceği pek çok zorluğa rağmen %64.91 çoğunlukla Plan’a ‘evet’ demiştir. Oylama sonucu Avrupa Birliği’nin ‘Kıbrıs’ta çözümü Türkiye engelliyor’ görüşünün gerçeği yansıtmadığı ortaya konulmuştur (mfa.gov.tr, 30.06.2016).

1.7. Turgut Özal Dönemi Türk Dış Politikası: 1980-1993

Turgut Özal hem Başbakanlığı hem de Cumhurbaşkanlığı döneminde Türk siyasal sisteminin 1982 Anayasası'nda belirtilmiş olan şekliyle bir görev dağılımı ve bir iş bölümüne fazla önem vermemiştir. Bürokrasinin içinden gelmiş bir siyasetçi olarak, bürokratik sistemin hantal ve yavaş işleyen mekanizmasına bağlı kalmamaya çalışmıştır. Özal, hem iç hem de dış politikada, çok daha hızlı çalışan bir politika sürecini tercih etmiştir. Bu nedenle dış politika yapım sürecine etki eden kişileri dışlayarak karar alma sürecini hızlandırmayı hedeflemiştir. Özal'ın yetkili Dışişleri Bakanı'na ve bürokrasisine hiç danışmadan hızlı bir şekilde aldığı çok sayıda dış politika karar örnekleri gösterilebilir. Örneğin, 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye mülteci olarak gelen çok sayıdaki Türk göçmenlerle ilgili sorunda, Özal bizzat kendisi rol aldı ve bu konuda Türkiye'yi bağlayıcı açıklamalar yaptı. Bu müdahale ve açıklamaları Dışişleri Bakanı'nın ve bürokratların bilgisi dışında yapmaktaydı. Özal'ın tavrı, dönemin Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz tarafından uygun bulunmamış ve istifa etmeyi tercih etmiştir. Özal'ın yetkili Dışişleri Bakanını dışlamasının daha çarpıcı örnekleri, Körfez Savaşı sırasında görülmüştür. Bunlardan iki tanesi oldukça ilginçtir. İlki, Türkiye-Irak Petrol Boru Hattı'nın kapatılması kararının alınması sürecinde görülmüştür. Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine, Dışişleri Bakanlığı bekle-gör politikası uygulama eğilimine gitmiştir. Buna muhalefet eden ve hızla karar alınmasından yana olan Cumhurbaşkanı Özal, Dışişleri Bakanı'nın ve bürokrasisinin bu tavrını kolay aşabilmek için, onların olmadığı fakat kendisine yakın bakan ve bürokratların bulunduğu gayri resmi bir toplantıda boru hatlarının biran önce kapatılması gerekliliği kararına varmış ve bu karar Özal tarafından dünya kamuoyuna açıklanmıştır. Dışişleri Bakanlığı yetkilileri bu oldu-bitti karar karşısında razı olmak durumunda kalmışlardır. Özal'ın Körfez Savaşı süresince Dışişlerini devre dışı bıraktığı diğer olay ise, Özal'ın bu dönemde Washington'a yaptığı ziyaret sırasında ABD Başkanı George Bush'la Körfez Savaşı ile ilgili olarak yaptığı gizli görüşmede yaşanmıştır. Bu toplantıya Bush'un yanı sıra Amerikan Dışişleri Bakanı katılırken, Özal'ın yanında Türkiye Dışişleri Bakanı Ali Bozer değil Özal'ın kendi

özel kaleminin katılması da Özal ile dışışleri arasında kriz yaratmıştır. Dönemin Dışışleri Bakanı Ali Bozer, Mesut Yılmaz gibi istifa ederek tepkisini göstermiştir.

Özal, geleneksel dış politika yapımı üslubuna niçin riayet etmemiştir sorusuna cevap olarak büyük oranda Özal'ın kişilik özellikleri gösterilebilir. Bazıları Özal'ı toplum ve devlet yapısını değiştirmek isteyen devrimci bir lider olarak nitelendirmiştir. Özal'ın statik ve geleneksel bürokratik kalıpları reddeden ve hem içeride hem dışarıda devletin işleyişini baştan aşağıya değiştirilmesini isteyen siyasi bir anlayışa sahip olması, onun dışışleri bürokrasisinin katı kurallarını görmezden gelerek hareket etmesinde rol oynayan önemli bir faktördür. Bu siyaset anlayışı, Özal'ın farklı dış politika yapım üslubunu açıklayan önemli bir faktör olmakla birlikte daha başka yönlerine de bakmak gerekmektedir (Gözen, 2009:73).

Bunlardan biri onun yetişme tarzı, devlet tecrübesi, inancı ve benzeri kişilik özellikleri ile ilgilidir. Belirttiğimiz üzere, Özal hayatı boyunca oldukça aktif devlet görevleri yapmış, tecrübeli bir liderdi. Bunlar arasında Türkiye'nin dış borç sorununu çözmek için yoğun bir ekonomi diplomasisi yürütmesi, liberal ekonomi programının hazırlanmasında başrol oynaması, bu programın yürütülmesinde askeri hükümet içinde bizzat görev yapmış olması, yedi yıl Başbakanlık görevinde bulunması ve nihayet Cumhurbaşkanı seçilmesi en önemlileridir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin son dönemlerinin en kritik zamanlarında ve şartlarında sorumluluk yüklenmiş olmanın ve bu sorumluluklardan çoğu zaman başarı ile çıkmış olmasının verdiği özgüven ve öncülük hissi, Özal'ın dış politikada öne çıkmasını açıklayan önemli bir faktördür. Bunun yanında, Özal'ın sadece devlet kurumlarında değil aynı zamanda uluslararası kurumlarda da görev yapmış olması nedeni ile edindiği uluslararası kişilik ve hem Batı hem de Doğu dünyasında pek çok yabancı devlet adamıyla bizzat tanışıyor olması da Özal'ın aktif dış politika katılımını açıklayan nedenlerdendir. Özal'ın sahip olduğu bu karizmatik kişilik, tecrübe ve sahip olduğu yüksek görevler onu öyle bir lider olarak ortaya çıkarıyordu ki kendisinin belirlediği Dışışleri Bakanları onun yanında genellikle gölgede kalıyorlardı (Gözen, 2009:75).

Özal'ın Dışışleri Bakanlığını devre dışı bırakmasına yol açan başka bir nokta da, Özal'ın Bakanlık atamalarıyla ilgili politikasıdır. Özal hem ikinci Başbakanlık döneminde hem de Cumhurbaşkanlığı döneminde, Dışışleri Bakanlığına genellikle tecrübesi olamayan kişileri atayarak dış politika yapımını kendi kontrolü altında tutabilmiştir. Özal'ın kendi partisi içinden etkili bir muhalefetle karşılaşmamış olması, onun kendi meslektaşları ve arkadaşları içinde hâkim bir kişiliğe sahip olması, Dışışleri Bakanlarının etkinliğini düşürmüştür. Özal'ın muhalifleri ancak muhalefet partileri, medya, bazı baskı grupları ve askeriye idi. Özal hükümetleri döneminde ANAP'ın meclis içinde çoğunluğu hep elinde bulundurması, onun hükümetlerini tehdit edecek bir gücü karşısına çıkarmamıştır. Hem hükümetler içinde hem dışında karşısında güçlü ve etkili bir muhalefetle karşılaşmayan Özal, Dışışleri Bakanlarını da istediği şekilde manipüle edebilmiştir.

Buna karşın Özal'ın özellikle askeri konuları içeren dış politika konularında aynı öncülüğü yapabildiğini söylemek mümkün değildir. Bu konularda askeri bürokrasi aktifti ve Özal'ın aktif katılımı söz konusu değildi. Zira 1980'ler boyunca dış politika yapımı konusunda askeri kanatla hükümet kanadı arasında bir görev bölüşümü vardı. Buna göre askeri ve güvenlik konularını içeren dış politika yapımında Genelkurmay Başkanlığı aktif iken, ekonomik, ticari ve siyasi konuları içeren dış politika yapımında hükümet daha fazla etkili oluyordu. Özal kendi alanı dışına çıkararak askeri konulara müdahale etmediği sürece Türk Silahlı Kuvvetleri'nden bir tepki almıyordu.

Özal'ın dış politika yapımına aktif katılımını sağlayan önemli bir başka nokta, Özal'ın özellikle ekonomik içerikli dış politika konularına duyduğu çok yüksek alakadır. Onun Davos süreci sırasında Türk-Yunan ilişkilerini olumlu noktaya getirmek için yoğun çaba sarf etmesi, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesiyle ekonomik ve ticari ilişkilerinin geliştirilmesi için olağanüstü çalışması ve projelere imza atması, dünyanın pek çok ülkesini oldukça kalabalık iş adamlarını yanına alarak ve medyatik görüntüler ile resmen ziyaret etmesi ve görüşmeler yapması, kısaca Türkiye'yi dünyaya açma çalışmaları, onun dış politikaya ne kadar çok ilgi duyduğunu göstermektedir.

Özal'ın Türk dış politikası vizyonu dört ana gruba ayrılarak incelenebilir. Birincisi; Batı dünyasına bakışı ve Türkiye'nin bu dünya içindeki yeri ve rolüne ilişkin düşünceleridir. İkincisi; Türkiye'nin İslam dünyası ile olan bağlantısı hakkındaki düşünceleridir. Üçüncüsü; ilk iki unsura daha genel bir çerçeveden bakışı ki bu Batı ile Ortadoğu ya da İslam dünyası arasında köprü konumunda bir Türkiye şeklinde kavramsallaştırılabilir. Dördüncüsü ise Sovyetler Birliği sonrası yeni dünya düzeninde Türkiye'nin konumu ile ilgili düşünceleridir.

1.7.1. Özal ve Batı Dünyası

Özal'ın Türkiye'nin Batı dünyası içindeki yeri ve rolüne ilişkin düşünceleri ile standart Türkiye elitleri ve entelektüellerinin görüşleri arasında çok fazla farklılık yoktur. Türkiye elitleri, Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren Batı dünyasına sempati ve muhabbet beslemişlerdir. Türkiye'nin batılılaşma politikaları, aşırı sol ve aşırı sağ gibi genellikle az sayıdaki kesimler dışında, partiler-üstü bir desteğe sahiptir. Fakat Özal bir noktada diğerlerinden farklıydı. Özal'ın Batı sempatisi, Batı'ya sadece teknolojik ve endüstriyel kalkınması nedeniyle ilgi gösteren çoğu elitlerin sempatisinden farklı ve daha ötede anlamalar ifade ediyordu. Batı mükemmel siyasi ve düşünce sistemlerinin kaynağıydı aynı zamanda. Özellikle liberalizme kuvvetli inancı vardı. Liberalizm, ekonomik ve siyasi gelişmeyi sağlamak için uygulanması gereken ideal bir felsefe ve sistemdi. Onun liberalizm anlayışı çerçevesinde, Türkiye'nin üç önemli özgürlüğü uygulamaya koyması gerekirdi. Bunlar: düşünce ve ifade özgürlüğü, dini inanç özgürlüğü, ekonomik girişim özgürlüğüdür. Özal siyasi hayatını bu üç özgürlüğün gerçekleşmesi amacıyla dizayn ettiğini ve yönetimde bulunduğu sürede bunun için çalıştığını söylüyordu (Aktan, 1996:15). Ona göre Türkiye'nin 1970'lerdeki içine kapalı bir ülke konumundan 1980'lerdeki dışa açık bir ülke konumuna dönüşümü liberal politikalar sayesinde mümkün olmuştu.

1.7.2. Özal ve İslam Dünyası

Özal'ın İslam dünyasına olan sempatisi, onun Batı dünyasına olan sempatisinden kesinlikle daha az değildi. Bu sempati onun Müslümanların ve İslam

toplumlarının kardeşliğini şart koşan dini inancından kaynaklanıyordu. “Diğer İslam ülkeleriyle yakınlaşmamızın nedeni, bu kardeş ülkelerle aramızda mevcut olan kültürel ve dini bağların varlığıdır” diyordu. Özal, Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde Türkler ile Araplar arasında yaşanan bazı tatsız ve istenmeyen olayların ve çatışmaların dikkate alınmamasından yanaydı. Bu noktada Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’na yaptıkları ihanet nedeniyle Araplara sıcak bakmayan klasik Türk görüşünden farklı düşünüyordu. “Bu olay artık bitmiştir yetmiş yıl geride kaldı. Araplar ve Türkler dört yüz yıl boyunca bir arada yaşadılar. Bizim ortak kültürümüz var. Geleneklerimiz benzerdir. Niye işbirliği yapmayalım?” cümleleri Özal’ın tarihsel çatışmalara bakışını da açıklar. Ona göre Türkiye, coğrafi ve kültürel bağlantıları nedeni ile Ortadoğu bölgesinin ayrılmaz bir parçasıydı. Bu tür düşünceleri nedeniyle Özal Osmanlı İmparatorluğu’nu yeniden canlandırmaya çalışmakla suçlandı. Hatta bazıları onun bir Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanından çok, bir Osmanlı İmparatorluğu sultanına benzediğini iddia etmiştir (Gözen, 2009:83).

1.7.3. Batı ile Doğu Arasında Bir Köprü Olarak Türkiye

David Lawday, Özal’ı “beyni Batı’da, kalbi İslam dünyasında olan bir devlet adamı” olarak tanımlamıştır (1991:38). Bu tanımlama, Özal’ın İslam değerleri ile Batı’nın rasyonel ve modern düşüncesini bütünleştirme arzusuna vurgu yapmaktadır. Diğer bir deyişle, Özal’ın Türkiye’si hem ekonomik bakımdan kalkınmış ve gelişmiş bir Batılı ülke hem de İslam toplumuna sahip fakat laik bir devlet anlayışının geçerli olduğu bir ülke olacaktı. Özal için Doğu ve Batı şeklinde iki dünya vardı ve Türkiye sadece coğrafi anlamda değil aynı zamanda ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal bakımlardan bu ikisinin merkezinde bulunuyordu. Batı, sahip olduğu askeri, ekonomik ve siyasi gücüyle sembolleşmiş; Doğu da tarihi, kültürü, İslam kardeşliği ve petrol-zengini ülkelerin doğal kaynakları ve mali gücüyle sembolleşmişti. Bunlardan hiçbirini bırakmaya veya birini diğeriyle değiştirmeye ve feda etmeye razı değildi. Özal’a göre Türkiye, hem NATO, Avrupa Konseyi, OECD gibi batılı örgütler aracılığıyla Batı’ya yönelmiş hem de aynı zamanda İKÖ üyeliği aracılığıyla Doğu’ya yönelmiş Müslüman bir ülkeydi.

1.7.4. Özal ve Körfez Savaşı

Türkiye, Körfez Savaşı öncesinde uluslararası değişim girdabında kendisini Yeni Dünya düzenine adapte etmeye çalışıyordu. Özal birçok belirsizliğin olduğu bir ortamda ortaya çıkan Körfez Savaşı'nı Türkiye'nin hem Batı hem de Ortadoğu'daki güvenlik konularında hala hayati bir öneme sahip olduğunu ispat edebileceği altın bir fırsat olarak gördü. Körfez Savaşı'nın bölgede meydana getireceği değişikliklerin ve bunların Türkiye üzerine yapacağı etkilerin tarihi açıdan bir dönüm noktası olabileceğini düşünüyordu. Belki de savaş sonrasındaki Ortadoğu'nun şekli öncesinden çok farklı olabilecekti ve bir daha düzeltilemeyecek kadar büyük sorunlar yaratabilecekti. Böylesi bir virajı kazasız ve kayıpsız atlatabilmek için Türkiye'nin sağlam bir ittifak içine girmesi gerektiğini düşünen Özal, Körfez Savaşı'ndaki konjonktürü ve durumu kendi vizyonuna göre okuduktan sonra, durum değerlendirmesi yapıp Batı'nın ve özellikle ABD'nin tarafında yer almayı tercih etti. Böylece Batı'ya olan sempatisini ispat etmeyi ve Türkiye'nin mevcut konumunu sağlamlaştırmayı planladı.

Özal'a göre Körfez Savaşı açısından Türkiye iki bağlamda bir köprüdür. Birincisi, Türkiye hem NATO'nun Güneydoğu kanadında stratejik bir konuma sahip ve hem de NATO ile Ortadoğu arasında köprü rolünü oynayan bir ülke idi. Batılı ülkelerin enerji, deniz ulaşım yolları ve pazar olması bakımından bölgedeki çıkarları devam ettiği sürece Türkiye'nin bu çerçevedeki rolü hiçbir zaman sona ermezdi. İkincisi, daha çok siyasi içerikliydi. Körfez Savaşı'nda stratejik ve askeri rolünü oynamış olan Türkiye, savaş sonrası dönemde siyasi bir rol oynayabilirdi. Türkiye'nin sahip olduğu devlet sistemi, İslam dünyasında tekti ve bu nedenle bu dünyaya model olarak sunulabilirdi. Türkiye'nin demokratik, çok partili, parlamenter siyasi sistemi, liberal ekonomi politikaları, İslam Dünyası açısından önemli özelliklerdi. Hem Müslüman bir toplum hem de laik bir devlet olan Türkiye'nin diğer İslam ülkelerine vereceği önemli şeyler vardı ve Türkiye bu rolü oynayabilirdi.

Sonuç olarak Özal, Türk dış politikası hakkında sahip olduğu böylesi bir vizyonu ve bu vizyona dönük atak ve öncü davranışlarıyla, geleneksel statik dış politika anlayışının sınırlarını aşmakla çok haklı bir şekilde devletin tepesindeki

devrimci devlet adamı sıfatını kazandı. Özal'ın dış politika vizyonunun örneğin Türkiye'nin Ortadoğu'ya dönük geleneksel tarafsızlık ilkesini temelinden yıkmasında görüldüğü gibi geleneksel Türk dış politikası ilkelerine meydan okuyan bir özelliğe sahip olduğunu söylemek yanlış değildir. Öyle ki Özal'ın vizyonu Türkiye'nin ekonomik, askeri, siyasi ve diğer konularda Misak-ı Milli sınırları dışında aktif bir rol oynamasını gerektiriyordu. Hatta onun Irak'ı güneyden çevrelemek amacıyla Basra Körfezine, Ermenistan'ı caydırmak amacıyla Azeri-Ermeni sınırına Bosna-Hersek'e Türk askerlerinin gönderilmesi şeklinde tavsiyelerinin, geleneksel 'Yurtta Barış Dünyada Barış' ilkesiyle çok uyuşmadığı bile söylenebilir.

1.8. AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası: Vizyon ve Revizyon

Vizyon dış politika için olmazsa olmaz bir şart ve gereksinim değildir ama varlığını ve kimliğini sürdürme ve geliştirme düşüncesinde olan bir siyasal birim için önemli bir ön şarttır. Vizyonu olmayan bir dış politika sürekli riskler, tehlikeler ve sorunlarla karşı karşıya kalarak daimi bir ölüm-kalım duygusu içinde yaşarken, vizyonu olan bir dış politika her türlü sorunları aşmanın yöntemlerini dinamik bir şekilde ürettiği için hâkim güç duygusu içinde bulunur. Uluslararası alanda bir devletin her ne kadar hakim bir güç olup olmadığı tartışılabilir, devlet etkin ve aktif bir konumda olduğu için eğer ütopyik, irrasyonel ve irreal bir hedef ve amaç içermiyorsa her zaman ön planda olabilir.

Dış politika ile vizyonun anlamlı bir buluşma yapabilmesi için teknik tabirle "araçlar ve amaçlar" arasında bir uyumluluk bulunması, halk tabiriyle ayakların yere basması gerekir. Araçları/gücü amacının çok gerisinde olan bir dış politika vizyonu, felaket ve hüsransız doğururken, araçlar/güç ile amaçların uyumlu olduğu bir dış politika vizyonu da başarılı ve olumlu sonuçlar getirir. Ama araçlar/güç amacın çok üstünde olmasına rağmen buna uygun bir vizyona sahip olmayan bir dış politika ise trajikomik ve adaletsiz sonuçlar doğurur. Öyleyse dış politika vizyonuna sahip olmak iyi bir şey olmasına rağmen reel, rasyonel ve dengeli bir özellikte bulunması ön şarttır. Bu çerçevede Türk dış politikası ve vizyonu hakkında şu soruları sormak

mümkündür: Her şeyden önce Türk dış politikasının temel vizyonu nedir? Temel parametreleri nelerdir? Bu vizyon zaman içinde değişim ve revizyona uğramış mıdır? Özellikle son yıllarda Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetlerinin iktidara gelmesi, ardından dış politikada meydana gelen gerçekten ciddi ve tarihi özellikler taşıyan Irak'ın işgali, AB ile ilişkiler, Kıbrıs Sorunu ve ABD ile ilişkilerde kaydedilen dış politika uygulamaları, ışığında Türk dış politikasında yeni bir vizyon aynen devam ediyor mu?

1990'larda Avrasya endeksli ve askeri/sert politika ağırlıklı bir dış politika izleyerek dünya politikasında söz sahibi olmaya çalışan Türkiye, 2000'li yıllarda farklı bir konjonktürde askeri olmayan, yumuşak politika ağırlıklı bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu konjonktür içinde yer alan Türkiye içinde de önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bunların başında 28 Şubat sürecinde sistem dışına itilen siyasal İslamcı kadroda olan Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül öncülüğünde kurulan AK Parti'nin 3 Ekim 2002 seçimlerinde beklentilerin üstünde bir oy alarak TBMM'de çoğunluk sağlaması ve tek başına hükümet kurması gelir. Bu gelişme Türkiye siyaseti açısından tek başına çok büyük ve önemli bir gelişmedir. Her ne kadar bazı itirazlar ve endişeler ileri sürülmüşse de devletin merkezindeki kuvvetler, AK Parti hükümetine büyük bir müdahalede bulunmamışlardır. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, AK Parti'nin genel seçimlerde seçim sisteminin de katkısıyla TBMM'de çoğunluğu elde etmesi ve alternatifi olmayan bir hükümet seçeneği sunmasıdır. Meclisteki diğer parti olan CHP'nin tek başına hükümet kurma şansının olmaması nedeniyle AK Parti'nin hükümet kurmasının engellenmesi durumunda zaten yaşanmakta olan ekonomik, siyasi ve hatta güvenlik krizinin daha da derinleşebileceği düşüncesidir (Gözen, 2009:111).

Diğer yandan ve belki de en önemlisi, AK Parti'nin kimliği ve politika vizyonu ile ilgilidir. AK Parti ile birlikte Türk dış politikasının Ortadoğu özelindeki diplomatik aktivizminin artması ve bu aktivizmin çoğunlukla İsrail'in Gazze'ye yönelik politikalarına karşı güçlü ve tekrarlanan eleştirileri barındırması, Türk dış politikasının niyet ve amaçları üzerindeki şüphesizliğinde artması sonucunu doğurmuştur (Onar, 2009:1-16). Ancak AK Parti yöneticileri, içinden çıktıkları MSP-Refah Partisi-Fazilet Partisi geleneğinden ve Milli Görüş felsefesinden farklı

olduklarını ilan etmişler, iç ve dış politikada Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerini ihlal edecek bir hedef ve anlayışa sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Devletin en kritik özelliği ve AK Parti açısından test aracı olan laiklik ve Türkiye'nin temel dış politika hedefleri konularında, gelenekten ve merkezi anlayıştan farklı düşünmediklerini beyan etmişlerdir. AK Parti Hükümeti'nin kurulduğu andan itibaren ortaya koyduğu dış politika uygulamalarının en önemlileri şunlardır: Hükümetin AB üyeliği için olağanüstü bir çaba sarf etmesi ve yaptığı birçok hukuki, ekonomik reformlar sonucunda üç yıl gibi kısa bir süre içerisinde AB'ye tam üyelik için 3 Ekim 2005'te müzakerelerin başlanmasını sağlamasıdır. ABD'nin Irak'ı işgaline dahil olmaması ve bunun üzerine Türkiye'nin Irak'ta daha önceleri var olan askeri etkisini sonra erdirmesidir. Kıbrıs sorunun çözümü için Türk dış politikasının yıllardır var olan anlayışında büyük bir revizyon yapması, yeni anlayışı uygulamaya koyması ve böylece AB ile ilişkilerde bir engel olarak duran bir sorunun aşılmasını sağlamasıdır. Bunun yanı sıra küreselleşme yönündeki gelişmelere destek vermesi IMF programını ciddiyetle ve tam olarak uygulaması ve bu bağlamda özelleştirme konusunda büyük adımlar atması yapılan uygulamalardan bazılarıdır. Ek olarak, İslam Konferansı Örgütü içinde aktif bir politika izlenerek Genel Sekreterin Türkiye'den seçilmesi sağlanmıştır. 'Medeniyetler Çatışması Teorisi'ne ve uygulamalarına karşı Birleşmiş Milletler kapsamında oluşturulan Medeniyetler İşbirliği sürecinde İspanya ile Türkiye birlikte eş başkan olarak rol oynamaya başlamıştır. AK Parti, İslam Dünyası'nda demokrasi, şeffaflık ve piyasa ekonomisinin kurulmasının savunuculuğunu yaparak batı değerlerinin İslam Dünyası'na da yerleşmesini istemiştir.

Tüm bu dış politika uygulamaları sonucunda AK Parti yönetimindeki Türk dış politikasının klasik realist vizyondan farklı bir vizyona sahip olmaya başladığı söylenebilir. Bu yeni vizyonun arkasındaki güç kuşkusuz Ahmet Davutoğlu ve onun teorik çerçevesini çizdiği ve aynı zamanda uygulamaya koyduğu 'stratejik derinlik' anlayışıdır.

AK Parti döneminde Türk dış politikasının Batı ekseninden çıkıp çok kutupluluk, bölgesel güç olmak ve karşılıklı bağımlılık prensine dayalı bir dış politika stratejisi benimsemesi ve gerek bölge ülkeleri ile gerekse Ortadoğu ülkeleri

ile yakın ilişkiler kurması Türkiye'nin ulusal çıkarları arka plana attığı ve ümmet tabanlı bir dış politika izlediği yorumlarına neden olmuştur. Bülent Şener'e göre Türkiye'nin 'bölgesel bir güç' olmasını hedefleyen dış politika anlayışı, aşırı 'teorize' ve 'estetize' edilmiş, etik vurgusu yüksek ve enternasyonal bazı görüşlere göre ümmetsel bir tabana oturmaktadır (20.12.2011). Orta Doğu ile geniş anlamda bölgesel ilişkiler kuran Türkiye'nin merkezlessiz, proaktif ve çok boyutlu dış politika yaklaşımı, Türk dış politikasının bölgedeki etki alanını genişletmek için din temelli kültürel akrabalıklara öncelik veren anlayış bir tür yeni-Osmanlıcılık (neo-Ottomanism) olarak görülmektedir (Keyman, 01.01.2010). Gareth Jenkins ise AK Parti'nin bir tür siyasal İslam inşa ettiğini, görünürde Batı'ya yöneldiğini, ama asıl hedefinin Doğu olduğunu ve böylelikle Türkiye'de korku, güvensizlik ve sosyal kutuplaşmaya neden olan otoriter ve muhafazakâr bir yönetimi beraberinde getirdiğini iddia etmektedir (15.05.2008).

Türkiye çok boyutlu dış politika davranışı geliştirirken değişmeyen bir Batı çıpası olmaksızın, merkezlessiz ve bağımsız bir proaktivizme sahip olduğunda, özellikle Batı'da, son dönem Türk dış politikasının amacı, niyeti ve realist olup olmadığı hakkında bir takım şüpheler doğurduğunu ileri sürmektedir (Keyman, 2009:7-27). Türkiye'nin proaktif ve çok boyutlu dış politika arayışları onun Transatlantik sistemden ayrıldığı, yönünü Orta Doğu'ya döndüğü şeklinde yorumlanmamalıdır. Soğuk Savaş sonrası oluşan konjonktürel ortam Türkiye'nin sadece Transatlantik sistemine bağlı ve onun güdümünde bir dış politika çizgisi seyretmesine izin vermemektedir, Türkiye uluslararası konjonktürün kendisine getirmiş olduğu fırsat alanlarını değerlendirmek durumundadır.

1.9. Türk Dış Politikasında Davutoğlu Faktörü

AK Parti dönemi Türk dış politikasının temel taşı Ahmet Davutoğlu ve onun Türk dış politikasının teorik ve ideolojik çerçevesini çizdiği eseri 'Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu' oluşturmuştur. Eserde bir devletin güç parametreleri ele alınarak Türkiye'nin savunmasını mevcut sınırlarını göz önüne alarak değerlendirdiği ve bunun Türk dış politikası açısından yanlış bir uygulama

olduğu vurgulanmıştır. Osmanlı Devleti'nin merkezi toprakları üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti derinliğini Osmanlı Devleti'nin tarihsel, kimliksel ve coğrafyasından almaktadır. Türkiye coğrafi konumunun verdiği olanaklarla aynı anda Orta Doğu, Balkan, Akdeniz, Karadeniz, Avrupa ve Asya ülkesidir (Hacısalıhoğlu, 2001:146). Bu nedenle Türkiye uluslararası hedeflerini ortaya koyarken kendisini mutlaka merkezi bir konuma oturtmalı ve ulusal çıkarlarını tanımlarken uluslararası ilişkileri bir araç olarak kullanmalıdır. Küresel veya bölgesel bir aktör olma çabası içinde bulunan Türkiye, geçmişte olduğu gibi tek boyutlu bir dış politika hedefi içinde olmamalıdır.

Soğuk Savaş'ın getirmiş olduğu fırsat alanları birbiri ile uyumlu bir dış politika alanının oluşturulamaması nedeniyle sistemli bir zemine oturtulamamıştır. Bunun sonucu olarak dış politikada etki alanı daralmıştır. Dışişleri Bakanlığı dış politikayı stratejik bir temel çerçevesinde ele alma konusunda yetersiz kalmış, stratejik teori üretecek kurumların eksikliği dış politikada belirgin şekilde hissedilmiştir. Soğuk Savaş'ın bitimi Türk dış politikası açısından bir dönüm noktası olmuştur. Dünya Siyasal Atlası yeniden oluşturulmakta, bu oluşumun temel yönelimi, paylaşım egemenlik refleksleriyle belirlenmekte, stratejik belirlemelerle uygulanmaktadır. Bu durum yeni jeopolitik yönelişleri belirlemektedir. Metropol ve hinterland sınırları yeni oluşturulmaya çalışılan Dünya Siyasal Atlasının omurgasını oluşturmaktadır (Hacısalıhoğlu, 10.06.2016).

Soğuk Savaş döneminde güvenlik kaygıları ile Batı'nın şemsiyesi altında dış politikasını sürdüren Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin bir aktörü olma iddiası ile ortaya çıkmıştır. SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte Balkanlar, Orta Asya ve Ortadoğu'da yeni fırsat alanları ortaya çıkmıştır. Türkiye bu fırsatları değerlendirme noktasında olumlu adımlar atmışsa da stratejik teori yetersizliği nedeniyle bu fırsatları sistemli bir çerçeveye oturtamamıştır.

Akademisyen kökenli bir Başbakan olan Ahmet Davutoğlu, Başbakan olmadan önce danışman olarak Türk dış politikasının ideolojik ve teorik çerçevesini belirleyen biri olarak 2001 yılında yayımlamış olduğu 'Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu' adlı eserindeki düşüncelerini uygulama fırsatına

sahip olmuştur. Eserde bir devletin uluslararası ilişkilerdeki göreceli ağırlık ve gücü şu şekilde formüle edilmiştir; sabit verileri(SV) tarih (t), coğrafya (c), kültür (k) ve nüfus (n) olarak; potansiyel verileri(PV) ekonomik kapasite(ek), teknolojik kapasite(tk) ve askeri kapasite(ak) olarak tanımlamıştır.

$$G=(SV) \times (SZ \times SP \times Sİ)$$

Bu formülde SZ stratejik zihniyete, SP stratejik planlamaya, Sİ siyasi iradeye tekabül etmektedir. Formülün açılımı ise,

$$G= \{(t + c + n + k) + (ek + tk + ak)\} \times (SZ \times SP \times Sİ) \text{ şeklindedir. (Davutoğlu, 2013:17).}$$

Davutoğlu uluslararası ilişkilerde bir devletin gücünü değerlendirirken birçok güç parametresini birlikte ele almış ve bunların birbirinden bağımsız unsurlar olarak ele alınmasına karşı çıkmıştır. Türkiye'nin güç potansiyeli bu veriler ışığında yeniden yorumlanarak teorik bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmıştır. AK Parti döneminin dış politikasına yön veren Davutoğlu'nun, eserinde 'stratejik derinlik' kavramı olarak belirttiği dış politika anlayışının Osmanlı tarihi birikimine ve Osmanlı coğrafyasına özel vurgu yapması anlamında bahsetmiş olduğu stratejik ve tarihi derinliğin Türkiye'nin jeostratejik konumu ve Osmanlı mirası olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, AK Parti yönetimini besleyen zihinsel dünya özelde Davutoğlu'nun felsefi, düşünsel ve stratejik anlayışının 'Yeni Osmanlıcılık' olduğu söylenebilir (Ekşi, 2014:142).

Davutoğlu, kendisinden önceki dış politika anlayışının ideolojik çerçevesi olan Kemalizm'in Türkiye'yi Osmanlı coğrafyasına yabancılaştırdığını öne sürmüştür ve bunun antitezi olarak Osmanlı ile barışan 'stratejik derinlik' yaklaşımını öne sürmüştür. Türkiye'nin dış politikada güç dinamiğini artırması için, Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu topraklarda nüfus sahibi olunması ve bu bölge ile olan tarihsel ve kültürel bağlarını kuvvetlendirmesi gerektiğini ileri süren 'stratejik derinlik' yaklaşımı Davutoğlu'nun şahsında Türk dış politikasının en temel argümanı olmuştur. Davutoğlu'na göre, Türkiye'nin uluslararası arenada daha etkin ve başarılı olabilmesi için Cumhuriyet öncesi tarihini, özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun

farklı kültür ve dinlere saygı duyarak çok çeşitli halkları içine alma becerisini daha iyi anlaması gerekmektedir (Sanberk, 26.01.2010).

Ancak Davutoğlu ve AK Parti yöneticilerinin ‘Yeni Osmanlılık’ söylemini kullanmadıkları, hatta bu söylemi reddettikleri, bunun yerine dış politika anlayışlarını vizyoner ve çok boyutlu dış politika olarak tanımladıklarını söylemek gerekmektedir. Diğer taraftan AK Parti dış politikasının lanse edilmesinde Davutoğlu ve AK Parti yöneticilerinin kullandıkları söylemlerin de kamu diplomasisi açısından zihniyet dönüşümünü göstermesi bakımından üzerinde durulması gerekmektedir. ‘Merkez ülke’, ‘bölgesel güç’, ‘akıl ülke’ ve ‘yumuşak güç’ retorikleri dönemin dış politikasının iç ve dış kamuoyuna nasıl sunulduğunu göstermektedir (Ekşi, 2014:144).

Davutoğlu’nun dış politika vizyonuna bakıldığında, o Türkiye’nin ikili ve bölgesel ilişkilerini geliştirirken yalnızca siyasi alanda değil aynı zamanda ekonomik ve kültürel alanda da ilişkiler geliştirmesi gerekliliğini vurgular. Bu bağlamda Latin Amerika, Afrika açılımları Türkiye açısından önemli girişimler olmuştur.

2. AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

2.1. Türk Dış Politikasında 2003-2004

AK Parti'nin 2002 yılında iktidara gelmesi ile başlayan ve günümüze kadar devam eden süreçte Türk dış politikasında önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Özellikle dış politika karar alma sürecinde Ahmet Davutoğlu faktörü çok önemlidir. Soğuk savaşın bitmesi ile değişmiş olan uluslararası dengeler, 1999 yılında başlayan Türkiye'nin AB üyelik süreci, 11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan terör saldırısı ve sonrasında ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali dış politikada farklı bir boyut oluşturmuştur. Bu farklı boyut Türk dış politikasını da derinden etkilemiştir. AK Parti iktidarının başlamasıyla Türk dış politikası proaktif, dinamik ve çok boyutlu bir politika anlayışını devam ettirmiştir. Buna ek olarak Türkiye'nin 2000'li yılların başlamasıyla ve AK Parti iktidarıyla tanışması ile birlikte dış politikaya yön veren temel prensipleri; 'stratejik derinlik', 'komşularla sıfır sorun', 'proaktif diplomasi' ve 'çok boyutlu dış politika' olarak sıralanabilir. Türkiye'nin jeopolitik konumu, tarihsel ve kültürel mirasının yanı sıra Osmanlı coğrafyasındaki nüfuzu nedeniyle bölgesinde tek taraflı bir dış politika izlemesi doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Özal'ın da tasvir ettiği gibi 'Doğu ve Batı' şeklinde iki dünya var ve Türkiye coğrafi, ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal anlamda bu ikisinin merkezinde bulunmaktadır, bu nedenle Türkiye uluslararası alanda milli çıkarlarını gözetirken kendini daima bu sentezin merkez noktasına koymalıdır. 'Stratejik derinlik' bu prensipler çerçevesinde oluşturulmuştur ve Türkiye için AB üyeliği, ABD ve Rusya ile geliştirilen ilişkilerin her biri bu bağlamda birer araçtır (Oğuzlu, 2009: 44-45).

AK Parti iktidarı ile dış politikada batıcılığın yerini çok merkezilik almıştır. 2002 yılı öncesinde Türkiye'nin dış politika merkezi ABD ve AB ile sınırlıydı. Fakat bu tarihten sonra dış politikadaki ilişkiler diğer ülkeleri de hesaba katarak belirlenmeye başlandı. Türkiye'nin 2003 ve 2004 yılına damga vuran dış politika gelişmesi AB ile olan ilişkilerden dolayı Kıbrıs sorunu olmuştur. 1999 yılında AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesine karşın uluslararası toplumun içinde bir grubun Kıbrıs'ta işgalci bir devlet konumunda gördüğü Türkiye'nin AB'ye üyelik şansının

bulunmadığını öne sürülmektedir (tuicakademi.org 31.05.20165). Bu sebeple Türkiye'nin uluslararası toplum gözündeki bu imajı silmesi Türk dış politikasının en önemli gündem maddelerinden birini oluşturmuştur. AB'ye üyelik sürecinde giden yolda Kıbrıs'ın engel olmaktan çıkması ve 2004 yılında Kıbrıs Rum kesiminin, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak AB'ye üyeliğiyle birlikte AB'nin Kuzey Kıbrıs'a uygulamakta olduğu izolasyonun kaldırılması gerekmektedir. Bu iki konu bugün halen Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerinin hassas noktasını oluşturmaktadır. Güney Kıbrıs'ın AB üyeliği sonrasında adanın iki kesimi arasındaki ekonomik farklılığı artırması Türkiye üzerinde büyük bir ekonomik maliyet yükleyeceği de bu tarihten beri görülmektedir. Bu çerçevede Türkiye üzerine yüklenen yükün azaltılması da ulusal çıkar tanımı içindeki yerini almıştır. Kıbrıs sorununda 2002 yılından sonra atılan en önemli adım 2004 yılında BM Genel Sekreteri tarafından hazırlanan barış planının adanın her iki tarafında halk oylamasına sunulması fikrinin desteklenmesidir. Türk iç politikasındaki karşıtlıklara rağmen bu tutum dış politikada Türkiye'nin sorunu çözme açısından atılmış olduğu önemli bir adım olarak görülmüş ve imaj değişikliğine sebep olmuştur.

Ancak 2004 yılında yapılmış olan referandumun Rum kesimi tarafından reddedilmesi, diğer yandan 2004 yılında AB üyesi olan Güney Kıbrıs'ın AB müktesebatı içinde yer alması ve Türkiye tarafından AB'nin normal bir üyesi olarak kabul edilmesinde ortaya çıkan zorluklar ve bunların aşılmasında ortaya çıkan çözümsüzlük hali, Türkiye tarafından önceki yıllarda atılan adımların önemli bir kısmınının yitirilmesine neden olmuştur. Türkiye, sorunun BM nezdinde çözülmesi konusundaki tutumunu sürdürmektedir.

2004 yılı içerisinde Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan karşılıklı ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca Kıbrıs müzakereleri biter bitmez Nisan ayından AB müzakerelerinin başlayacağı Eylül ayına kadar Başbakan düzeyinde Ukrayna'ya, Yunanistan'a, Romanya'ya, Bulgaristan'a Gürcistan'a ve İran'a seyahatler gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaretlerin temel amacı Türkiye'nin çevresi ile barışık, çevresinde risk görmeyen ve bölgesinde barışa katkı sağlamak isteyen bir ülke konumunda bulunmak istemesidir. Küresel aktörlerle olan ilişkilere

bakıldığında, ABD, AB, Rusya ile olan ilişkilerde de gelişmeler görülmektedir. Almanya Başbakanı, AB Komisyon Başkanı, ABD Başkanı ve Avrupa Parlamentosu Başkanı Türkiye'ye gelmiştir. Bu ziyaretler Türkiye'nin küresel aktörlerle ilişkileri belirli bir stratejik resim içinde seyretmeye çalışmıştır (Davutoğlu, 2011:160).

2004 yılı içerisinde İKÖ, NATO, OECD, İSEDAK zirveleri Türkiye'de gerçekleştirilmiştir. İKÖ zirvesi sırasında gerçekleştirilen seçimde örgütün genel sekreterlik görevini Türkiye'nin alması Cumhuriyet tarihinin en önemli gelişmelerinden biridir.

2.2. Türk Dış Politikasında 2005-2006

2005 yılının ilk günleri Türkiye'nin çevresiyle ilişkileri ve yaşanan gelişmeler açısından olağanüstü bir hızla geçmiştir. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül İsrail ve Filistin'i ziyaret etmiştir. Ardından Ürdün'deki Irak'a komşu ülkeler toplantısına katılmıştır. Bu ziyaretler sırasında Türkiye'nin bölgede daha aktif bir politika izleyeceğinin sinyalleri verilmiştir. Bu ziyaretlerin ardından Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Rusya ziyaretinde bulunmuştur. Bu ziyaret esnasında yapılan açıklamalara bakıldığında gezinin bölgesel güçler ve dengeler açısından ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 'Annan Planı'nı kabul etmesine rağmen Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti'nin hala izolasyona tabi tutulmasının haksızlık olduğunu' söylemesi hem Yunanistan'da hem de Rum kesiminde soğuk düş etkisi yaratmıştır. Başbakan Erdoğan'da ilk fırsatta Kıbrıs konusunda yeni bir adım için BM genel sekreteri Kofi Annan'la bir araya geleceğini açıklamıştır. Başbakan Erdoğan'ın gezisi sürerken AB kanadından da önemli bir açıklama olarak tarama sürecinin 3 Ekim'de, müzakerelerin de 2006 yılında başlayabileceği AB tarafından resmen açıklanmıştır (Davutoğlu, 2011:245-246).

AB'den tarih alınmasına rağmen müzakerelerin başlaması ile ilgili bazı sıkıntılar ve engeller söz konusuydu. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türk dış politikası açısından 2005 yılının en önemli gelişmesi 3 Ekim tarihi itibarıyla müzakerelerin başlamasıdır. AK Parti hükümetinin 2005 yılında Irak bağlamındaki hedefi, krizi mümkün olduğu kadar Irak sınırları içerisinde kontrol altında tutmak ve

Irak içerisindeki etnik gruplarla ve mezheplerle yoğun temaslar gerçekleştirerek Türkiye'yi Irak'ın bütün taraflarıyla yakın ilişki içinde olan bir konuma getirmektir.

2003-2004 yılları döneminde komşularla bir dizi ziyaretle ilişkileri geliştirme gayretindeki Türkiye 2005 yılı itibari ile uzak halkadaki ülkelerle temasa geçmeye başlamıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Arnavutluk ve Bosna-Hersek ziyaretlerinden sonra Ekim ayı içerisinde Kosova ile ilgili rapor BM'ye sunulduğunda Dışişleri Bakanı Abdullah Gül Kosova ziyaretini, ardından da Sırbistan ziyaretini gerçekleştirmiştir. Bu ülkeler komşumuz olmamasına rağmen ortak kültürel mirasımızdan dolayı akraba topluluklar içerisinde yer almaktadır. Bu çerçevede Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nın devreye girmesiyle Kafkaslar ile ilgili irtibatımız da bu dönemde yoğunluk kazanmıştır. Başbakan'ın yapmış olduğu gezilere bakıldığında, Yeni Zelanda, Avustralya, Endonezya, Malezya, Tayland, Sri Lanka, Maldivler, Umman, Katar, Bahreyn, Yemen, Etiyopya, Güney Afrika ziyaretleri devlet liderleri seviyesinde çok ziyaret edilmeyen bu ülkeler üzerinde çok ciddi bir açılım sağlamıştır (Davutoğlu, 2011:249-269).

2006 yılı da Türk dış politikası açısından 2005 yılı gibi hareketli geçmiştir. Yunanistan ile AB bağlamında sıkıntılar yaşandıysa da Yunanistan Dışişleri Bakanı Dora Bakoyannis Türkiye'ye gelmiş ve ilk defa iki ülke Genelkurmay Başkanları karşılıklı ziyaret gerçekleştirmiştir. Gürcistan'la yapılan yoğun temaslar sayesinde Batum Havalimanı'nın Türkiye'nin iç havalimanı gibi kullanılmaya başlanması kararı alınmıştır. Bu durumun önemi Türkiye'nin yakın kara havzası içerisindeki komşu ülkelerle coğrafi bakımdan dolayı zorunlu ekonomik irtibatları bulunmaktadır. Bu irtibatlar Soğuk Savaş döneminde kesintilere uğramışsa da bugün yeniden kurulmaktadır. Dolayısıyla Batum Havalimanı'nda hiçbir pasaport kontrolünden geçmemek tarihi bakımdan Artvin ve Batum arasında irtibatı yeniden inşa etmeye hizmet edecektir.

2006 yılı komşu ülkelerle ilişkileri kuvvetlendirmek için yapılan önemli görüşmeler şu şekildedir: Bulgaristan (16-17 Ocak), Romanya (25-26 Ağustos) ve Gürcistan (4-5 Şubat) başbakanları Türkiye'ye gelmiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan İran'a (3 Aralık) ve Suriye'ye (6 Aralık) gitmiştir. 19-22 Aralık tarihlerinde

Gürcistan Cumhurbaşkanı Türkiye'ye gelmiştir. Bütün bu temaslar sayesinde Irak ve Ermenistan dışındaki komşularla kısa ve orta vadede herhangi bir kriz beklenmemektedir. Yine 25-26 Nisan 2006 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Rice'ın Türkiye ziyareti son derece önemlidir. Bu ziyaretin ardından Dışişleri Bakanımız ABD'yi ziyaret etmiştir. Ocak ve Şubat aylarında Fransa, İngiltere ve Almanya Dışişleri Bakanları Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Mayıs ayı sonu ve Haziran aylarında İsrail, Rusya ve Almanya Dışişleri Bakanları yine Türkiye ziyaretinde bulunmuşlardır. Ekim ayı içerisinde Başbakan Erdoğan, ABD temasları sırasında Başkan Bush, Tony Blair, Merkel ve Suudi Arabistan kralı Abdullah'la görüşmüştür. Bu görüşmeler, Türkiye'nin küresel aktörlerle ilişkisini bölgesel ilişkileriyle birlikte değerlendirdiğinin önemli bir göstergesidir.

TİKA tarafından Darfur'da ofis açılmıştır. Özel bir şirket olan Türk Hava Yolları'nın uçmadığımız ülke kalmayacak prensibi ile çıkmış olduğu yolda 2006 yılı içerisinde Yemen, Katar ve Bahreyn uçuşları başlamıştır. Ayrıca Brezilya seferleri de başlamıştır. 2006 yılı Türkiye'nin Latin Amerika yılı olarak deklare edilmiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 2006 yılında Afrika Zirvesi'ne özel konuk olarak davet edilmiştir. Türkiye bundan sonraki süreçte hem Afrika Birliği'nde hem de Arap Birliği'nde gözlemci statüsündedir (Davutoğlu, 2011:300-313).

2.3. Türk Dış Politikasında 2007-2008

Türkiye mevcut dinamikleri ile uluslararası sistemde önemli bir ülke konumunda bulunmasına karşın kamu diplomasisi kurum ve faaliyetlerinin eksikliği nedeniyle Türkiye'nin dünyadaki önemi ile paralel bir seyir izlememiştir. Zira günümüz uluslararası ilişkilerinde başarı ölçüsü, kamu diplomasisinin inceliklerinde saklıdır (Hacısalıhoğlu, 12.05.2016).

Türk dış politikası 2007 yılını baş döndüren bir yoğunluk içinde geçirmiştir. Küresel(Amerika, Afrika, Çin, Orta Asya, Afrika) ve bölgesel (Rusya, Ortadoğu) anlamda birçok ülke ile diplomatik ilişkiler geliştirilirken mevcut kurumların yetersizliğini dış politika yapım sürecinde etkin olan kurum ve kadrolar tarafından giderilmeye çalışmış ve dönemin şartlarına göre başarılı bir politika izlenmiştir.

Ancak Türkiye'nin kamu diplomasisine olan ihtiyacı bu dönemde derinden hissedilmiştir.

Dış politikadaki hareketliliğe bakıldığında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Zirvesi İstanbul'da gerçekleştirilmiş, Türk-Arap İşbirliği Forumu Çerçeve Anlaşması ve Türk-Mısır Stratejik Diyalogu Muhtırası İstanbul'da imzalanmıştır. Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı faaliyete geçmiş, Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi'nin temelleri bu dönemde atılmıştır. Diğer taraftan Amerikan Kongresi'nde kabul edilmesi planlanan Ermeni tasarısı Türk dış politika yapımcılarının girişimleri sayesinde kabul edilmemiştir. Terör örgütü PKK, ABD ve Irak yönetimi tarafından terör örgütü ilan edilmiş ve Türkiye'nin bu örgüte karşı mücadelesinde sınır ötesi operasyonların önü açılmıştır. Bu dönemde Türkiye için en önemli gündem maddelerinden birisi ise Irak'ın toprak bütünlüğü olmuştur. Irak'ın parçalanması Türkiye açısından büyük bir risk faktörü oluşturduğundan Türkiye Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması için etkin bir şekilde çalışmalar yürütmüş ve bunda da başarılı olmuştur.

Geçtiğimiz yıllarda uluslararası toplum İran'a müdahaleyi hemen hemen kaçınılmaz görünürken, Türkiye almış olduğu dış politika kararıyla, gerginliğin ancak diplomasi kanalıyla çözülebileceğine uluslararası kamuoyunu inandırması hedefi üzerine yoğunlaşmıştır. Irak'a müdahalenin verdiği tecrübe ile Türkiye, İran'a karşı yapılacak bir müdahaleye karşı çıkmıştır. Nitekim 2007 tarihi itibari ile İran'a müdahale edileceği inancı artık kalmamıştır. İran ile Türkiye arasında sınır bölgesinde terör örgütleri ile mücadele etmek amacıyla anlaşmaya varılmıştır. Ermeni tasarısının Amerikan kongresinde kabul edilmemesi için İsrail ile geliştirilen diplomatik ilişkiler İsrail Devlet Başkanı Simon Perez ve Filistin Ulusal Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas'ı Türkiye'de bir araya getirmiştir. Ortadoğu'nun en çok karşı karşıya gelen iki ülkesinin devlet başkanlarının Türkiye'de bir araya gelmesi Türk dış politika yapımcılarının önemli bir başarısı olarak tarihe geçmiştir. Bu iki lideri bir araya getiren Türkiye bir kez daha uluslararası ilişkilerde diplomasinin önemini ortaya koymuştur. Diğer taraftan ikinci kez düzenlenen Irak'a Komşu Ülkeler Genişletilmiş Dışişleri Bakanları Toplantısı İstanbul'da yapılmıştır (Radikal, 10.03.2016).

Dışışleri Bakanı Ali Babacan birçok Arap ülkesine resmi ziyaretler gerçekleştirmiş ve bu ülkelerle ikili ilişkilerin geliştirilmesine önem verilmiştir. Filistin, İsrail ve Türkiye'deki işadamları delegasyonları arasında diyalogun artırılması amacını taşıyan Filistin-İsrail-Türkiye Ekonomik İşbirliği için Ankara Forumu'nun yedincisi bu üç ülkenin devlet başkanlarının katılımıyla Ankara'da gerçekleştirilmiştir. İngiltere ve İtalya ile stratejik işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Avrupa Birliği konusunda gözle görülür bir ilerleme sağlanamamıştır. Katılım müzakereleri çerçevesinde sadece İşletme ve Sanayi Politikası, İstatistik ve Mali Kontrol fasılları müzakerelere açılmış ve İlerleme Raporu yayımlanmıştır. Kıbrıs konusunda Türkiye kalıcı bir çözüm arayışının öncülüğünü yaptı ise de bu girişimlerinde bir sonuca ulaşamamıştır (Radikal, 10.03.2016).

2008 yılı uluslararası sistemin ne kadar kırılgan olduğunu gösteren iki büyük kriz yaşamıştır. Birincisi Gürcistan krizidir. Gürcistan krizi Gürcü-Oset çatışması olarak başladıysa da birkaç gün içinde Gürcü-Rus çatışmasına ardından da Amerika/NATO-Rusya gerilimine yol açmıştır. Bu durum hem küresel sistem hem de Kafkasya ve komşu bölgeler için ciddi bir alarmdır. 2008 yılında yaşanan krizlere bakıldığında bölge politikalarına ve uluslararası krizlere bakarken, artık hiçbir ülkenin bu benim doğrudan ulusal çıkarımı ilgilendiren bir konu mu deme lüksü kalmamıştır. Nerede yaşanırsa yaşansın ülkeler arasında yaşanan krizler, bölgesel hatta küresel krizler haline dönüşebilmektedir. Bu durum Türkiye açısından bakıldığında bekle, krizleri takip et sonra refleks ver lüksüne sahip olmadığımızın apaçık göstergesidir.

2008 yılının uluslararası sistem için ikinci büyük krizi ise bankacılık sektörü içerisinde başlayan küresel ekonomi politik krizidir. Sosyo-ekonomik bir niteliğe bürünmeye başlayan bu kriz birçok sosyal problemi de beraberinde getirerek geniş bir alana yayılmıştır. Uluslararası sistem ne krizi zamanında fark edebilmiştir ne de istenen etkinlikte krizi durdurabilecek bir beceri göstermiştir. Bu iki olay jeopolitik ve ekonomi politik yapının çok kırılgan olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. Türkiye'nin burada özel bir konumu bulunmaktadır. Çünkü Türkiye, bir taraftan uluslararası sistemin krizlerine çözüm bulan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde bulunmakta, diğer bir taraftan da küresel ekonomi politik krize çözüm

olacağı düşünölen G-20 Platformuna üye olarak bulunmaktadır. Türkiye'nin dış politikası artık sadece sınırlarına yakın bir dış politika olmaktan çıkmıştır (Davutoğlu, 2011:389-405).

Türkiye 2008 yılında Körfez İşbirliği üyesinin stratejik ortağı olmuştur. Arap Birliği ile birlikte Türk-Arap Formu kurulmuştur. Afrika Birliği'nin stratejik ortağı olmuştur ve Afrika Zirvesi 2008 Ağustos ayında Türkiye'de gerçekleştirilmiştir. Bunun dışında yine bu yıl Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi yapılmıştır. 2008 Sonbaharında Amerika'ya hem Cumhurbaşkanı hem de Başbakan nezdinde ziyaretler gerçekleştirilmiş, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne katılım sağlanmıştır. Ayrıca Başbakan Recep Tayyip Erdoğan G-20 zirvesine katılmıştır (Davutoğlu, 2011:389-405).

Türkiye içinde bulunduğu coğrafyanın tüm şartlarını göz önüne alarak dış politikasını şekillendirmelidir. Özellikle Üçüncü Dünya Ülkeleri bazı konularda birleşip BM'de bazı konularda kararlar alabilmekte ve eskisi kadar olmasa da dünya politikasını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla böyle bir coğrafyada tüm bu faktörleri dikkate alan çok yönlü bir politika izlenmelidir. Mesela, 2008 yazında Türkiye, Afrika'daki diplomatik temsilcilerinin sayısını arttıracaktır. Türkiye dış politikada Afrika'ya yöneldiği gibi Latin Amerika ile de aşağı yukarı 7-8 yıldır ilişkilerini canlandırmaya ve arttırmaya çalışmaktadır (Kürkçüoğlu, 2009:26).

2.4. Türk Dış Politikasında 2009-2010

2002 yılından beri Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın başkanışmanlığını yapan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun 1 Mayıs 2009 tarihinde Dışışleri Bakanlığı koltuğuna oturmasıyla dış politikada yakalanan ivme başka bir boyut kazanmıştır. Son birkaç yıl içerisinde Davutoğlu'nun gitmediği ülke, görüşmediği devlet başkanı neredeyse kalmamıştır. Davutoğlu yeni bir dış politika vizyonu çizmiş ve bu vizyonu ile dış politikada hâkim olagelmiş geleneksel dili ve uygulamaları değiştirmeyi büyük ölçüde başarmıştır. Türk dış politikasının içe dönük karakterinin yerini proaktif, dinamik ve çok boyutlu bir politikanın aldığı söylenebilir. Davutoğlu ile birlikte 'komşularla sıfır sorun', 'ritmik diplomasi', 'stratejik derinlik' gibi daha önce

duyulmamış kavramların yer aldığı yeni bir lügat hem Dışişleri Bakanlığı koridorlarında hem akademik camiada hem de medya kulvarlarında kullanılmaya başlanmıştır (SETA, 2009:13-15). Uluslararası konjonktür gereği, komşularla sorunların sifira indirilmesi ve bölgesel sorunların çözülmesi için Türkiye'nin Ortadoğu'ya ilişkin proaktif dış politika uygulaması gerekli hale gelmiştir. Bu dönemde Irak, Filistin ve Lübnan'daki krizlerin bölgeye yayılma potansiyeli, proaktif politikanın uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Proaktif dış politika neticesinde Türkiye Güneydeki komşularıyla bağlarını güçlendirmiş ve bu ülkelerle daha iyi ekonomik ve siyasal ilişkiler kurmuştur. Ayrıca Türkiye bölgedeki sorunların çözümüne ilişkin arabuluculuk faaliyetlerinde etkili bir aktör haline gelmiştir (Oran, 2013:405).

Türkiye içinde bulunduğu küresel kriz ortamında varlığını en etkin biçimde sürdürebilmesinin yolunun güvenli bir barış ortamı ve maksimum işbirliği olduğunun bilinciyle hareket etmektedir. Yeni dönemde devlet dışı aktörler Türk dış politikası tarihinde hiç olmadığı kadar etkili olmaya çalışmıştır. Devlet dışı aktörlerin dış politika yapım sürecine dâhil olması durumu yeni dış politikanın toplu performans görüşünü oluşturmaktadır. Bu sürece dâhil olan bazı kuruluşlara örnek vermek gerekirse TÜSİAD (Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği), MÜSİAD (Müstakil Sanayi ve İşadamları Derneği), SETA (Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) vb. birçok kurum ve kuruluş dış politika yapım sürecine etki etmektedir.

11 Eylül sonrasında Türk-Amerikan ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Amerika'nın Irak'ta ve Afganistan'da güvenlik ve istikrar sağlamaktaki başarısızlığı bölgede farklı aktörler için hareket alanı açmıştır. Türkiye bu fırsatı iyi değerlendirmiş ve bu boşluğu doldurma refleksi ile bölgede liderlik rolüne soyunmuştur. Türkiye'nin bu rolü Bush yönetimi tarafından destek görmemiş olsa da aynı şeyi Başkan Barack Obama yönetimi için söylemek pek doğru olmaz. Aksine Obama Türkiye'nin bu yeni rolüne tam destek vermektedir. Obama İslam Dünyası ile ilişkilerini geliştirme isteğini ilk defa Nisan 2009 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyarette dile getirmiştir. Bunu gerçekleştirirken de Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duyduğunu yinelemiştir. Başbakan Erdoğan'ın 2010 yılında Nükleer Güvenlik Zirvesine katılmak üzere Amerika'ya yaptığı ziyaret sırasında Erdoğan, Orta

Doğu'nun nükleer silahlardan arınmasının önemini vurgulamış ancak bunun İran'ın tek başına yapabileceği bir şey olmadığını belirterek, İsrail'in de bunu uyması gerektiğini ifade etmiştir. Bu açıklamanın önemi Türkiye'nin Amerika'nın belli konulardaki kaygılarını paylaştığı mesajını vermiş olması ancak bunu yaparken de kendi bakış açısını ve fikirlerini özgürce ifade ediyor oluşudur (SETA, 2009:28-32).

Davutoğlu'nun dış politikadaki gayreti, geçen yedi yıl içerisinde Ortadoğu, Afrika, Asya, Latin Amerika, Avrupa Birliği, Kıbrıs ve Kafkasya gibi dünyanın birçok bölgesini kapsamaktadır. Bu çerçevede genel olarak bakıldığında komşularla Türkiye arasındaki sorunları çözümeyle kalmayıp, maksimum işbirliği çerçevesinde imzaladığı onlarca anlaşma, kaldırılan vizeler, bölgede çıkan sorunların çözümlenmesine dair yürüttüğü arabuluculuk rolleri, imzaladığı enerji anlaşmaları göze çarpan gelişmelerdir. Davutoğlu göreve geldiği ilk aylarda Sırbistan ve Karadağ'a iki ziyaret gerçekleştirmiştir. 2010'u bir anlamda Balkanlar'da suların ısınacağı bir yıl olacağı öngörüsü ile bu ziyaret trafiği 2009'da ivme kazanmıştır. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Mayıs ayında KKTC'yi ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Prag'da düzenlenen Doğu Ortaklığı Zirvesi marjında Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev ve Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan ile ikili görüşmeler gerçekleştirmiştir. 11 Mayıs'ta tarihinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, BM Güvenlik Konseyi'nde düzenlenen Orta Doğu konulu toplantıya katılmıştır. Toplantı sonrası yapılan Başkanlık açıklamasında İsrail-Filistin ihtilafına iki devlet temelinde bir çözüm bulunması yönünde kararlı çaba gösterilmesi gereği vurgulanarak, iki taraf arasındaki geçmiş mutabakatlar temelinde barış müzakerelerinin geri dönülmez niteliğine atıf yapılmış, ayrıca Filistinliler arasında uzlaşma ve birlik sağlanmasının önemine işaret edilmiştir. 13-15 Mayıs tarihlerinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Polonya Başbakanı Donald Tusk'un davetine icabetle Polonya'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret sırasında, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal konulara dair ikili temasları ve işbirliğini pekiştirmek amacıyla Başbakan Erdoğan ve Polonya Başbakanı arasında 14 Mayıs 2009 tarihinde Stratejik Ortaklık Belgesi imzalanmıştır. 6 Ağustos'ta Rusya Federasyonu Başbakanı Vladimir Putin, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın daveti üzerine Türkiye'ye gelmiştir. Başbakan Putin'in ziyareti sırasında Gaz, Petrol ve Nükleer Güç

Mühendisliği İşbirliği alanlarında üç Protokol ile “Nükleer Enerjinin Barışçıl Amaçlarla Kullanımına Dair İşbirliği Anlaşması” ve “Nükleer Kazaların Erken Bildirimi ve Nükleer Tesisler Hakkında Bilgi Değişimine Dair Anlaşma” imzalanmıştır. 1-3 Aralık tarihlerinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Ürdün ziyareti kapsamında Serbest Ticaret Anlaşması ve Vize Muafiyeti Anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca, Türkiye ile Ürdün arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi mekanizmasının oluşturulması konusunda mutabık kalınmıştır. 8-10 Aralık’ta Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, beraberinde bir heyetle Meksika’yı ziyaret etmiştir. Meksika Cumhurbaşkanı Felipe Calderon ve Başbakan Erdoğan’ın başkanlıklarında yapılan heyetler arası görüşmelerde, iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla atılması gereken adımlar tartışılmıştır. İki ülkenin BMGK ve G-20 üyelikleri bağlamında ortak gündemlerinde bulunan uluslararası ve bölgesel konularda görüş alışverişinde bulunulmuştur (mfa.gov.tr, 12.03.2016).

2010 yılı Türkiye’nin iç ve dış politikadaki hareketliliği açısından hızlı geçen bir yıldır. İsrail tarafından Mavi Marmara Gemisi’ne yapılan saldırı, İran’a BM Güvenlik Konseyi yaptırımlarına hayır oyu verilmesi, NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi, Wikileaks belgelerinin yayınlanması bu hızlı geçen yılın başlıca önde gelen konuları arasında yer almaktadır. Yine 2010 yılına damga vuran ‘Ermeni açılımı’ ve ‘Kürt açılımı’ konuları iç ve dış politikaya damgasını vurmuştur. Türkiye’nin 2010 yılı dış politikasının değerlendirmesinde Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Hükümetin dış politika söyleminin iç siyasal sisteme ilişkin boyutuna da değinmiştir. AK Parti iktidarının kalkınma ve dış politika aktivizmini Tanzimat, Cumhuriyet ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan “dördüncü restorasyon hamlesi” olarak nitelemiştir. Devrim ya da paradigma değişimi kavramları yerine ısrarla restorasyon kavramını kullanan Davutoğlu, yaşanan bu restorasyonun “özgürlük ağırlıklı ve AB referanslı bir hamle” olduğunu vurgulamıştır (SETA 2010, 21-23).

29 Ocak 2009 tarihinde Davos Zirvesi’nde Başbakan Erdoğan’ın “One Minute” çıkışıyla İsrail-Türkiye ilişkileri boyut değiştirmiştir. Davos Zirvesi sonrası, Türkiye’nin dış politikasına yönelik eleştirilerin merkezinde yer alan ‘eksen kayması’ tartışmaları, Türkiye’nin ABD ve İsrail gibi küresel/geleneksel

müttefiklerinin tepkisine neden olacak proaktif ve bağımsız bir dış politika sonucunda yalnızlaştığıdır (Yerlikaya, 2015:10). Bu olay 2010 yılında alçak koltuk olayıyla devam etmiş ve 31 Mayıs 2010 tarihinde İsrail askerleri tarafından Gazze'ye insani yardım götürmekte olan Mavi Marmara gemisine saldırılmış, bu saldırı 9 kişinin ölümü ile sonuçlanmış ve yaşanan olay büyük bir krize dönüşmüştür. Buradan hareketle sivil toplum kuruluşlarının dış politikanın gidişatına nasıl kritik bir şekilde yön verebileceğini söyleyebiliriz. Olayın yaşandığı sırada Şili'de resmi temaslarını sürdüren Başbakan Erdoğan, ziyaretini yarıda keserek Türkiye'ye dönmüş ve birçok ülkeden canlı yayınlanan konuşmasında “her türlü laneti hak etmiş bir katliam ve devlet terörü” diyerek İsrail'in 32 milletten gönüllünün bir araya gelerek yola çıkmış olduğu gemiye saldırarak dünyaya meydan okuduğunu ifade etmiştir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 31 Mayıs 2010'da BM Güvenlik Konseyi olağanüstü oturumunda İsrail'in yaptığı “haydutlukla ve korsanlıkla eşdeğer,” “barbarca bir eylem” ve “bir devlet tarafından işlenen cinayet” olduğunu belirten sert bir konuşma yapmıştır. Bu saldırının hiçbir mazereti veya haklı gerekçesi olmadığını ve bu hareketiyle İsrail'in “uluslararası camianın saygın üyesi olarak meşruiyetini” kaybettiğini söylemiştir (SETA 2010, 48-53).

2.5. Türk Dış Politikasında 2011-2012

2011 yılı Türk dış politikası açısından ağırlıklı olarak Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından geliştirilen ve önceki yıllarda üzerinde çok konuşulan temel dış politika ilkelerinin sınıandığı bir yıl olmuştur. Bölgenin barış havzasına dönüştürülmesi, çok boyutlu dış politika, karşılıklı bağımlılığın artırılmasıyla işbirliğinin geliştirilmesi ve ‘komşularla sıfır sorun’ gibi AK Parti hükümetinin dış politika stratejileri ile birlikte anılan ilkelerin uygulanması konusunda önceki yıllarda yaşanan bazı sorunlar dışında çok büyük sorunlar yaşanmamış, hatta bu politikaların uygulanması Türk dış politikasının hareket alanını genişletmiştir. Belirlenen bu politikalar çerçevesinde İran, Suriye, Irak ve Suudi Arabistan gibi çok yakınında bulunan ülkelerle son döneme kadar ihmal edilmiş olan ilişkileri geliştiren Türkiye, bir taraftan da Doğu Asya, Afrika ve Latin Amerika gibi uzak bölgelerle ekonomik ve siyasi bağlar kurmaya çalışmış, bütün bunları yaparken de eskiden beri müttefiki

ve ortağı olan Batılı ülkelerle ilişkileri iyi düzeyde tutmaya çaba sarf etmiştir (SETA 2011, 15-16).

2011 yılından itibaren özellikle Arap Devrimleri çerçevesinde yaşanan olayların Ortadoğu bölgesi üzerindeki etkileri bu doğru tercihlerin uygulanmasını eskiye oranla zorlaştırmıştır. AK Parti Hükümetlerinin önceki yıllarda da bu doğru tercihlere dayalı politikalar çerçevesinde Türkiye'nin örneğin İran ve Suriye ile geliştirdiği ilişkiler ABD ve başka bazı Batılı ülkelerin eleştirilerine maruz kalabilmiş, ancak Ankara kendi çıkarları çerçevesinde doğru tercihlere dayalı politikasında ısrar edebilmiştir. 2011 yılında ise Türkiye Suriye konusunda, Libya konusunda ve İran konusunda daha fazla safını belirleme baskısıyla karşılaşmış, çok boyutlu dış politika çerçevesinde bütün taraflarla dengeli ilişki geliştirme konusunda zorlanmıştır. Suriye konusunda, dış politikasındaki ilkeler hiyerarşisinde insan haklarının korunması ilkesi komşularla sıfır sorun ilkesine göre daha ağır bastığı için Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad yönetimi ile arasına mesafe koymak zorunda kalmıştır. İran konusunda ise NATO'nun füze savunma sistemi konusundaki ısrarı yüzünden geri adım atmak suretiyle zaten tek sesle konuşmakta zorluklar yaşayan Tahran ile ilişkilerin gerginleşmesi sonucuyla karşı karşıya kalmıştır (SETA 2011, 18-20).

2011 yılında Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmelere bakıldığında Türk dış politikasının son dönemlerine damga vuran işbirliği eksenli temel ilkelere dayalı politikasının uygulanmasının zorlaştığı görülmektedir. Bu politikaların zor zamanlarda da uygulanmaya devam edilmesi onların uygulanması sayesinde Türk dış politikasının kazanmış olduğu hareket kapasitesinin daha da artarak devamı açısından son derece önemlidir.

2012 yılında Türkiye, Arap Baharı'nın ümit vadeden demokratikleştirici atmosferi içerisinde bölgesel güçler arasında rekabeti artırıcı etkileri ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Önceki yıllara göre kıyasladığımızda 2012 yılında daha zor imtihanlardan geçmek zorunda kalan Türk dış politikası özellikle Ortadoğu'da bazı kritik olaylara ve gelişmelere odaklanmak zorunda kalmıştır. Bunlardan birincisi Suriye'de yaşanmakta olan demokrasi mücadelesine Hizbullah ve dolayısıyla İran'ın

doğrudan müdahil olarak Beşar Esad'ın devrilmesi yönündeki hareketin görece zayıflamasına neden olmalarıdır. Bu durum hükümetin kartlarını daha açık oynamasını gerektirmiş, özellikle İran ve Türkiye arasında dönemsel gerginlik süreci yaşanmaya başlamıştır. Ankara açısından Mısır'da Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi'nin cumhurbaşkanı seçilmesi olumlu bir gelişme olmuştur. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Mursi'nin karşılıklı ziyaretlerinde de açık bir şekilde görülen bu durum iki ülkenin bölgede işbirliği yaparak birlikte hareket edebileceği düşüncesini akıllara getirmiştir. Fakat Mursi karşıtı muhalefetin Mısır'da güçlü olması durumu zorlaştırmıştır. 2013 yılı ortalarında Mısır'da gerçekleşen askeri darbe bölgedeki siyasal dönüşümün kolay olmayacağını en açık göstergesidir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği politikasında yaşanmakta olan durgunluk 2012 yılı içerisinde de devam etmiştir. Sürecin tıkanma noktasına gelmesinin Türk dış politikasındaki karar alıcıların tercihleri ile ilgili olmasının dışında, AB üyesi ülkelerin başkentlerinin ekonomik krizlerle çalkalanması ve Türkiye'ye olan samimiyetsiz tutumları da etkili olmuştur. AB dönem başkanlarının Türkiye konusundaki samimiyetsiz yaklaşımları da Türkiye'nin sürece yaklaşımında olumsuz etki oluşturmuştur. Buna rağmen Türkiye AB üyesi ülkelere diplomatik ziyaretlerinde hız kesmemiş, ikili ilişkileri sürdürmekteki kararlılığını göstermiştir. Bu sayede AB ülkeleri ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerde artış göstermiştir.

2012 yılı içerisinde Türkiye'nin Afrika ile ilgili açılımı hız kesmeden devam etmiştir. Uzak ve Doğu Asya ile ilişkiler geliştirilmeye gayret edilmiş, Latin Amerika'ya yönelik dış politika süreçleri de derinlik kazanmıştır. Belirtmiş olduğumuz bu bölgelere üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiş, siyasi, ekonomik ve kültürel işbirlikleri artırılmış, yeni büyükelçilikler açılarak Türkiye'nin bu bölgelerdeki varlığı pekiştirilmiştir. Bu ülkelere devlet başkanları ve bakanlar düzeyindeki heyetlerle Ankara'da görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

2.6. Türk Dış Politikasında 2013-2014

2010 yılı sonlarında başlayan ‘Arap Baharı’ kavramının 2012 yılında Suriye’de Esad rejiminin değişime karşı direnmesi ve kendi ülkesinin vatandaşlarına karşı katliamlarıyla duraklamaya geçerek adeta bir ‘Arap Sonbaharı’na dönüştüğü söylenebilir. 2013 yılının Temmuz ayında Mısır’da gerçekleşmiş olan askeri darbe sonucunda devrim sürecinin tersine çevrilmesiyle ise artık bir ‘Arap Kışı’ndan bahsedilmeye başlanmıştır. ‘Arap Baharı’ sürecinde insanların etkili olduğu bütün Arap ülkelerinde ciddi sıkıntıların yaşanmış olduğu bir yıl olan 2013’te Ortadoğu, devrim öncesi statükonun yeniden geri gelmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye gibi birkaç ülke dışında yeni rejimlere gerçek manada destek veren bölgesel ve küresel güçlerin olmadığı dikkate alındığında ‘Arap Baharı’nın etkili olduğu ülkeleri istikrarsız, hatta kaotik bir dönemin beklediği söylenebilir. 2013 yılının başından itibaren Tunus ve Mısır gibi ülkelerde ekonomik sıkıntılar siyasi istikrarsızlıklara yol açmıştır. Bu sebeple kurulmuş olan yeni rejimler sorgulanır hale gelmiştir.

2013 yılında meydana gelen gelişmeler sonucunda bölgesel ve küresel statükocu güçler, Suriye’nin değişime karşı direnciyle umutlanmış, Mısır’daki askeri darbe ile de karşı hücumla geçmiş ve karşı devrim sürecini başlatmışlardır. Bölgede yaşanan değişim karşıtı gelişmeler, demokratik gelişim ve değişim yönündeki umutları azaltmış ve Türkiye gibi değişimden yana olan ülkelerin yalnız bırakılmasına neden olmuştur. Özellikle Mısır’daki askeri darbe sonrasında, darbe yanlısı ve darbeden fayda uman ülkeler, Türkiye’yi bölgede yalnızlaştırmaya çalışmışlardır. Bazı gözlemcilerin iddiasına göre daha önce bölge ülkeleriyle siyasi, ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışan Türkiye, Arap Baharı’nın ikinci yılından itibaren bölgedeki eski müttefiklerini terk etmiş, Türkiye’nin bu siyasetini kendine aşırı güvenmesine bağlayan bölgesel aktörler ise Türkiye karşıtı siyasetler geliştirmişlerdir. Ancak 2013 yılı olaylarının genel bir incelenmesinden Türkiye’nin müttefiklerini değil müttefiklerinin Türkiye’yi terk ettikleri açıkça görülebilmektedir. Batılı devletlerin Ortadoğu’daki demokratik gelişmeleri görmezden gelmesi, hatta demokrasi karşıtlarına doğrudan ve zihni destek vermesi üzerine, Türkiye bölgede

demokrasiyi savunan ender aktörlerden biri olarak kalmıştır. Halkın taleplerini en iyi şekilde yansıtan demokratik değerleri savunmak durumunda kalan Türkiye, yalnız bırakılan halkların tercihlerine ve moral-politiği reel-politiğe tercih eden bir siyaset izlemeye devam etmiştir. Bundan dolayı Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın dış politika başdanışmanı İbrahim Kalın, sosyal medyada yalnızlaşma eleştirilerine cevap verirken, yalnızlık iddialarının doğru olmadığını, yalnız kalınmışsa da bunun değerli bir yalnızlık olduğunu vurgulamıştır. Bundan dolayı başından itibaren devrim sürecini en çok desteklemekte olan Türkiye, 2013 yılında Arap Baharı sürecini sabote etmek ve engellemek için harekete geçen ve Arap Baharı yaşanan ülkelerin tümünde devrimleri başarısız kılmak için çabalayan Arap ülkeleriyle karşı karşıya gelmiştir.

Sıkıntılı geçen 2013 yılı boyunca da Türkiye'nin ülkesine sınırsız ölçekte yardım yaptığını söyleyen Tunus Cumhurbaşkanı Marzuki, "Türkiye'den ne istediyseniz mutlaka kabul gördük. Siyasi destek, mali destek, ordunun silahlandırılması, polislerin lojistiğinin sağlanması, ekonomi, aklınıza ne gelirse... Ben bu ilişkilerin sürmesini, derinleşmesini ve güçlenerek büyümesini temenni ediyorum. Türkiye, Arap devrimlerine özellikle de Tunus devrimine tarihi katkıda bulundu. En azından Tunuslular Türkiye'nin bu desteğini hiçbir zaman unutmayacaktır" diyerek Türkiye'nin oynamış olduğu hayati rolü övmüştür. 2013 yılında Türk dış politikasının en önemli gündem maddelerinden birini Mısır oluşturmuştur. Türkiye, Mısır halkının iradesine destek çıkan ilk ülke olmuştur. Demokrasiden yana aldığı bu ilkeli tavrı Mısır'a yönelik dış politikasının merkezine koyan Türkiye, bundan sonraki ilişkilerini de hep bu şekilde yürütme gayretine girmiştir.

2013 yılına damgasını vuran bir diğer olay Suriye'de yaşanan gelişmelerdir. Mart 2011'de başlayan olaylar sadece Türkiye değil tüm dünyayı etkilemiştir. Devam eden krize ilişkin Türkiye'nin dış politikası, hem siyasi hem de coğrafi etkileri nedeniyle birçok bölgesel ve küresel aktörden farklılıklar göstermiştir. Türk dış politikasının Ortadoğu'nun genelinde yürüttüğü aktivizm Suriye'de de devam ederken, Suriye'nin siyasi muhalefetinin merkezinin Türkiye'de yer alması, sayıları yüz binleri bulan Suriyeli mülteciler ve Türk hükümetinin Baas rejimi karşıtı muhalefete verdiği açık destek, Türkiye'yi Suriye meselesinde özel bir konuma

yerleştirmiştir. Yoğun mülteci akımı da Türkiye'nin 2013 yılındaki en büyük gündem maddelerinden birisini oluşturmuştur. AFAD tarafından kurulan kamplarda yaşayan iki yüz bini aşkın Suriyeli mülteciye ek olarak on binlerce Suriyeli sınırdaki şehirlerde yoğunlaşsalar da Türkiye'nin birçok şehrine yayılmıştır.

2013 yılı İsrail-Türkiye ilişkilerinin normalleşmesinde bir kilometre taşı oldu. İki ülkenin diplomatları arasında aylar süren mekik diplomasisinin ardından 21 Mart 2013'te İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı arayarak İsrail Savunma Güçleri tarafından 2010 yılında Gazze'ye yardım filosunun bir parçası olan Mavi Marmara gemisine düzenlenen ve dokuz Türk'ün öldürölmesiyle sonuçlanan baskınla ilgili özür diledi. ABD Başkanı Barack Obama'nın İsrail ziyareti sırasında gerçekteşen bu özür ile iki ülke arasında yıllardır süren gerginlik azalmış oldu. Özrün ardından Başbakan Recep Tayyip Erdoğan krizin açılması için üç şart öne sürdü. Bunlar; resmi özür, saldırıda hayatını kaybedenlerin ailelerine tazminat ödenmesi ve Gazze şeridindeki İsrail ablukasının kaldırılmasıdır. Özrün ardından iki ülkenin karşılıklı olarak çekmiş oldukları büyükelçilerin göreve başlamasıyla, İsraili askerler hakkında açılan davanın geri çekilmesiyle karşılıklı olarak enerji, turizm gibi alanlarda yapılan anlaşmalarla ilişkiler normalleşme seyrine girmiştir. Fakat İsrail'in Gazze ablukasını kaldırması konusundaki gerginlik devam etmektedir.

2013 yılında Avrupa Birliği ile olan ilişkilere bakıldığında, üyelik sürecinde fiilen donmuş olan görüşmelerde yeni bir fasıl açılması ile hareketlenme olmuştur. 2005 yılında başlayan katılım müzakerelerinde görüşöllecek olan 35 fasıldan yalnızca 13'ü görüşölümüş diğer fasıllarda görüşmeler durmuştu. Her ne kadar AB üyesi ölkelerin Türkiye'nin üyeliğine bakış açılarında bir değişiklik olmasa da yeni bir fasıl açılması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. 2012 yılının ikinci yarısında AB dönem başkanlığının Güney Kıbrıs Rum Kesimi tarafından yapılması sürecin geçici olarak tıkanmasındaki en önemli etkidir. Türkiye'de AB'ye üyelik konusundaki hayal kırıklığı, Türkiye'nin dış politika stratejisinde Ortadoğu'ya vermiş olduğu önem, Avrupa'da Türkiye hakkında 'eksen kayması' endişelerinin doğmasına neden olmuştur. Türkiye'de bu süreçte gerçekteşen Gezi eylemleri sırasında yaşananlardan dolayı AB üyesi Almanya ve Hollanda gibi bazı ölkeler

tarafından görüşmelerin askıya alınması fikri ortaya atılmıştır. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun yapmış olduğu bir dizi temastan sonra 25 Haziran'da toplanan AB Konseyi Türkiye ile 22. faslın açılması kararını vermiştir.

2013'te Türkiye'nin Balkan ülkelerinde gösterdiği dış politika etkinliği hem ekonomik hem de diğer alanlarda artarak devam etmiştir. Ekim ayında Başbakan Erdoğan'ın Kosova ziyareti sırasında kullandığı bir cümlenin Sırp medyası tarafından yanlış aktarılması ve yorumlanması sebebiyle Sırbistan'la yaşanan küçük çaplı kriz dışında 2013 yılında Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile ilişkileri özellikle ekonomik anlamda olumlu bir çizgide devam etmiştir.

2014 yılında Türk dış politikasının en başarılı olduğu alan Azerbaycan ile ilişkiler konusundadır. İki ülke halkının birbirini kardeş olarak görmekte olduğu Türkiye ve Azerbaycan'ın kuşkusuz dış politikada ayrı düşme olasılığı çok azdır. Trans Anadolu Projesi (TANAP) ve Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı ile enerji politikaları anlamında stratejik bir hüviyet kazanan ilişkiler, 2014 yılı içerisinde savunma sanayisindeki işbirliği ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi'nin hayata geçirilmesiyle en üst seviyeye yükseltilmiştir. Gürcistan'ın bölgenin bir diğer önemli aktörü olarak bu yıl içerisinde bu ikili ortaklığa dâhil edilmesi, Güney Kafkasya'daki istikrarın korunması adına önemli bir artı değer olmuştur. Fakat Türkiye'nin NATO üyesi olması ve Avrupa Birliği üyeliğini zorlaması, Azerbaycan'ın ise daha bağımsız bir dış politika izliyor olması gelecekte sorun yaşatabilir. Burada önemli olan iki ülke dış politikada kararlar alırken birbirlerinin durumlarını göreberek bu doğrultuda karar almaları gerekir ve bu şekilde yaşanabilecek sorunların önüne geçilebilir. Türkiye'nin Azerbaycan'ın çıkarlarını NATO ve Avrupa Birliği üye ülkeleri nezdinde koruyup kollaması, Azerbaycan'ın da Türkiye'nin çıkarlarını Rusya nezdinde koruması iki ülke çıkarları açısından son derece önem arz etmektedir (politikakademisi.org 18.03.2016).

2014 yılında Türk dış politikasının başarılı olduğu alanlardan bir diğeri Kıbrıs konusudur. Dünya kamuoyunda çözüme daha yakın duran tarafın Türkiye olarak görünmesi, Kıbrıs Türklerinin tanınmaya başlaması 2014 yılı dış politikasında sevindirici gelişmeler arasındadır. Adada henüz kesin ve kalıcı bir çözüm

sağlanmamışken, Güney Kıbrıs Rum kesiminin ada çevresinde başlatmış olduğu sondaj çalışmalarına karşı Türkiye'nin Barbaros Hayrettin Paşa sismik araştırma gemisini ve savaş gemilerini Akdeniz'e göndermesi Türkiye'nin askeri gücünü göstermesi ve caydırıcılık açısından olumlu ve başarılı bir girişimdir. Dış politikadaki önemli gelişmelerden bir diğeri Suriye'den gelen mülteciler konusunda Türkiye'nin takındığı tavidir. Türkiye ortak kültür ve mirasa sahip, aynı dinin mensupları olan iki halk olunması hasebiyle savaştan dolayı ülkemize sığınan mültecilere kucak açmış ve iki milyon civarındaki Suriyeliye ev sahipliği yapmıştır. Rusya ile olan ilişkilere bakıldığında, Suriye konusundaki dış politikaları birbirine zıtlık gösterse de Türkiye-Rusya ekonomik ilişkileri açısından olumlu gelişmeler yaşanmıştır.

2014 yılı Türkiye'nin AB üyeliği konusunda çok başarılı geçen bir yıl olarak söylenemez. Her ne kadar Fransa'da François Hollande'ın seçilmesi ile beraber Fransa'dan Türkiye'nin AB üyeliği için daha önemli sinyaller gelmeye başlasa da Türkiye'nin ekonomik anlamdaki ilişkilerini iyi götürdüğü fakat siyasi ilişkilerini çok başarılı sürdüremediği Almanya'yı AB üyeliği konusunda bir türlü ikna edememiştir.

3. KAMU DİPLOMASİSİ KURUMLARI VE YUMUŞAK GÜÇ AKTÖRLERİ

AK Parti Dönemi dış politikasının yeni aktörleri olan kamu diplomasisi kurumları, Türk dış politikasının yeni kanal ve mekanizmalarıdır. Ayrıca bu yeni kamu diplomasisi kurumları dış politika aktörlerinin, araçlarının, diplomasi tarz ve yöntemlerinin çeşitlenmesini sağlamıştır. Dış politikanın sivil boyutuna ihtiva eden bu kurumlar, dış politikanın sert güç ve yüksek politika alanı dışında yumuşak güç ve toplumsal alanlardaki faaliyetleri ile yumuşak güç üreterek kamu diplomasisi yürütmektedirler. Yeni kurulan kamu diplomasisi kurumları Dışişleri Bakanlığı'nın yeniden yapılanmasının da bir ürünüdür. Bu kurumlar bakanlık bünyesinde kurulan yeni birimlerle koordineli bir şekilde çalışmaktadırlar. AK Parti döneminde dış politikadaki dönüşüm aynı zamanda bakanlık bünyesinde de gerçekleştirilmektedir. Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan yeni birimler kendi içerisinde dönüşümün önünü açarak değişen uluslararası sisteme uyum sağlamaya çalışmaktadır (Ekşi, 2014:178).Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yunus Emre Enstitüsü (YEE) ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) gibi Başbakanlığa bağlı kurumlar AK Parti dönemi dış politikasında çok önemli yer teşkil eden yumuşak güç unsurları arasında yer almaktadır.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerde diplomatik faaliyetler önem kazanmıştır. Uluslararası ilişkilerde savaşlardan daha çok diplomatik faaliyetlerin önem kazandığı bu dönemde kamu diplomasisi yeni dönemin anahtar kavramları arasında yer almıştır. Hükümetlerin diğer devletler üzerinde karar alma sürecinde etki etmesi kamu diplomasisinin önemli bir parametresini oluşturmaktadır. Diğer taraftan kamu diplomasisi bütün devletlerin halklarıyla doğrudan temas kurabilmenin en kuvvetli yoludur (Hacısalıhoğlu, 12.05.2016).

Yumuşak güç kavramı 1990'lı yıllardan sonra Joseph Nye tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Yumuşak güç, istediğini zor kullanmak veya para vermek yerine kendine çekme yoluyla elde etme becerisidir. Bu bir ülkenin kültürünün, siyasi liderlerinin ve politikalarının cazibesinden gelir. Politikalarımız başkalarına meşru görüldüğü zaman yumuşak gücümüz artar (Nye, 2005:5-6). AK Parti dönemi

ile birlikte askeri/sert politika ağırlıklı dış politika anlayışı geri plana atılmış yumuşak güç kavramı tartışmaya açılmış ve bu tartışmalar özellikle Türkiye'nin Ortadoğu'daki yumuşak gücü üzerine yoğunlaşmıştır. Demokrasi ile yönetilen bir ülke konumunda olan Türkiye, Orta Doğu bölge ülkeleri üzerinde çekicilik yaratması sebebiyle demokratik ve Müslüman bir örnek ülke olarak ön plana çıkmıştır. Yumuşak güç kavramı daha çok Türkiye'nin Ortadoğu ve yakın coğrafyasındaki politikaların şekillenmesindeki etkisini ifade etmek için kullanılmıştır.

'Arap Baharı' olarak adlandırılan, Tunus ve Mısır'da başlayarak Arap coğrafyasına yayılan değişim ve demokratikleşme süreci, Türkiye'nin 'model' olma niteliğini bir kere daha uluslararası gündemin önemli tartışma konularından biri haline getirmiştir. Özellikle Libya ve Suriye'de yaşanan insan trajedileri ve otoriter rejimlerin vatandaşlarını öldürme pahasına koltuklarını koruma çabaları da 'Türkiye Modeli' tartışmalarının yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur (Keyman, 2011:Ağustos).

Yumuşak güç kavramı bölge ülkeleri ile tarihsel ve kültürel bağlar, demokratik gelenek ve kurumlar ve gelişen serbest piyasa ekonomisi gibi üç temel üzerine inşa edilmiştir. Yumuşak güç kavramı Türkiye'nin dış politika perspektifinde adil, akıllı ve inandırıcı politikaları takip ederek diğer ülkeleri 'ikna' etmek şeklinde kullanılmaktadır (Yerlitaş, Balcı, 2011,6).

Türkiye'nin yapmış olduğu kalkınma yardımları yumuşak güç unsurunun kullanılması noktasında dış politikanın önemli bir parçası haline gelmiştir. Kalkınma yardımlarını düzenli olarak artıran Türkiye, 'donör ülke' statüsüne ulaşmıştır. Başbakanlık TİKA'nın verilerine göre, 2014 yılında Türkiye'nin resmi kalkınma yardımları ve özel akımlar dâhil toplam yardım miktarı bir önceki yıla oranla yüzde 47,3'lük artışla 6,4 milyar dolara çıkmıştır (KDK, 09.06.2016).

3.1. Dışişleri Bakanlığı

Osmanlı Devleti zamanında dış işleri Reis-ül Küttap tarafından idare edilmiştir ve III. Selim döneminde 1793 yılında ilk sürekli büyükelçilik Londra'da

açılmış, Yusuf Ağâh Efendi ilk sürekli Osmanlı büyükelçisi olarak atanmıştır. II. Mahmut döneminde Tercüme odası kurulmuş, 1836 yılında son Reis-ül Küttap Yozgatlı Akif Efendi, müşirlik rütbesi ile ilk Umur-ı Hariciye Nazırı olmuştur. Milli Mücadele döneminde oluşturulan ilk Milli Hükümet ile birlikte Hariciye Vekâleti kurulmuş ve Türkiye'nin ilk Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey olmuştur. Hariciye Vekâleti'ne yönelik ilk kapsamlı düzenleme 1927 yılında yapılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 03.06.2016). II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkiler farklı bir boyut kazanmış, devletlerin yanında yeni uluslararası aktörler ortaya çıkmıştır (Uluslararası Örgütler, Uluslar aşırı Örgütler, Çok Uluslu Şirketler gibi). Dışişleri Bakanlığı II. Dünya Savaşı sonrası meydana gelen bu gelişmelere paralel olarak bakanlığın yapısını ve faaliyetlerini şekillendirmiştir.

AK Parti dönemi ile birlikte dış politikada etki alanını artırmak isteyen Türkiye buna paralel olarak dış temsilcilik sayısını da artırmıştır. Yabancı temsilcilikte bir süper güç olan ABD'den sonra Türkiye'nin gelmesi, yükselen Türkiye imajı, artan ilgi ve küresel diplomaside artan dinamizm ve aktiflikle açıklanabilir (Ekşi, 2014:164). 2002 yılında 163 olan temsilcilik sayısı 2015 yılı itibariyle 134 Büyükelçilik, 81 Başkonsolosluk, 12 daimi temsilcilik ve 1 ticaret ofisi olmak üzere 228'e çıkarken, yeni açılacak büyükelçilik ve konsolosluklarla bu sayının birkaç yıl içinde 252'ye ulaşması hedefleniyor (KDK, 09.06.2016).

3.1.1. Yeni Teşkilat Kanunu: Dışişleri Bakanlığının Yeniden Yapılandırılması

AK Parti döneminde Dışişleri Bakanlığı, yeniden yapılandırılarak yeni dış politika anlayışına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. En son 1994 yılındaki Teşkilat Kanunu ile görev yapan Dışişleri Bakanlığı, 16 yıl sonra 2010 yılında çıkarılan yeni Teşkilat Kanunu ile yeniden yapılandırılmıştır. Resmi Gazete 'de yayımlanan 6004 sayılı 'Dışişleri Bakanlığı'nın Kuruluş Görevleri Hakkında Kanun' ismiyle 13 Temmuz 2010 tarihinde yürürlüğe giren bu yeni Teşkilat Kanunu ile bakanlık bünyesinde on adet yeni genel müdürlük ve başkanlık açılmıştır; Küresel ve İnsani Konular Genel Müdürlüğü, Çatışmayı Önleme ve Kriz Yönetimi Genel Müdürlüğü, Komşu Ülkelerle İlgili Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uluslararası Hukuk Genel Müdürlüğü, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Enformasyon

Genel Müdürlüğü, Yurtdışı tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü, Bilişim Teknolojileri Dairesi Başkanlığı, Tercüme Dairesi Başkanlığı ve Diplomasi Akademisi Başkanlığı (Dışişleri Bakanlığı, 03.06.2016). Bunlardan Enformasyon Genel Müdürlüğü, Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü ve Diplomasi Akademisi Başkanlığı araştırmanın alanına girmektedir. Ayrıca Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü altında ihdas edilen Kültürel Diplomasi Genel Müdür Yardımcılığı da isminden anlaşılacağı üzere konumuzla ilgilidir.

3.1.2. Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Genel Müdürlüğü

Yeni Teşkilat Kanunu'nun 6. Maddesiyle yeni Kurulan Enformasyon Genel Müdürlüğü, Dışişleri Bakanlığı'nın kamu diplomasisi birimidir. Nitekim Dışişleri Bakanlığı, Meclis bütçe görüşmelerinde sunulan kitapçıklarda da birimin faaliyetleri Enformasyon ve Kamu Diplomasisi başlığı altında bahsedilmektedir. Teşkilat Kanunu'nda Enformasyon Genel Müdürlüğünün görevleri 6. Madde de aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

“Enformasyon Genel Müdürlüğü; Bakanlık sözcülüğü, Bakanlığın yerli ve yabancı medya kuruluşları ve medya mensupları ile ilişkilerinin yürütülmesi, basın toplantılarının ve Bakanlık açıklamalarının yapılması görevlerini yürütür. Dış politika alanında medya aracılığıyla yerli ve yabancı kamuoyu ile iletişimi sağlar, kamu diplomasisi alanındaki faaliyetlerin planlanması ve icra edilmesinde ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği içinde hareket eder. 9/10/203 tarihli e 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde Bakanlık içi koordinasyonu sağlar” (Resmi Gazete, 2010, Sayı: 27640).

Buna göre Dışişleri Bakanlığı, Enformasyon Genel Müdürlüğü ile kamu diplomasisinin enformasyon boyutuna odaklanmıştır. Bakanlığın kamu diplomasisi anlayışını da yansıtan bu maddeden hareketle bakanlığın kamu diplomasisini enformasyon temelli dar açıdan ele aldığı anlaşılmaktadır. İkinci bölümünde de görüleceği üzere enformasyon, kamu diplomasisinin iletişim boyutunun sadece bir yönüdür. Zira Enformasyon Genel Müdürlüğü, basının bilgilendirme ve kamuoyunun aydınlatılması amacı çerçevesinde ulusal ve uluslararası basın organlarıyla iletişim halinde olarak yürütülen dış politikanın tanıtımını yapmayı görevleri arasında

saymıştır. Bu çerçevede Bakanlık sözcüsünün olağan basın bilgilendirme toplantıları, güncel gelişmelere ilişkin basın açıklamaları, basın ve kamuoyunun ilgisini çekebileceği düşünülen konulardaki özlü notların e-posta aracılığıyla basın mensuplarına iletilmesi (Dışişleri Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2013:107) faaliyetleri kamu diplomasisi olarak görülmüştür. Oysa bu faaliyetlerin daha öncede yapıldığı sadece yeni kurulan birimin görevi olarak yeniden düzenlenerek sistematik hale getirilmesinin ötesinde bir özgünlüğe sahip olmadığı söylenebilir (Ekşi 2014:180).

3.1.3. Dışişleri Bakanlığı Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü ve Kültürel Diplomasi Genel Müdür Yardımcılığı

Dışişleri Bakanlığı'nın kültürel diplomasiden sorumlu birimi olarak Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü ve Kültürel Diplomasi Genel Müdür Yardımcılığı ihdas edilmiştir. Teşkilat Kanunu'nda Müdürlüğün görevleri 6. Madde de aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

“Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü; ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yapmak sureti ile kültür, eğitim, bilim, spor ve benzeri alanlarda diğer ülke ve uluslararası kuruluşlarla ikili ve çok taraflı ilişkileri ve işbirliğini yürütür. Türkiye'nin yurtdışındaki tanıtımına yönelik proje ve faaliyetlerin yürütülmesini ve koordinasyonunu sağlar” (Resmi Gazete, 2010, Sayı: 27640).

Buna göre Bakanlığın kültür diplomasisini temelde kamu diplomasisinin tanıtım boyutu çerçevesinde değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bakanlık kültür diplomasisini çok boyutlu dış politikanın bir gereği olarak yorumlamıştır. Kültürel faaliyetlerle ülkenin yurtdışındaki tanıtımını esas alması itibari ile Dışişleri Bakanlığı'nın kültür diplomasisini dar çerçevede yorumladığı söylenebilir. Zira ikinci bölümde analiz edildiği üzere kültür diplomasisi kamu diplomasisinin bir boyutu olarak ülkeler arası kültürel ilişkilerin geliştirilmesi amacına dayanmaktadır. Oysa yukarıdaki birimin kurucu maddesine göre Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin yurtdışındaki tanıtımına yönelik kültürel faaliyetleri esas almıştır. Bu çerçevede Müdürlük, Dışişleri Bakanlığı'nın kültür politikası öncelikleri bağlamında ilk olarak ikili kültür anlaşmaları, kültürel değişim programlarının yapılması ve bunların yenilenmesini yürütmekle görevlendirilmiştir. Bu çerçevede AK Parti döneminde

kültürel alanda da uygulanan aktif diplomasi sayesinde 29 ülkeyle yeni kültürel işbirliği ve değişim anlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmalar AK Parti döneminde siyasi ilişkilerin yanında kültürel ilişkilerin de canlandırılması politikasının izlendiğinin açık göstergesidir (Ekşi, 2014:182).

3.1.4. Diplomasi Akademisi Başkanlığı

Diplomasi Akademisi Başkanlığı'nın kendi içinde verdiği hizmet içi eğitim haricinde yabancı diplomatlara yönelik faaliyetleri cazibe ve çekicilik yaratması bakımından kamu diplomasisi olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede Başkanlığın bir kamu diplomasisi faaliyeti olarak her yıl düzenlenmekte olan Yabancı Genç Diplomatlar Eğitim Programı'na ilginin artması başta Dışişleri Bakanlığı olmak üzere Türkiye'nin çekiciliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Şimdiye kadar 38 ülkenin Diplomasi Akademisi ile işbirliği anlaşmasının imzalanması ve sadece 2012 yılında toplam on yedi adet Akademiler Arası İşbirliği Protokol ve Değişim anlaşmasının imzalanması, Türkiye ve Dışişleri Bakanlığı'nın cazibe merkezi haline geldiğinin açık bir göstergesidir (Ekşi, 2014:183).

Dışişleri Bakanlığı'nın yabancı diplomatlara yönelik eğitim programları düzenlemesi kamu diplomasisinin eğitim faaliyetleri arasına girmektedir. Bu kapsamda Dışişleri Bakanlığı yukarıda bahsedilen bu eğitim programı haricinde karşılaştığı yoğun talep sebebiyle münhasıran Pakistan, Irak, Kosova, Nijerya, Libya, Katar, Azerbaycan, Karadağ, Tunus, Brunei, Sudan ve Karadeniz İşbirliği Örgütü üyesi beş ülkenin diplomatlarına da eğitim vermiştir. Dışişleri Bakanlığı'nın yukarıda bahsedilen kamu diplomasisi yapılanması haricinde AK Parti döneminde yumuşak güç ve kamu diplomasisine büyük önem atfedilerek bakanlığın dışında da ayrı bir kamu diplomasisi birimi kurmuştur (Ekşi, 2014:184).

3.2. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK)

Modern anlamda ilk kamu diplomasisi kurumlarının kurulması ve uygulanmaya başlanması 1965 yılına uzanmaktadır. Kültürel diplomasi açısından bakıldığında ise Alliance Française 1883, British Council 1934, Goethe Institut 1951,

Cervantes Institute 1991, Rusya'nın Rossotrudnii Chestvo/Russiky Mir adlı Kültür Enstitüsü 2008, Çin Konfüçyus Enstitüsü 2004 yıllarında açılmışken Türkiye, çok geç bir tarih olan 2010 yılında ilk kamu diplomasisi kurumunu açmıştır. Yumuşak güç bakımından düşünüldüğünde ise kavramın ortaya çıktığı 1990 yılına göre yine Türkiye'nin geç kaldığı söylenebilir (Ekşi, 2014:185).

AK Parti döneminde yeni dış politika anlayışı çerçevesinde yeni tesis edilen kurumlardan biri de Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'dür. Resmi Gazete'de yayınlanan 27478 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle 30 Ocak 2010 tarihinde Başbakanlığa bağlı bir kurum olarak kurulan Koordinatörlüğün görevleri kısaca aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

“...uluslararası toplumu etkilemenin ve yönlendirmenin bir aracı olarak “Kamu Diplomasisi” ayrı bir önem kazanmıştır. Uluslararası platformlarda, Ülkemizin uzun süredir maruz kaldığı itham ve sorunlar karşısında haklılığımızı kanıtlamaya yönelik çalışmaların başarıya ulaşabilmesi için, kamu diplomasisi yöntem ve araçlarıyla uluslararası toplumun doğru yönde bilgilendirilmesi gerekmektedir” (Remi Gazete, 2010, Sayı: 278478).

Öncelikle Genelgedeki ifadelerden hareketle kamu diplomasisinin uluslararası toplumu etkilemenin aracı olarak ele alınması bağlamında kurumun kamu diplomasisini araçsallaştıran bir yaklaşım içerisinde olduğu söylenebilir. Ayrıca uluslararası kamuoyunun yönlendirme amacıyla propagandaya yaklaşıldığı da düşünülebilir. Diğer taraftan sorunların kamu diplomasisi yöntem ve araçları ile çözülmesi anlamında ise kurumun problem çözücü bir anlayıştan hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kurumun başlıca en temel görevi aşağıdaki genelgede belirtildiği üzere kamu diplomasisi faaliyetleri çerçevesinde hem devlet kurumları hem de sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamaktır.

“...kamu diplomasisi alanında yürütülecek çalışmalar ile stratejik iletişim ve tanıtım faaliyetleri konusunda kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak amacıyla, bir Başbakan Baş Müşavirinin uhdesinde Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünün oluşturulması uygun görülmüştür” (Remi Gazete, 2010, Sayı: 278478).

Gerçekten de kamu diplomasisi doğası gereği koordinasyon işlevini gerektiren bir diplomasi olarak öncelikle kurumun koordinatörlük olarak

kurulmasının isabetli bir yaklaşım olduğunu tespit etmek gerekmektedir. Ancak KDK'nın diğer kamu diplomasisi ve kültür diplomasisi icra eden kurumlar ve özellikle sivil toplum kuruluşlarıyla koordineli olarak çalıştığını ileri sürmek pek mümkün görünmemektedir. Zira Koordinatörlüğün Dışişleri Bakanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, TİKA, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve STK'larla koordineli çalıştığını gösteren delil olmadığı gibi birlikte eşgüdümlü olarak çalışmadıklarını, sadece kurumların web sitelerinde faaliyet haberlerine bakıldığında bile görmek mümkündür. Ayrıca her kurumun kendi başına birbirine benzer faaliyetler yürüttüğü ve projeler gerçekleştirmesi bağlamında kurumların ortak faaliyet ve projeler geliştirilmesi noktasında da koordinasyon olmadığı kolaylıkla söylenebilir.

Koordinatörlüğün, birim şeklinde eski kamu diplomasisi anlayışına rağmen faaliyet alanlarını geniş ve kapsamlı düzeyde ele almıştır. Buna göre aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi koordinatörlüğün faaliyet alanları, üniversite programları, siyasal iletişim faaliyetleri ve medya-tanıtım çalışmaları olmak üzere üç bölüme ayrılmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte uluslararası ilişkilerin daha girift bir hal aldığı günümüzde kamu diplomasisi, uluslararası kamuoyunu etkilemenin ve yönlendirmenin en önemli araçlarından biri haline gelmiştir. Yükselen bir güç olarak Türkiye'nin stratejik iletişim ve kamu diplomasisi alanlarında etkin ve başarılı olması, milli çıkarlarının, bölgesel etkinliğinin ve küresel sorumluluklarının vazgeçilmez bir unsurudur. Bu durum, ülkemizin izlediği politikaların hem meşruiyeti hem de etkinlik alanı açısından önem arz etmektedir. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, bu çerçevede gerek ülkemizin güçlü mirasını ve çağdaş tecrübesini gerekse son yıllarda bölgesel ve küresel siyasette artan etkisinden yola çıkarak, Türkiye'nin yeni hikayesini etkin bir şekilde anlatmayı, farklı kesimlerle diyaloga geçmeyi ve çok-taraflı bir iletişim ekseninde faaliyet yürütmeyi amaçlamaktadır (KDK, 26.02.2016).

Kamu diplomasisi, Türk dış politikasının ve yumuşak güç kapasitesinin en önemli araçlarından biri olarak Türkiye'nin uluslararası kamuoyunda görünürlüğünü

ve etkinliğini arttırmayı hedeflemektedir. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Türkiye'nin doğru ve etkin bir şekilde tanınması ve bilinmesi için kamu kurumları ile sivil örgütlenmeler arasında koordinasyonu sağlamakla görevlidir. Türkiye'nin dünyanın farklı kesimleri nezdinde doğru bir şekilde tanınması, orta ve uzun vadeli sistematik çalışmaları zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin tanıtımında ve algı yönetiminde merkezi bir öneme sahip olan ve diplomasi, dış yardımlar, bilim ve teknoloji, ekonomi, yükseköğretim, turizm, kültür, sanat ve medya gibi geniş bir alana yayılan kamu diplomasisi faaliyetleri, Türkiye'nin yeni potansiyellerinin dünya kamuoyunda tanınmasını sağlar. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü bu farklı faaliyet kalemlerinin koordinasyonunu sağlayarak Türkiye'nin stratejik iletişimine ve etkin tanıtımına katkıda bulunur (KDK, 26.02.2016).

3.3. Yunus Emre Enstitüsü ve Kültür Merkezleri

Kamu diplomasisinin en önemli araçları arasında kültür diplomasisi yer almaktadır. Bir toplumun en temel unsuru olan dil, kültür diplomasisinin de en önemli argümanları arasında yer almaktadır. Bir ülke dilini ne kadar yaygınlaştırırsa dış politikadaki etki alanını da bununla paralel olarak artırır. ABD'nin kültürel cazibesi İngilizcenin yayılmasında etkili olmuştur. İngilizcenin yayılması ise ABD'nin yumuşak gücünün yayılmasını kolaylaştırmıştır (Brzezinski, 2004:185).

Yunus Emre Enstitüsü muadillerine göre çok geç açılmış yeni bir kurumdur. Öyle ki dünyadaki diğer kültür enstitülerine bakıldığında bu durum çok daha net anlaşılacaktır. 2023 vizyonunu “Kültür, sanat ve yabancılara Türkçe öğretimi ana başlıkları altında dünyanın birçok ülkesinde gerçekleştirilecek faaliyetler ve oluşturulacak işbirlikleri ile dünya toplumlarının Türkiye'yi daha yakından ve doğru kaynaklardan tanınmasını sağlamak” olarak ifade eden Yunus Emre Enstitüsü başarılı çalışmalara imza atmaktadır (YEE, 26.02.2016).

Türkiye'nin kültür diplomasisini uygulayan ilk kurumu olan Yunus Emre Enstitüsü her ne kadar 2009 yılında açılmış olsa da kuruluş kanunu 2007 yılında çıkmıştır. Bu çerçevede Yunus Emre Enstitüsü'nün kuruluşu, 5 Mayıs 2007 tarihli 5653 sayılı Kanuna dayanmaktadır. Bir kamu vakfı olarak kurulan enstitünün Vakıf

Kanunu'ndaki "Yunus Emre Vakfı; Türkiye'yi Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak " ibaresiyle bir anlamda kültür diplomasisinin tanımı ile başlamaktadır. Buna göre Yunus Emre Vakfı ve Enstitüsü,

"Yunus Emre vakfı; Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini artırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla 05.05.2007 tarihli 5653 sayılı Kanun'la kurulmuş bir kamu vakfidır"

şeklinde tanımlanmıştır. Yine Vakıf Kanunu'nun birinci Maddesinin birinci Fıkrasına göre kurulan Enstitü ve Türk Kültür Merkezlerinin amacı:

"Madde 1- (1) Bu Kanunun amacı; Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini artırmak, bununla ilgili yurtiçi ve yurtdışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak, Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurtdışında hizmet vermek, Türkiye'de Yunus Emre Enstitüsü ve yurtdışında Yunus Emre Kültür Merkezleri açmak için merkezi Ankara'da olan Yunus Emre Vakfının kurulmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemektir"

şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca Vakfın amaçları üçüncü maddede ayrıntılı olarak verilmiştir. Üçüncü maddenin a bendine göre vakfın temel amacının Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek temelinde Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak olduğu ifade edilmiştir. Kültürel diplomasi çerçevesinde oluşturulan amaçlarla faaliyette bulunan Enstitünün Vakıf Kanunu çerçevesinde oluşturulan organlar tarafından yönetilmektedir. Ayrıca vakfın yönetimini sağlayan Mütevelli Heyeti, Yönetim Kurulu, Denetleme ve Danışma Kurulları ile devletin üst tabakasını bünyesinde bulundurması itibari ile Yunus Emre Vakfı ve Enstitüsünün siyaset ve partiler üstü bir devlet kimliğine haiz olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, Vakfın Kurucu Mütevelli Heyeti üyelerinin Onursal Başkanı olarak Cumhurbaşkanı'nın yer alması bunun açık bir göstergesidir (Ekşi, 2014:196).

Diğer taraftan Vakfın icra organı olan yönetim kurulu üyeleri ise aslında kurumu yöneten organdır. Yönetim kurulu üyeleri arasında TİKA ve Yurtdışı Türkler

ve Akraba Topluluklar Başkanı gibi yumuşak güç aktörlerinin yer alması, Yunus Emre Enstitüsünün bu kurumlarla ortaklaşa Türkiye'nin yumuşak güç, kamu/kültür diplomasisini uygulayan bir kurum olduğunu göstermektedir. Bunların dışında vakıf kanununa 2013 yılında beşinci madde eklenerek kültür merkezlerinin bulunduğu ülkelerde açılacak merkezlerin yeri, faaliyetleri ve bütçesini belirlemek üzere kültür merkezleri koordinasyon kurulları oluşturulmuştur.

Görüldüğü üzere bir kamu vakfı olarak 2007 tarihli kanunla kurulan Enstitü, 7 Mayıs 2009 tarihinde Ankara'da merkezin açılmasıyla faaliyetlerine başlamıştır. İlk merkezini kuruluşundan 5 ay sonra 17 Ekim 2009 tarihinde Bosna-Hersek'te Saraybosna Yunus Emre Kültür merkezi adıyla açan enstitü ilk olarak Balkanlarda yayılmaya başlamıştır. Ardından 11 Aralık 2009 tarihinde Arnavutluk'un başkenti olan Tiran'da ikinci kültür merkezi açılmıştır. 2014 tarihi itibarıyla Enstitü, Balkanlarda Saraybosna, Tiran, Foynitsa (açılış tarihi 11 Ekim 2011), Mostar, İşkodra (20 Ekim 2012), Priştine (26 Ağustos 2011), Prizren (26 Ağustos 2011), İpek (20 Mart 2012), Üsküp (26 Mart 2010), Bükreş (14 Kasım 2011), ve Köstence (14 Kasım 2011) olmak üzere 11 merkezde açılmıştır.

Daha sonra Enstitü, Ortadoğu'da ilk merkezini Mısır'ın başkenti Kahire'de 3 Mart 2010 tarihinde açarak Ortadoğu ve Afrika'da 2014 itibarıyla İskenderiye (27 Nisan 2013), Beyrut (23 Mart 2012), Amman (28 Nisan 2012), Tahran (28 Mart 2012), Güney Afrika'da Johannesburg (Aralık 2012) ve Rabat (Mart 2013) olmak üzere 7 merkeze ulaşmıştır. Diğer taraftan 15 Aralık 2010'da faaliyetlerine başlayan Suriye'nin başkenti Şam'daki Yunus Emre Türk Kültür Merkezi ülkedeki iç savaş ve bozulan ilişkiler nedeni ile kapatılmıştır. Avrasya ve Uzakdoğu'da ise Tiflis (31 Mayıs 2012), Bakü (2013), Astana (26 Mayıs 2010), Kazan (Ekim 2012) ve Tokyo (20 Ekim 2011) olmak üzere 6 merkez açılmıştır. Avrupa'da Brüksel (18 Ekim 2010), Londra (9 Kasım 2010), Budapeşte (Haziran 2013), Varşova (20 Haziran 2011), Berlin (2014), Paris (2014), Amsterdam (2014) ve Roma (30 Ocak 2014) olmak üzere 8 merkez açılmıştır.

3.3.1. Yunus Emre Enstitüsü ve Kültür Merkezlerinin Faaliyetleri

Yunus Emre Enstitüsü ve Kültür Merkezlerinin faaliyetlerini Türkçe öğretimi temelinde eğitim faaliyetleri ve kültür-sanat faaliyetleri olarak ikiye ayırmak mümkündür.

3.3.1.1. Eğitim Faaliyetleri

Yunus Emre Enstitüsü'nün Türkçeyi dünya dili haline getirme hedefi doğrultusunda Yunus Emre Enstitüsü Türk Kültür merkezlerinin temel görev ve işlevi Türkçeyi öğretmektir. İlk olarak 2009 yılında 45 öğrenci ve 3 okutmanla Saraybosna'da başlayan yabancı dil olarak Türkçe öğretimi faaliyetleri halen 28 ülkede 99 okutmanla devam etmekte olup bugüne kadar toplam 15 bin öğrenciye Türkçe eğitimi verilmiştir. Kültür Merkezlerinde Türkçe öğretimi yanında Yunus Emre Enstitüsü Ankara'da hemen hemen her yıl çeşitli tarihlerde yabancılara Türkçe Öğretimi Sertifika Programları düzenlemektedir. Yurt içinde yabancılara Türkçe öğretiminden sorumlu olan TÖMER'den sonra Yunus Emre Enstitüsü yurtdışında Yabancılara Türkçe Öğretiminden sorumlu ve öncü bir kurum olma stratejisi izlemektedir. Ayrıca Enstitü, yabancılara Türkçe öğretimi seti olan TÖMER Hitit kitaplarının haricinde Yunus Emre Türkçe Öğretim Seti ve Haydi Türkçe Öğrenelim ders kitapları ve yardımcı materyaller geliştirmektedir (Yunus Emre Faaliyet Raporu, 2012:78-79).

Bunların dışında Enstitü, TOEFL ve IELTS muadili Türkçe Yeterlilik Sınavı (TYS) geliştirmiş ve böylece Türkçenin uluslararası geçerliğe sahip standart bir sınava kavuşması sağlanmıştır. YYS aynı zamanda yurtdışından öğrenci kabulünü kolaylaştıran bir muafiyet sınavı olarak kabul edilmektedir. Uluslararası ölçekte ilk YYS uygulaması, 24 Mayıs 2013 tarihinde 10 ülkede gerçekleştirilmiştir (Ekşi, 2014:203).

3.3.1.2. Kültür Sanat Faaliyetleri

Yunus Emre Enstitüsü Türk Kültür Merkezleri genel olarak kültür-sanat festivalleri (film, yemek festivali, geleneksel sanat festivali), yarışmalar (şiiir, okuma, resim, kompozisyon, şarkı, drama), kulüpler (sohbet, sinema ve çocuk kulübü), bilimsel toplantılar (konferans, sempozyum, panel, söyleşi), fuarlar (dil, kitap, eğitim, tanıtım ve turizm fuarları), kurslar (geleneksel Türk el sanatları, müzik, yemek, fotoğrafçılık, resim ve halk oyunları kursları), konser, sergi, ebru sanatı, şiiir dinletisi, imza günleri, tanıtımlar, atölye çalışmaları gibi kültür-sanat faaliyetleri gerçekleştirmektedirler (Yunus Emre Faaliyet Raporu, 2012:85-86).

3.3.2. Yunus Emre Enstitüsü Projeleri

Yunus Emre Enstitüsü, Türkoloji, Türkçe Seçmeli Yabancı Dil, Balkanlarda kültürel Mirasın Yeniden İnşası Projesi, Balkanlarda Geleneksel Türk El Sanatlarının İhyası, 100 Türkiye Kütüphanesi projesi, 100 Türkiye Kitabı Çeviri Projesi, Ortak resim Sergileri projeleri, gibi sekiz büyük proje yürütmektedir. Ayrıca Yunus Emre Enstitüsü, 2014-2015 yıllarında uygulamaya konulacak Türkçe Köyü, Türkiye Kitapçısı, Yerinde Tarih Projesi, Türk Kafesi Projesi, Avrupa'daki Türk Çocuklarına Türkçe Eğitimi, Uzaktan Türkçe Öğretimi gibi çeşitli projeler geliştirmektedir.

3.3.2.1. Türkoloji Projesi

Türkoloji Projesi, Türkiye ile özellikle Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla 1999 yılında TİKA tarafından başlatılmış ve ilk defa 2000-2001 eğitim öğretim yılında uygulanmaya konulmuştur. 2009 yılında Yunus Emre Enstitüsü'nün kurulması ve yurtdışında Türkçe öğretiminin tek aktörü olma hedefi doğrultusunda 20 Eylül 2011 tarihinde imzalanan protokolle proje enstitüye devredilmiştir. Enstitü ise imzaladığı protokollerle dünyadaki Türkçe öğretimi coğrafyasını Ortadoğu, Afrika ve Güney Asya'ya kadar genişletmiştir. Proje kapsamında; Afganistan, Azerbaycan, Belarus, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Cezayir, Çin, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Fas, Gürcistan, Hırvatistan, Hindistan, Irak, İtalya, Japonya, Kazakistan, Kırgızistan, Kosova,

Letonya, Litvanya, Mısır, Moğolistan, Makedonya, Pakistan, Polonya, Rusya, Rusya Federasyonu Başkurdistan ve Tataristan Cumhuriyeti, Sırbistan, Slovakya, Sudan, Suudi Arabistan, Ukrayna, Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ürdün, Yemen olmak üzere 35 ülkede üniversite bünyesinde 53 Türk dili ve Edebiyatı/Türkoloji bölümleri ile Türkçe kurslarına Türkiye’den öğretim elemanları görevlendirilmektedir (Y.E.E. Türkoloji Katalogu, 2013:5).

Türkoloji projesiyle temelde bu geniş coğrafyada Türkçe konuşabilen bir kitlenin oluşturulması hedeflenmektedir. Bu şekilde Türkiye’nin ülke, birey, toplum ve devletleriyle ilişkilerinde yakınlaşmanın sağlanması amaçlanmaktadır. Kültürün en önemli unsurlarından biri olan dil öğretimi yoluyla Türkiye’nin ve Türk kültürünün yurtdışında tanıtılması hedeflenerek Türkiye’nin bu ülkelerle dostluğunu geliştirilmesi istenmektedir (Ekşi, 2014:206).

3.3.2.2. Türkçe Seçmeli Yabancı Dil Projesi

Yunus Emre Enstitüsü, açtığı kültür merkezlerinde Türkçe öğretmeninin yanında kültür merkezlerinin bulunduğu ev sahibi ülkelerin okullarında da yabancı dil olarak Türkçenin seçmeli ders olarak okutulması stratejisini izlemektedir. Bu bağlamda Enstitü, Bosna-Hersek Federasyon Kantonlarının üçünde 59 ilk ve ortaöğretim okulunda seçmeli ders olarak Türkçenin okutulmasını sağlamıştır. Bosna-Hersek Federasyonuna ait Hersek-Neretva, Bosna-Podrinje, Zenitsa-Doboy Kantonları Eğitim Bakanlıkları tarafından 2012-2013 eğitim-öğretim döneminde Türkçenin ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde 6. sınıftan 13. sınıfa kadar ikinci seçmeli yabancı dil olarak okutulması kararı alınmıştır. Böylece 2012-2013 eğitim-öğretim döneminde Bosna Hersek’te 6 bin öğrenci, 50 öğretmenden Türkçeyi seçmeli yabancı dil olarak öğrenmektedir.

Ayrıca Gürcistan Milli Eğitim Bakanlığı’nın İngilizceden sonra ikinci yabancı dil seçme inisiyatifi okul müdürlüklerine bırakılmasıyla 54 okulda 400 öğrenciye Türkçe dersi seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Ürdün ve Romanya’da da yapılan anlaşmalar çerçevesinde seçmeli yabancı dil olarak Türkçe öğretilmektedir (Y.E.E. Roma Kültür Merkezi Broşürü,2014:1).

3.3.2.3. Balkanlarda Kültürel Mirasın Yeniden İnşası Projesi

Balkanlarda kültürel mirasın yeniden inşası projesi, Yunus Emre Enstitüsü'nün T.C Merkez Bankasının desteği ile yürüttüğü en büyük projelerden biridir. Proje kapsamında Balkanlarda 7 ülkede (Bosna-Hersek, Makedonya, Arnavutluk, Kosova, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan) savaşlar esnasında tahrip olmuş el yazması eserlerin tamir, bakım, muhafaza, dijital ortama aktarım, kataloglama işlemleri gibi çalışmalar yürütülmektedir. 2011 yılının Kasım ayında üç yıl süreyle başlayan proje, Balkanlardaki Türk tarihi ve kültürünü yeniden canlandırmayı ve böylece Osmanlı Devleti'nden günümüze tarihi bağların yeniden güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Özellikle günümüzde Avrupa ve Balkanlardaki yabancı düşmanlığı ve aşırı milliyetçilik ortamında bölge halklarıyla yakınlığı tesis edecek Osmanlı tarihi tecrübesindeki birlikte barış içerisinde yaşama kültürünü ortaya çıkarmayı amaçlayan proje ile Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerinin kültürel ve tarihi zeminin inşa edilmesi hedeflenmektedir (Ekşi, 2014:2010).

3.3.2.4. Balkanlarda Geleneksel Türk El Sanatlarının İhyası

Yunus Emre Enstitüsü'nün yürüttüğü en büyük projelerden bir diğeri de Halk Bankasının desteği ile Nisan 2012-Temmuz 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilen Balkanlarda Geleneksel Türk El Sanatlarının İhyası Projesi'dir. Bu projeye Balkanlarda kaybolmaya başlamış ya da unutulmuş sanatların yeniden canlandırılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede hüsnühat, tezhip, minyatür, ebru, cam eşya yapımı, çini işlemeciliği, ahşap işçiliği vb. alanlarda kurslar açılmakta ve meslek edindirmeye yönelik eğitim ve atölye çalışmaları düzenlenerek yeni usta zanaatkarların yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Proje Balkanlarda Bosna-Hersek (Saraybosna-Foynitsa), Makedonya (Üsküp), Kosova (Priştine-Prizen), Arnavutluk (Tiran-İşkodra) ve Romanya'da (Bükreş-Köstence) uygulanmaktadır. Bu Projeye Balkanlardaki Osmanlıya uzanan ortak kültür unsurlarının tekrar canlandırılması; bu sayede Türkiye'nin bölge halkı ve ülkeleriyle tarihi ve kültürel bağlarının kurulması hedeflenmektedir (Ekşi, 2014:211).

3.4. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)

AK Parti döneminde Yunus Emre Enstitüsü gibi ondan sonra açılan yeni kurumlardan biri olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Resmi Gazete 'de yayımlanan 5978 sayılı 'Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat Görevleri Hakkında Kanun'la 24 Mart 2010 tarihinde aynen TİKA gibi Başbakanlığa bağlı bir kurum olarak kurulmuştur. Kuruluş kanununun 1. Maddesi YTB'nin görev alanı;

'Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çalışmalar yapmak ve sorunlarına yönelik çözüm üretmek; Soydaş ve akraba topluluklar ile sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bu topluluklara yönelik faaliyet yürütmek'

şeklinde ifade edilmiştir. YTB'nin kuruluş kanununun yasal dayanağı ve görev alanı ise T.C. Anayasa'sının 62. Maddesindeki

'Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır'

ibaresine dayanmaktadır. Bu çerçevede Başkanlığın hedef kitlesi, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları, soydaş ve akraba topluluklarıdır. Vizyonu ise kurumun sloganı haline gelen 'nerede bir vatandaşımız, soydaşımız, akrabamız varsa biz oradayız" sloganının kurumun temel amacı ve ilkesi olduğu ifade edilmiştir. Bu düsturla hareket eden kurum, yurtdışında yaşayan Türk, soydaş ve akraba topluluklarının sorunlarına çare bulmak Türkiye ile bağlarını güçlendirmek ve kültürel değerlerini korumaya yardımcı olmayı amaç edinmiştir (Ekşi, 2014:213).

3.4.1. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın Kurumsal Yapılanması ve Faaliyet Alanları

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Yurtdışı Vatandaşlar, Soydaş ve Akraba Topluluklar, Sivil Toplum Kuruluşları Birimi, Hukuk ve Uluslararası Öğrenciler şeklinde beş ayrı çalışma alanı şeklinde çalışma alanını düzenlemiştir. Yurtdışı Vatandaşlar birimi, öncelikle 1961 yılında Almanya ile

yapılan işgücü anlaşmasını Türkiye diasporasının temeli olarak ele almaktadır. Zira Almanya’da bugün itibari ile üç milyon Türk vatandaşı yaşamaktadır. Dünya genelinde ise altı milyonun üzerinde Türk vatandaşı yaşamaktadır. Bu veriler YTB’nin potansiyel diaspora nüfusunu oluşturmaktadır. Örgütlenmemiş bu mevcut Türk nüfusunu diaspora haline getirmek için Yurtdışı Vatandaşlar birimi, öncelikle yurtdışındaki vatandaşların yaşadıkları ülkelerdeki varlıklarını teminat altına almayı en temel gayesi yaparak onları asimilasyona karşı korumayı, Türkiye ile toplumsal ve kültürel bağlarını muhafaza etmelerine yönelik faaliyetler düzenlemektedir.

Bu çerçevede başkanlık bünyesinde kuruluş kanununun 17. Maddesi gereği 8 Aralık 2012 tarihinde Yurtdışı Vatandaşlar Danışma Kurulu oluşturulmuş ve ilk toplantısını 17 Haziran 2013 tarihinde Ankara’da büyük bir katılımı gerçekleştirmiştir. On dokuz ülkeyi ve bölgeyi temsil eden 80 ülkeden oluşan kurul dönemin Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ’ın dediği gibi Türk Diaspora Meclisi’dir (ytb.gov.tr/faaliyetler). Yurtdışında yaşayan vatandaşlarıyla sosyal diyalog ortamını geliştirerek örgütlü hale getirmeyi amaçlayan kurulün küresel Türk diasporasını inşa etmeyi amaçladığı söylenebilir.

Soydaş ve Akraba Toplulukları Birimi ise kurumun ismine uygun biçimde ikinci çalışma alanıdır. Birim Türkiye ile bu toplulukların tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik bağlarını güçlendirmeyi amaçlamakta ve buna yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu çerçevede birim, Balkan Gençlik forumları düzenleyerek 12 Balkan ülkesini temsilen Yunanistan, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Slovenya, Moldova, Hırvatistan’dan sivil toplum kuruluşları ve üniversite öğrencilerinin katılımını sağlayarak kısa vadede iletişim ağı kurmayı uzun vadede Türkiye ile Balkan ülkeleri arasında sosyal ve kültürel bağları canlandırmayı amaçlamaktadır (ytb.gov.tr/faaliyetler).

Sivil Toplum Kuruluşları Birimi ise yurtdışındaki vatandaşların buldukları ülkelerde bünyesinde örgütlenmelerini desteklemek ve bu kuruluşların etkinliğini artırmaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Yine yurt dışındaki vatandaşların Sivil Toplum Kuruluşları Birimi kanalıyla kendilerini kamuoyunda ve ülke siyasetinde temsil edebilmelerini sağlamaya çalışan birim, bu yolla buldukları

ülkelerin siyasetine sivil toplum kuruluşları olarak örgütlü katılmalarını teşvik edici projeler geliştirmektedir.

Hukuk birimi kısaca yurt dışındaki vatandaşların yasal sorunlarına çözüm üretme ve onları hukuki hakları konusunda bilinçlendirmeye yönelik uluslararası hukuk eğitim programları düzenlemektedir. Özellikle Avrupalı hukukçular eğitim programı ile Türkiye-AB ortaklık hukukunun oluşumu ve AB hukuk sistemi konularında vatandaşların bilgilendirilmesine çalışılmıştır (ytb.gov.tr/faaliyetler).

Bunların dışında kurumun genç liderler programı, liderlik eğitim programları, kültürel değişim ve eğitim programları, kültür gezi kampı gibi projeleri öne çıkan kamu diplomasisi faaliyetleri olarak ifade edilebilir.

3.4.2. Türkiye Bursları

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın kurulmasından itibaren Türkiye Cumhuriyeti adına birçok devlet kurumu tarafından uluslararası öğrencilere verilen yükseköğretim bursları, Türkiye Bursları adı altında başkanlığın koordinasyonunda tek çatı altında birleştirilmiştir. İlk uygulaması 2012 yılında gerçekleştirilen Türkiye Bursları, ABD'nin Fulbright bursu gibi Türkiye'nin en büyük kamu diplomasisi faaliyetlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Daha önce başta YÖK, TUBİTAK, TİKA olmak üzere birçok devlet kurumunun yabancı öğrencilere tahsis ettiği burslar, kamu diplomasisi çerçevesinde programlanmamış birbirinden bağımsız olarak verilmekteydi. Oysa 2011 yılından itibaren başkanlık kamu diplomasisi perspektifinden hareketle bu burslar, Türkiye'yi eğitim üssü yapma stratejisi çerçevesinde yönlendirilmektedir (YTB Faaliyet Raporu, 2012:30).

Ayrıca bursların Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na devredilmesinden sonra 2002 öncesinde sadece 10 bin başvuru alınmışken 2013 itibariyle bu sayı 55 bine, 2015 itibari ile 80 bine yükselmiştir. Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısı 2002'den 2015' e büyük oranda artış göstermiştir. Şuan ülkemizde 55 şehirde, 105 üniversitede 16.000 öğrenci eğitim görmektedir. Başvurulan burs düzeyine göre bir alt düzeydeki programdan (örneğin yüksek lisans için lisans programından) mezun ya da içinde bulunulan akademik yılın sonunda

mezun olabilecek durumda olan adaylar Türkiye Burslarına başvurabilmektedir. Türkiye Burslarına eksiksiz başvuru yapan adaylardan akademik olarak yeterli görülenler mülakata davet edilmektedir. Adaylara mülakat bilgileri, e-mail adresleri ve online başvuru sistemi aracılığıyla ulaştırılmaktadır. Mülakatlar adayların buldukları ülkelerde yüz yüze, Türkiye Cumhuriyeti dış temsilciliğinin olmadığı ülkelerde ise iletişim araçları kullanılarak gerçekleştirilmektedir. 2015 yılı itibariyle YTB lisans öğrencilerine 600 TL, yüksek lisans öğrencilerine 850 TL ve doktora öğrencilerine 1200 TL burs vermektedir. Başkanlık bünyesinde hazırlanan yeni projeye göre Suriye'den ülkemize gelen ve yükseköğrenimine devam etmekte olan öğrencilere, lisans eğitimleri boyunca aylık 1000 TL burs verilmektedir. Türkiye Burslusu öğrenciler yerleştirildikleri üniversitelerdeki öğrenim ücretini ödememektedirler. Türkiye Burslusu öğrenciler devlet tarafından sağlık güvencesi altındadırlar. Türkçe bilmeyen öğrenciler bir yıl boyunca Türkçe öğretimi görmektedirler. Ayrıca öğrenciler Türkiye'ye ilk geldiklerinde ve mezun olduklarında ücretsiz olarak ülkelere seyahat etmektedirler (YTB, 28.02.2016). Türkiye Bursları AK Parti hükümetinin dış politikada ağırlık verdiği bölgelere yönlendirilmiştir.

3.4.3. Diaspora Diplomasisi

YTB'nin adından çıkarımla yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları, soydaş ve akraba toplulukları adlandırılması aslında daha önce yaygın ismiyle Dış Türkleri andırmaktadır. Bu bağlamda YTB'yi küresel lobi inşa etme amaçlı Diaspora Bakanlığı olarak nitelendirmek mümkündür. Hatta kurumun isminin Dış Türkler ve diaspora kavramlarının olumsuz algılanacağı düşünülerek Yurtdışı Türkler şeklinde tasarlandığı tahmin edilmektedir. Zaten kurumun bağlı olduğu dönemin Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ'ın "YTB, adeta bir Diaspora Bakanlığı gibidir" ifadesi açıkça kurumun yurtdışındaki Türk ve Soydaş toplulukları diaspora ve lobi gibi örgütlenme görevini ima etmiştir.

Türk dış politikası açısından bakıldığında Türkiye, Diaspora ve lobicilik alanında bugüne kadar zayıf ve eksik kalmıştır. Örneğin Türkiye Washington District of Columbia'da kendi lobisi olmadığından konusuna göre bazen İsrail bazen Rum

lobisinin yardımına başvurmaktadır. Ancak bu iki lobiyle ilişkileri bozulduğunda ise özellikle son dönemlerde büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin diaspora ve lobcilik politikası geliştirmesi gayet doğaldır. Başkanlığın kurulması, Türkiye'nin ihmal edilen diaspora ve lobcilik politikası geliştirmeye başladığının göstergesidir. Kamu diplomasisi açısından da önemli olan diaspora özellikle lobcilik rolleriyle ülkelere uluslararası ilişkilerde alan açmakta ve kaldıraç vazifesi görmektedir. Türkiye'nin uluslararası alanda imajını zedeleyerek sözde soykırım yasa tasarıları konusunda lobcilik yapacak diasporaya ihtiyacı olduğu aşikârdır (Ekşi, 2014:219).

3.5. Başbakanlık Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)

Başbakanlık Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında bağımsızlıklarını kazanan yeni Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetlerine yönelik olarak 1992 yılında Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir yardım kuruluşu olarak kurulmuştur. Türk Cumhuriyetlerinin gelişimi noktasında önemli bir rol oynayan kurum 1999 yılında Başbakanlığa bağlanmıştır. Türk dış politikasının ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırılan kurum 2002 yılından bu yana yurt dışında gerçekleştirdiği faaliyetlerle Türkiye'nin dış politika aktörleri arasında yer almıştır.

3.5.1. TİKA'nın Yeniden Yapılandırılması

Başlangıçta Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da bağımsızlıklarını yeni ilan eden cumhuriyetlere yönelik dış teknik yardım desteği sağlamak amacıyla kurulan TİKA, AK Parti döneminde yumuşak güç ve kamu diplomasisi çerçevesinde 2011 yılında kurumun koordinasyon etkinliğini artırmaya yönelik bir kez daha yeniden yapılandırılmıştır. 2009 yılında açılan Yunus Emre Enstitüsü ve 2010 yılında Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı gibi yumuşak güç ve kamu diplomasisi alanında yeni kurumların kurulmasından sonra TİKA'nın da bu kurumlarla koordineli çalışmasına ve kurumlar arası koordinasyon sürecinin etkinliğini artırmaya yönelik mevzuat değişikliğine gidilmiştir.

Resmi Gazete 'de 2 Kasım 2011 yılında yayınlanan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname ile başta 1992 yılından beri değişmeyen kurumun ismi değiştirilmiştir. Buna göre Kurumun Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı olan ismi Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı şeklinde değiştirilmiştir. Yani kalkınma kelimesi koordinasyon şeklinde değiştirilmiştir. Kurumun isminin değişmesi yapılanmanın boyutunu da göstermektedir. Zira sadece değişiklik kurumun isminden ibaret olmayıp kurumsal teşkilat yapılanması ve yurtdışı koordinatörlüklerinin yapılanmasına kadar çeşitli düzeyleri içermektedir. Öncelikle TİKA'nın çalışma prensipleri eskiden dış hibe yardımlarının nakdi olarak yapılması yerine proje tabanlı çalışma şekline dönüştürülmüştür. Buna göre TİKA'nın faaliyetleri geliştirilen projeler ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla koordineli işbirliği projeleri üzerinden yürütülecektir. Böylece TİKA, Türkiye'deki kamu kurum ve kuruluşları başta olmak üzere ulusal ve uluslararası özel sektör kuruluşları ve STK'lar arasında işbirliği mekanizması görevi yürütmeyi ve işbirliği yapılabilecek aktörleri koordinatörlük misyonuyla ortak paydada buluşturma vizyonuyla hareket eden bir kuruma dönüştürülmek istenmiştir (Ekşi, 2014:221).

3.5.2. TİKA'nın Faaliyet Alanı

TİKA'nın yeniden yapılandırılmasıyla birlikte sadece teknik yardım faaliyetleri yapan bir kurum olmanın ötesinde diğer kurumlarla koordineli eğitim ve sosyokültürel faaliyetler icra ederek yumuşak güç üreten bir kamu diplomasisi kurumuna dönüştürüldüğü söylenebilir. TİKA sosyal, sivil ve ekonomik altyapı hizmetleri, eğitim, sağlık, tarım, nüfus, idari ve su gibi çeşitli faaliyet alanlarında çalışmalarını yürütmektedir. Ana çalışma alanları ise yeniden yapılanma çerçevesinde sosyal altyapılar ve hizmetler, üretim sektörleri, çoklu/çakışan sektörler şeklinde dört ana gruba ayrılmıştır. Bunlardan özellikle kamu diplomasisi çerçevesinde proje ve program yardımları, eğitim ve kültürel işbirliği faaliyetleri öne çıkmaktadır.

2011 yılında çalışma prensibini değiştiren TİKA, hibe yardımlarından ziyade daha koordineli bir çalışma olan proje odaklı yardımlara ağırlık vermiştir. Kurum

faaliyetlerinde gerçekleşen ve proje aşamasında olan programlara destek verme yolunu izlemektedir. Bu çerçevede TİKA eğitim alanında okulların ve öğrencilerin ihtiyaç duyduğu eğitim teknik donanımı ve mevcut eğitim altyapılarının iyileştirilmesine yönelik okul inşası ve onarımı vb. faaliyetler yapmaktadır. Kültürel işbirliği alanında ise yurtdışındaki Türk kültür varlıklarının restorasyonu, kültür-sanat festivalleri, sergi, sempozyum, konferans ve kitap basım ve dağıtımı vb. faaliyetler yapmakta ve proje yardımı destekleri vermektedir.

TİKA, işbirliğinin geliştirilmesi, kalkınma desteğinin sağlanması ve insani yardım kapsamında: Bütün sektörlerde kurumsal yapıların oluşturulması, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, alt yapıların iyileştirilmesi, sosyal kalkınma ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi, meslek edindirme ve istihdam sağlanması, ortak tarih ve kültür varlıklarının korunması, Türkçenin kullanımının yaygınlaştırılması, kültürel ilişkilerin geliştirilmesi, gibi çalışmalar yapmaktadır.

TİKA'nın bu faaliyet alanlarında 1992-2002 yılları arasında 2 bin proje gerçekleştirirken 2002-2012 yılları arasında ise 11 bin proje (TİKA Dünyası, 2013:6) hayata geçirerek resmi kalkınma yardımlarını da %96 oranında artırmıştır. Bu çerçevede TİKA, 2006-2007 yılları arasında sadece Balkanlarda 94 projeyi hayata geçirmiştir.

3.5.3. İnsani ve Dış Yardım Diplomasisi

AK Parti döneminde Türkiye'nin toplam kalkınma yardımları 3 milyar 324 milyon dolara ulaşmıştır. OECD-DAC'a üye ülkelerin resmi kalkınma yardımlarına ayırdığı bütçe 2012 yılında bir önceki yıla göre %4 azalırken Türkiye aynı dönemde %100'e yakın bir artışla dış yardımlarını 2 milyar 533 milyon dolara çıkarmıştır. Böylece TİKA'nın 2002-2012 yılları arasında yaptığı yardımlar 1992-2002 yıllarına nazaran 7 kat artmıştır. Türkiye'nin dış yardımlara bu denli önem vermesinin arkasında dış politikada yürüttüğü donör ülke politikası ve küresel aktör olma iddiası yatmaktadır. Dış politikanın görünmez eli ve yumuşak güç boyutu olarak AK Parti dönemi dış politikasının önemli bir dış politika enstrümanı haline gelen dış yardımlarla olumlu Türkiye algısı, büyük güç Türkiye algısı üretilmek istenmiştir.

Bu bağlamda TİKA'nın faaliyetleri, Türkiye'nin küresel aktör ve büyük güç olma iddiasını destekleyici bir unsur olarak değerlendirilebilir.

TİKA'nın faaliyetleri başta dış politikayı çeşitlendirerek yumuşak güç üretmekte ve sosyo-kültürel alanlarda da dış politikayı beslemektedir. Dış yardımların yapıldığı ülkelerle Türkiye'nin yakın işbirliği zeminini inşa eden TİKA, okul ve hastane gibi fiziki altyapı faaliyetleriyle aslında tarihsel-kültürel ve toplumsal bağların güçlendirilmesini sağlamaktadır. Altyapı faaliyetleri aslında Türkiye'nin bu ülkeler arasındaki yakınlaşmasının temelini atarak uygulayacağı politikalara uygun ortam hazırlamaktadır. Böylece TİKA faaliyetleriyle tarihi ve kültürel arka planı canlandırmaktadır. Bu bağlamda TİKA, faaliyetleriyle Türkiye'ye karşı sevgi ve sempatinin artmasını sağlayarak yumuşak güç üretmektedir (Ekşi, 2014:226).

3.6. Türkiye Radyo Televizyonu (TRT)

İletişim araçları kamu diplomasisinde merkezi bir konuma sahiptir. Kamu diplomasisinin iletişim olarak tanımlanmasından belli olduğu üzere kamu diplomasisi, ağırlıklı olarak iletişim araçlarına dayanmaktadır. İletişim araçları, kamu diplomasisinde enformasyonel iletişim aracı olarak kamuoyu oluşturmak, uluslararası toplumun desteğini sağlamak ve ülkelerin tanıtımının yapılması gibi çeşitli amaçlarla küresel siyasette etkin olarak kullanılmaktadır.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), devlet adına radyo ve televizyon yayınlarını gerçekleştirmek amacıyla, 01 Mayıs 1964'de, özel yasayla özerk tüzel bir kişiliğine sahip olarak kurulmuştur. 1972'deki anayasa değişiklikleri ile kurum "tarafsız" bir kamu iktisadi kuruluş olarak tanımlanmıştır. 1982 Anayasası hükümleri doğrultusunda 1984 yılında Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu yeniden düzenlenmiştir. Uydu yayınlarının 1986'dan sonra, Türkiye'ye yönelik yayın yapan özel televizyonların ortaya çıkması, TRT'nin 1990 yılına kadar süren televizyon yayınları üzerindeki tekeli ortadan kaldırılmıştır. Anayasanın 133. maddesinin 1993'te değiştirilmesiyle özel radyo ve televizyon yayınları serbest bırakılırken, TRT'nin özerkliği yeniden tesis edilmiştir. TRT bugün, özerkliği ve tarafsızlığı

anayasada hükme bağlanan, radyo ve televizyon ile tüm medya araçlarından yayın yapan kamu hizmeti yayıncısı olarak hizmet vermektedir (TRT, 28.02.2016).

Türkiye resmi devlet kanalı olan TRT'yi kamu diplomasisi çerçevesinde 2000'lerde yeniden yapılandırarak dünya kamuoyuyla farklı dillerde yayın yapabilen bir iletişim kanalı haline getirmiştir. İlk olarak 2006 yılı itibari ile 32 dilde yayın yapan Türkiye'nin Sesi Radyosu ve TRT Avrupa FM yayın yapmaya başlamıştır. 2008 tarihinde ise 35 dilde haber yayını yapan çevrimiçi www.trt-world.com.tr web sitesini hayata geçirmiştir. Böylece Türkiye kendi gündemini kendi bakış açısıyla Almanca, Arapça, Arnavutça, Azerbaycan Türkçesi, Boşnakça, Bulgarca, Çince, Darice, Farsça, Fransızca, Gürcüce, Hırvatça, İngilizce, İspanyolca, İtalyanca, Kazakça, Kırgızca, Macarca, Makedonca, Özbekçe, Peştuca, Romence, Rusça, Sırpça, Tatarca, Türkmençe, Urduca, Uygurca, Yunanca, Kürtçe ve Ermenice dillerinde aktarma imkânına kavuşmuştur.

Diğer taraftan AK Parti hükümetinin Kürt sorununda demokratik açılım olarak 1 Ocak 2009 tarihinde Kürtçe yayın yapan TRT Şeş/TRT6 kanalını açması hem iç politika açısından bir devrim hem de dış politikada Ortadoğu'daki Kürtlere doğrudan ulaşması bakımından önemli bir adımdır. Farklı lehçeleri olan Kürtçenin Kırmançi lehçesi ile yayın yapan kanal, aynı zamanda Zazaca haber ve programlar da yapmaktadır. Bu kanalla Türkiye bir yandan iç politikada Kürt açılımı olarak adlandırılan politikayla Kürtlerle devleti barıştırmak isterken öte yandan dış politikada da İdris Bitlisi, Ahmedi Hani gibi 16. Yüzyıl Osmanlı döneminde yaşamış Mevlana ve Yunus Emre yolunu takip etmiş edebiyatçı ve mutasavvıfların hayatını ekrana taşıyarak ortak tarih-kültürüne vurgu yapan bir yayın politikası izleyerek bölge Kürtleriyle yakınlaşmayı amaçlanmaktadır.

Daha sonra 21 Mart 2009 tarihinde TRT Avaz kanalı yeniden yapılandırılarak Balkanlar'dan Kafkasya'ya, Orta Asya ve Ortadoğu'ya 27 ülkede 250 milyon nüfuslu bir coğrafyaya hitap etme imkânına kavuşturulmuştur. Bu şekilde Türkiye, TRT Avaz kanalıyla Türkçe, Azerbaycan Türkçesi, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe ve Türkmençe programları ile yayın coğrafyasındaki bütün ülkelerin yer alacağı ve her ülkeden izleyiciye hitap eden yayınlar yapmaya başlamıştır.

TRT Arapça kanalı sıradan bir haber kanalının ötesinde Türkiye ile Arap ülkeleri arasında ortak tarihi-kültürel bağları tekrar güçlendirmeyi yönelik özel programlar yaparak Türkiye'nin Arap ülkelerine yönelik kamu diplomasisini de yerine getirmektedir. Bu programlardan özellikle İstanbul'dan programı ile Türkiye gündemi Arap toplumuna kendi perspektifinden anlatılırken Derin Kökler adlı programla Türkiye hikâyesinin anlatılması gerçekleştirilmektedir. Yine Kahve Türkiye programıyla kültür ağırlıklı sohbetler düzenlenmekte ve Elvan-ı Seba programıyla kültür sanat ve edebiyat alanında ortak tarih ve kültür vurgusu yapılmaktadır.

TRT, bugün 14 televizyon kanalı, 5 ulusal, 5 bölgesel, 3 uluslararası ve 3 yerel radyo istasyonu, trt.net.tr ve 38 dilde hazırlanan trt.world.com isimli web siteleri, teleteks yayını, "TeleVİZYON", "TRT Çocuk", "Radyovizyon" isimli basılı, "TRT Haber DD", "TRT Spor", "TRT Türk", "Televizyon" isimli dijital dergileriyle Türkiye ve dünyaya yayın yapmaktadır (TRT, 28.02.2016).

TRT'nin kamu diplomasisi çerçevesinde yeniden yapılandırılarak farklı dillerde yayın yapan bir kanala dönüştürülmesi, Türkiye'ye uluslararası siyasal iletişim aracı imkânını sunmaktadır. Böylece TRT'nin uluslararası kanalları, Türkiye'nin dünyaya açılan yüzü olmuş ve ülkenin hikâyesinin Türkiye merkezli anlatılması ve tanıtılmasının aracı olmuşlardır. Zira diğer ülke toplumlarının Türkiye'yi ve kültürünü tanımalarını sağlayan TRT, Türkiye'nin dünya ile iletişim köprüsü olma işlevini yerine getirmektedir.

3.7. Türk Hava Yolları (THY)

Dünyada havayolu taşımacılığında yaşanan ekonomik krizlere rağmen Türk Hava Yolları her geçen gün büyümeye devam etmektedir. Ülkeler arasındaki ticari ve kültürel ilişkiler ile turizm amaçlı seyahatler büyümenin vazgeçilmez olduğunu göstermektedir. Hava yolu taşımacılığı ile ilgili yapılan bütün araştırmalar bu gerçeği gözler önüne sermektedir.

20 Mayıs 1933 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak Hava Yolları Devlet İşletmesi olarak kurulmuştur. Kurumun müdürlüğünü yapan ve aynı

zamanda ilk Türk havacılarından olan Fesa Evrensev'dir. Kurumun ilk kurulduğu dönemki bütçesi 180 bin liraydı ve kurumun personel sayısı 24 kişi idi(sekiz memur, sekiz makinist, yedi pilot, bir telsizci). Kurum ilk yurtdışı seferini 12 Şubat 1947 tarihinde Ankara-İstanbul-Atina hattında yapmıştır. Ayrıca kurum yolcu sayısının artırılması amacı ile tanıtım faaliyetlerine önem vermiştir. Kurumun "Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü" olan ismi 21 Mayıs 1955 tarihli 6623 sayılı kanunla kaldırılarak, yerine Türk Hava Yolları ismi getirildi (THY, 28.02.2016).

Türk Hava Yolları önceki yıllara bakıldığında AK Parti iktidarları döneminde filosuna yeni uçaklar katarak dünyanın birçok ülkesine uçuşlarını gerçekleştirmektedir. Mart 2015 tarihi itibari ile 108 ülkeye uçuş gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin aktif dış politikasının dinamolarından olan THY 219'u dış hat olmak üzere 264 noktaya Türk bayrağını taşımaktadır. Türkiye'nin tanıtımına büyük katkı sağlayan THY, özellikle Güney Afrika, Güney Amerika ve Uzak Doğu'da açılan yeni uçuş noktaları ile Türkiye'nin dış pazarlarını çeşitlendirirken yeni sosyal ve siyasi açılımlarda sağlamaktadır.

Son 4 yıldır Avrupa'nın en iyi havayolu seçilen THY, 2014 yılı sonunda 2005'e göre, uçak sayısını yüzde 307, yolcu sayısını yüzde 391, kapasitesini ise yüzde 366 oranında artırdı. 12 yıl önce 55 ülkeye uçuş yapan THY, 2015'te ülke sayısını 108'e çıkardı. Uçuş yapılan nokta sayısı ise son 12 yılda 160 yeni nokta ile 264 çıktı. THY bu sayıyla, dünyada en çok ülkeye uçuş yapan havayolu unvanını elinde bulunduruyor. THY dış hat uçuşlarında da iddiasını sürdürüyor. Dış hatta taşınan yolcu sayısını 12 yıl içinde toplamda yüzde 531, yıllık ortalamada ise yüzde 17 oranında artırdı. 2003-2013 arasında taşınan kargo ve postanın tonu ise toplamda yüzde 379, yıllık ortalamada yüzde 17 büyümüştür (kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-uluslararası-prestiji-thy).

SONUÇ

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türk dış politikasının temel dinamikleri incelenmiştir. Bu çerçevede, Türk dış politikasının temelleri, dış politika analizi ve karar alma süreçleri, Atatürk dönemi Türk dış politikası, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin pozisyonu, Adanan Menderes dönemi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Turgut Özal dönemi dış politika konuları incelenmiştir. İkinci bölümde AK Parti dönemi Türk dış politikası yıl yıl incelenmiş ve bu başlıklar altında yaşanan önemli gelişmeler belirtilmiştir. Üçüncü ve son bölümde kamu diplomasisi kurumları ve yumuşak güç aktörleri incelenmiştir.

Atatürk dönemi Türkiye'sinde dış politikada ulusal bağımsızlık ve uluslararası arenada tanınma düşüncesi ön planda yer almıştır. Bu bağlamda uluslararası ittifaklara önem verilmiş, uluslararası gelişmeler yakından takip edilmiştir. Uluslararası meselelerde diplomasi, devletlerin eşitliği, uluslararası hukuka bağlılık, uluslararası barışın korunması gibi düşünceler Türk dış politikasının temel prensiplerini oluşturmuştur. Türkiye için Osmanlı Devleti'nden gelen bir dış politika tecrübesi söz konusu olmuş ve bu tecrübe Türk dış politika yapıcılarını için yol gösterici olmuştur. Bu dönemde Lozan'dan arda kalan sorunların çözülmesi ve alınan kararların uygulanması Türk dış politikasının temel gündemini oluşturmuştur.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile başlayan ve 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan genel seçimlere kadar tek parti iktidarının karar alma süreçlerinde tek başına yetkili olduğu bu süreçte birçok anlaşmaya imza atılmış ve birçok devletle ikili ilişkiler geliştirilmiştir. Genel anlamda başarılı bir dış politikanın yürütüldüğü bu dönemde 1924 Anayasası, dış politikanın belirlenmesi noktasında tek yetkili organ olarak parlamentoyu yetkili kılmıştır. Dış politikanın yürütülmesinden ise cumhurbaşkanı ve başbakan sorumlu tutulmuştur. Tek parti iktidarının olduğu bu dönemde dış politikada öne çıkan isimler Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Başbakan İsmet İnönü ve uzun bir süre Dışişleri Bakanlığı yapan Tevfik Rüşü Aras olmaktadır.

Atatürk döneminde genel anlamda başarılı bir dış politika izlenmiştir. Hatay'ın diplomatik yollarla ana vatana kazandırılması dışında Misak-ı Milli sınırları içinde kalma prensibi benimsenmiştir. Türkiye'nin uluslararası sistem içinde bir aktör olmasından ziyade uluslararası sistemin parçası olması hedeflenmiştir. Dönemin şartları gereği yeni kurulan devleti müdafaa stratejisi izlenmiş, güvenlik kaygıları öne çıkarılarak büyük devletlerle çatışma politikalarından kaçınılmıştır.

II. Dünya Savaşı döneminde Türkiye'de tek parti iktidarı devam etmiş ve karar alma sürecinde İsmet İnönü etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son yıllarından beri devam eden denge politikası bu dönemde de sürdürülmeye çalışılmışsa da asıl hedef ülkeyi savaş dışında tutmak olmuş ve İsmet İnönü bu konudaki kararlı duruşu ile başarılı bir yönetim sergilemiştir. Türkiye, savaşa girmemesi ve savaş boyunca uyguladığı politika nedeniyle Sovyetler Birliği tarafından 'ikiyüzlülük' ile suçlanmıştır. Daha sonra Sovyetler Birliği'nin boğazların mevcut statüsünde bir değişiklik istemesi ve toprak talebinde bulunması Türkiye'yi yeni bir denge arayışına itmiş ve bunun sonucu olarak Türkiye, Sovyetler Birliği tehdidinden korunmak için Batı'nın şemsiyesi altına girmiştir.

Tüm dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de 1945 yılında demokrasiye, çok partili hayata geçiş süreci başlamıştır. Bunun neticesinde uzun yıllar boyunca tek başına iktidarı elinde bulunduran Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti yıkılmış ve Demokrat Parti tek başına iktidara sahip olmuştur. Demokrat Parti, Batı eksenli bir dış politika izleyeceğinin ilk sinyalini Kore Savaşı'na asker yollayarak vermiştir. Bunu ABD'nin komünizmin yayılmasını engellemek amacıyla uygulamaya koyduğu Truman Doktrini ve Marshall Planı yardımları izlemiştir. Sovyet yayılmacılığına karşı güvenlik arayışı Türkiye'yi NATO'ya üye olmaya sevk etmiştir. Türkiye, Batı eksenli bir dış politikanın sonucu olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'na da bu dönemde başvurmuştur. Batı dünyası ile geliştirilen ilişkilerin seyrini 1954 yılında Yunanistan'ın Kıbrıs adasını ilhak etmeye kalkması bozmuştur. Türkiye, kuruluşundan 1960'lı yıllara kadar ittifak ilişkilerinin dışına çıkmamış olmakla birlikte 1960'lı yıllardan itibaren çok yönlü dış politika sürecini bu tarihlerde denemiştir (Uzgel, 2010:360).

Türkiye ile Yunanistan arasında gerginlik diplomatik yollarla aşılmaya çalışılsa da Rumların adadaki Türklere saldırıları süreci tıkamış ve 20 Temmuz 1974 tarihinde Türk ordusu adaya müdahale etmiştir. II. Cenevre Toplantısı sırasında anlaşma sağlanamayacağı anlaşılınca Türk ordusu adadaki ilerleyişine devam etmiş ve Türk tarafının sınırları belirlenmiştir. Kuşkusuz Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Türk dış politikası açısından en önemli olaylarından birisi 1964 yılında ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından dönemin Başbakanı İsmet İnönü'ne yazılan mektuptur. Mektupta NATO üyesi iki ülkenin savaşmasının kabul edilemeyeceğini ve bu savaşın Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye müdahale ihtimalini doğuracağını ve böyle bir durumda NATO'nun Türkiye'yi savunma konusunda isteksiz kalacağını belirtmiştir. Mektup Türkiye'nin Batı eksenli dış politikasını sorgulamasının ve dış politikada alternatifler aramasının önünü açmıştır. Bu gelişmeler Türk dış politikasında yeni bir dönemin kapılarını açmıştır.

Turgut Özal döneminde Türkiye çok boyutlu dış politika anlayışına yönelmiş olsa da Batılılaşma hedefinden vazgeçmemiştir. 1980'li yılların başından itibaren Türkiye dışa açık piyasa ekonomisi anlayışını uygulamaya koymuştur. Özal'ın Türk dış politikasına farklı bir bakış açısı getirmesi ile birlikte Türkiye ilk kez bölgesel bir güç olma yolunda adımlar atmıştır. Bölge ülkeleri ile ticari ilişkileri artırmaya özel önem vermiştir.

Soğuk savaşın sona ermesi uluslararası konjonktürün yeniden yorumlanmasına yol açmış bölgede ve dünyada Türkiye için önemli fırsatlar doğmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte bağımsızlıklarını kazanan Türkî Cumhuriyetler, Türkiye için yeni fırsat alanları arasında yer almıştır. Batı ağırlıklı dış politikayı dengelemek amacıyla Ortadoğu ülkeleri ile ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış ve Körfez Savaşı'nın bölgede yapacağı değişiklikler Türkiye için değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak görülmüştür.

Özal döneminde Türk dış politikasının etki alanını ekonomik girişimler belirlemiştir. Avrupa Birliği ülkelerinin mallarından gümrük vergisi kaldırılarak ticaret canlandırılmaya çalışılmıştır. Avrupa ülkelerine olan bağlılığı azaltmak amacıyla ABD ile olan ilişkileri geliştirilmiştir. Türkiye ikili ilişkilerinde bağımlı

devlet konumundan çıkıp karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde bir dış politika prensibi benimsemiştir. Türkiye uluslararası gelişmelerde bekle-gör anlayışını benimsememiş aksine gelişmeler karşısında ilk reaksiyon gösteren taraf olmuş ve diğer devletlerin Özal'ın politikalarına vereceği refleksi beklemiştir. Türkiye'nin Batı ile Ortadoğu/İslam dünyası arasında bir köprü olması hedeflenmiştir. Türkiye Özal tarafından hem Batı'ya hem de Doğu'ya yönelmiş Müslüman bir ülke olarak tasvir edilmiştir. Özal'ın Türkiye'yi Ortadoğu'nun ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirmesi ve Balkan ülkelerine olan ilgisi nedeniyle Batı, Özal'ı Yeni- Osmanlılık fikrini benimsediği konusunda eleştirmiştir. Fakat Özal dönemi ile birlikte Türkiye ilk kez uluslararası sistemin parçası olmayı değil de uluslararası sistemin bir aktörü olma fikrini benimsemiştir. Türk dış politika yapıcılarını devre dışı bırakan Özal, bürokrasinin dış politikayı yavaşlatmasının önüne geçmiştir. Devlet yönetiminde alışılmış yönetim tarzını benimsememiş kendine özgü bir yönetim anlayışı sergilemiştir, bu Özal'ın bürokrasinin içinden gelen bir devlet adamı olarak bürokrasinin hantal işleyişine karşı olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye, Özal ile birlikte dünyaya açılmış, dış politikadaki ufkunu büyük ölçüde genişletmiştir. Bölgesel örgütlere katılımında aktif rol oynamıştır (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi, İslam Konferansı Örgütü vb.). Diğer yandan Özal'ın Dışişleri Bakanlarını dışlaması ve Özal hükümetleri döneminde Meclis üstünlüğünü hep elinde bulundurması onun dış politikada tek başına karar almasını sağlayan önemli faktörler olarak ortaya çıkmıştır. Özal'ın dış politika vizyonunun teorik bir çerçeveye oturtulmamış olması onun en önemli eksiği olarak ortaya çıkmış ve Özal sonrası dönemde bu eksiklik Türk dış politikasının önemli bir sorunsalını teşkil etmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte gelişen süreçte Türk dış politika yapıcıları arasında SSBC kaynaklı tehdit algısı son bulmuş, Türk dış politikası için yeni dinamik alanları (Orta Doğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya,) ortaya çıkmıştır. Balkan ülkeleri ile ilişkileri Türkiye'nin bölgeye olan jeopolitik konumu, tarihsel ve kültürel birikiminin de etkisi ile önemli bir seyir izlemiştir. Yugoslavya'nın dağılması bu bölgede Türkiye'ye önemli fırsat alanları açmış ve bu bağlamda Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Makedonya ve diğer

Balkan ülkeleri ile ilişkiler geliştirilmiştir. Avrupa Birliği ile 1 Ocak 1996 yılında Gümrük Birliği anlaşması imzalanmış, 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki’de yapılan zirvede Türkiye’nin AB’ye tam üyelik adaylığı kabul edilmiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesi Türk dış politikasının olaylara bakış açısını değiştirmiştir. Uluslararası siyasette meydana gelen gelişmelerden etkilenen bir kenar devlet konumunda bulunan Türkiye, dış politikada çok alternatifli ve daha aktif siyaset izlemiştir.

1999 yılında başlayan Türkiye’nin AB üyelik süreci, 11 Eylül 2001’de ABD’de yaşanan terör saldırısı ve sonrasında ABD’nin 2003 yılında Irak’ı işgali dış politikaya farklı bir boyut kazandırmıştır. ABD’nin Irak’ı işgalini önlemek ve soruna diplomatik yollardan çözüm bulmak amacıyla 23 Ocak 2003 yılında ‘Irak’a Komşu Ülkeler Toplantısı’ İstanbul’da yapılmış ve ABD bu toplantıya şiddetle karşı çıkmıştır. 1 Mart 2003 tarihli tezkerenin kabul edilmemesi ABD tarafında hayal kırıklığı ile karşılanmıştır. Bu süreçte iktidara gelen AK Parti uluslararası konjonktürün de etkisiyle dış politikada proaktif, dinamik ve çok boyutlu dış politika anlayışını benimsemiştir. Türk dış politikası ilk defa teorik bir çerçeveye oturtulmuş ve dış politikaya ‘merkez ülke’, ‘özgürlük ve güvenlik dengesi’, ‘komşularla sıfır sorun’, ‘ritmik diplomasi’ gibi kavramlar girmiştir. Güvenlik ağırlıklı bir dış politika anlayışından yumuşak güç unsurlarını devreye sokan bir dış politika anlayışına geçiş olmuştur. Davutoğlu’nun dış politika vizyonuna bakıldığında, o Türkiye’nin ikili ve bölgesel ilişkilerini geliştirirken yalnızca siyasi alanda değil aynı zamanda ekonomik ve kültürel alanda da ilişkiler geliştirmesi gerekliliğini vurgular. Bu bağlamda Latin Amerika, Afrika açılımları Türkiye açısından önemli girişimler olmuştur.

AK Parti döneminde uluslararası alanda etkin bir dış politika yürüten Türkiye’nin, Osmanlı Devleti’nin hâkim olduğu topraklardaki ülkelerle ilişkilerini geliştirmesi ‘Yeni Osmanlıcılık’ politikası izlediği, bu devletlerin egemenliğini tehdit ettiği eleştirilerine neden olmuştur. AK Parti elitleri bu eleştirilere karşı çıkarak, her ülkenin egemenlik haklarına saygılı olduklarını belirtmişlerdir. Recep Tayyip Erdoğan ve Ahmet Davutoğlu gibi AK Parti’nin önde gelen isimleri ‘Yeni Osmanlıcılık’ söyleminden uzak durmuşlar ve bunun yerine vizyoner ve çok boyutlu dış politika söylemlerini kullanmışlardır. Kuşkusuz AK Parti elitlerinin zihninde

Osmanlı Devleti gibi büyük bir güç olma ideali olduğu söylenebilir. Ancak Türkiye'nin bu bölgelerdeki girişimlerini 'Yeni Osmanlıcılık' olarak nitelendirmek Türk dış politikasının hareket alanını kısıtlamaktadır.

Üçüncü bölümde yer alan Dışişleri Bakanlığı ile koordineli olarak çalışmakta olan Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Yunus Emre Enstitüsü, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı AK Parti döneminde kurulmuş ve dış politikada etkin rol alan yeni kurumlardır. Bu kurumların yanı sıra, Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Türkiye Radyo Televizyonu, Türk Hava Yolları gibi mevcut kurumlar yapısal anlamda büyük revizyonlardan geçirilmiş ve çok daha aktif kurumlar olarak dış politika karar alma mekanizmasında önemli rol alma pozisyonuna getirilmiştir.

Yeni kurulmuş olan bu kurumlar ve revizyondan geçirilmiş olan mevcut kurumlar sayesinde AK Parti, Türk dış politikasında gözle görülür bir stratejik dönüşüm yaşanmasını sağlamıştır. Dünya üzerinde soydaş ve akraba topluluklara ulaşılmış, ortak kültürel miras temelleri üzerine yeni ilişkiler inşa edilmiştir. Her yıl ülkemize dünyanın dört bir tarafından yabancı öğrenciler gelmektedir. Gelen öğrencilere Türkçe öğrenimi zorunlu tutulmaktadır. Bu öğrencilere yapılan yatırımlar sayesinde Türkiye'nin diaspora faaliyetlerine önemli ölçüde katkı sağlanmaktadır.

Globalleşen dünyada etkisi gün geçtikçe artan medyanın kitleleri etkilemedeki rolü gözden kaçırılmayarak TRT bünyesinde kurulan yeni kanallarla farklı birçok dilde yayınlar gerçekleştirilmektedir. Bu sayede dünyaya Türkiye'de olup bitenler hakkında birinci ağızdan bilgiler aktarılmaktadır. THY sayesinde bugün dünyanın yine birçok ülkesine uçuşlar gerçekleştirilmekte ve THY dünyada en fazla noktaya uçan hava yolu unvanını elinde bulundurmaktadır. Yapılan bu uçuşlar sayesinde gerek turizm gerek ticaret anlamında çok büyük katkılar sağlanmakta ve bu faaliyetler dış politikada Türkiye'yi daha üst noktalara taşımaktadır.

Bu çalışmada, AK Parti döneminde Türk dış politikasının nasıl bir stratejik dönüşüm yaşadığı, Türk dış politikasının nasıl bir teorik çerçeveye oturtulduğu incelenmiştir. Türk dış politikasında dönüşümün gerekliliği Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ortaya çıkmış ise de Özal döneminde gerçekleşen girişimlerin teorik bir

çerçeveye oturtulamaması nedeniyle kalıcılık sağlanamamıştır. Ahmet Davutoğlu 2001 yılında kaleme almış olduğu ‘Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu’ adlı eserinde Türk dış politikası için teorik bir çerçeve ortaya koymuştur. Başbakan Danışmanı olarak göreve başlayan ardından Dışişleri Bakanı ve Başbakanlık görevlerini üstlenen Ahmet Davutoğlu, Türk dış politikasına teorik bir çerçeve kazandırmanın yanında bu teoriyi pratikte uygulama fırsatı bulmuş olması nedeniyle siyasi ve akademik çevrede ayrı bir yere sahip olmuştur.

Ahmet Davutoğlu’nun en çok dikkat çeken dış politika prensibi ‘komşularla sıfır sorun’ olmuştur. Davutoğlu, Türkiye’nin bölgesindeki devletlerle ilişkilerinde ‘kronik’ hale gelen sorunların Türk dış politikasının etki alanını zayıflattığını ileri sürmüş, bölgede meydana gelen gerginliklere bölgesel işbirliği yoluyla çözüm bulunması gerekliliğini vurgulamıştır. ‘Arap Baharı’ sürecinde ‘komşularla sıfır sorun’ prensibi ciddi eleştirilere neden olmuştur. Bu ilkenin felsefi temelini zayıf olduğu ve Türkiye’nin tarihsel ve coğrafi bağlamı göz önüne alındığında gerçekçi bir hedef olmadığı ortaya konulmuştur (Uzgel, 19.06.2016). Davutoğlu ise dış politikayı eleştirenlerin ‘Arap Baharı’ sürecinde Türkiye’nin nasıl bir dış politika vizyonu izlediğini anlamadığını ileri sürmüştür. ‘Komşularla sıfır problem’ in diğer dış politika prensipleri ile bağlı olduğu ve bunların birbirinden bağımsız düşünülemez. ‘Arap Baharı’ ile birlikte gelişen süreçte ‘komşularla sıfır sorun’ ilkesini ‘özgürlük ve güvenlik arasındaki denge’ prensibi ile ele alan Davutoğlu, ne sıfır sorun politikasının başarısız olduğunu, ne de Türk dış politikası prensiplerinin reddedildiğini, aksine, bu ilkelerin bizim komşu bölgelere yönelik dış politikamıza rehber olmaya devam ettiğini vurgulamıştır. Türkiye’nin ‘komşularla sıfır sorun’ politikasına dar bir bakış açısı ile yaklaşanlar, Türkiye’nin büyük dış politika vizyonunu kaçırmıyorlar (Hürriyet, 20.06.2016).

AK Parti dönemi Türk dış politikasının Orta Doğu’ya yönelik politikalarında realist olmadığı ve bu politikalar temelinde ümmet tabanlı bir siyaset izlediği öne sürülmüş ise de AK Parti kuruluşundan itibaren AB’ye girmeyi öncelikli hedefleri arasına koymuş ve geliştirilen ilişkiler neticesinde Türkiye ve AB arasında 3 Ekim 2005 yılında tam üyelik müzakereleri başlamıştır. AK Parti döneminde İslam ülkeleri ile ilişkiler geliştirilirken Doğu ile Batı arasındaki denge gözetilmiş, ulusal çıkarlar

ön planda tutulmuştur. Latin Amerika ve Afrika ülkeleriyle diplomatik ilişkiler geliştirilmiş birçok ülke ile Yüksek Düzeyli İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.

AK Parti döneminde kamu diplomasisi kurumları ve yumuşak güç aktörlerinin aktif bir hale getirilmesi ile birlikte dış politika daha etkin bir boyuta taşınmış, Türk dış politikasının etki alanı arttırılmıştır. Uluslararası sistemin değişim ve dönüşüme uğradığı günümüzde, Türkiye'nin bölgesel ve küresel ölçekte proaktif ve çok boyutlu bir dış politika yürütmesi kaçınılmaz görülmektedir. Bu nedenle 'Stratejik Derinlik' yaklaşımından hareketle, Türkiye'nin dış politikasında, yeni oluşturulan kurumların ve mevcut olup pasif bir durumda bulunan kurumların yeniden dizayn edilip dış politikaya yön vermesi ile stratejik bir dönüşüm gerçekleştirildiği görülmektedir. Klasik dış politika anlayışından çıkılarak, dünyada neler olup bittiği her an takip edilip, yeni gelişen durumlara göre pozisyon alan bir Türkiye'den söz etmemiz mümkündür. Alınan kararlara ve uygulanan politikalara bakıldığında Türkiye, dış politikada stratejik bir dönüşüm geçirmiş, sadece Batı ile değil, İslam Dünyası, Ortadoğu ülkeleri ve özellikle Latin Amerika ve Afrika ülkeleri ile ilişkiler geliştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aktan, Coşkun Can, **'Özal'ın Değişim Modeli ve Değişime Karşı Direnen Güçlerin Tahlili'**, Türkiye Günlüğü, Sayı: 40, Yıl:5, Haziran 1996.
- BİRSEL, Haktan ve DUMAN, Özkaya, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü ATATÜRK DERGİSİ Sayı:1, 2012.
- BRZEZİNSKI, Zbigniew, **'The Choice: Global Domination or Global Leadership?'**, New York, Basic Books, 2004.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, **Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar**, 2. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2013.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, 22. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2007.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, **Küresel Bunalım**, 8. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2006.
- DURAN, Burhanettin, İNAT, Kemal, ATAMAN, Muhittin, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2009**, SETA Yayınları XIII, 2011.
- EKŞİ, Muharrem, **Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2014.
- GÖZEN, Ramazan, **İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2009.
- GÖZEN, Ramazan, **Türk Dış Politikası Barış Vizyonu**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2006.

GÜMRÜKÇÜ, Harun, **Türkiye ve Avrupa Birliği, İlişkinin Unutulan Yönleri,**

Dünü ve Bugünü, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2002.

GÜMRÜKÇÜ, Harun, KARABACAK, Yakup, **Avrupa-Türkiye İlişkileri, Vizesiz**

Avrupa ve Vize Ötesi ATAD Kararları: Avrupa'nın Avrupalılığı

İnkarcılığı!, Der. Aybüke İnan ve Emine Aktürk, Yay: Vizesiz Avrupa

Derneği, Ankara, 2011.

HACISALİHOĞLU, İ. Yaşar, **'Dünya Siyasal Ortamının Berraklaşanlarla**

Türkiye'yi Algılamak' <http://www.jeopolitik.org/jeo-4/editörden.asp.Eriúim> ,

(Erişim Tarihi: 06.06.2016).

HACISALİHOĞLU, İ. Yaşar, **Gerçek Diplomasi,** (2016, Şubat 7). Gerçek

Diplomasi..., Türkiye Gazetesi.

HACISALİHOĞLU, İ. Yaşar, **Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye,** Çantay

Kitapevi, 2001.

HALE, William, **Türk Dış Politikası,** Çev. Petek Demir, Mozaik Yayınları, 2006.

JENKİNS, Gareth, **Political Islam in Turkey: Running West, Heading East,**

Palgrave Macmillan, London, 2008.

KEYMAN, Fuat, **Arap Baharı, 'Türkiye Modeli' ve Avrupa Birliği,** Analist

Dergisi, Ağustos, 2011.

KEYMAN, Fuat, **'Globalization, modernity and democracy: in search of a viable**

domestic polity for a sustainable Turkish foreign policy' New Perspectives

on Turkey, no:40, 2009.

KEYMAN, Fuat, '**Türk Dış Politikası'nda Eksen Tartışmaları: Küresel Kargaşa Çağında Realist Proaktivizm**' SETA Analiz, 2010.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, '**Çok Yönlü Bir Dış Politika İzleyebilecek Birlik ve Maharet Dışları'nda Var**', Mülakatlarla Türk Dış Politikası, USAK Yayınları, 2009.

NYE, Joseph, **The Soft Power of the United Nations**, 2007,

<https://www.projectsyndicate.org/commentary/the-soft-power-of-the-united-nations?barrier=true>, (Erişim Tarihi: 06.06.2016).

NYE, Joseph, **Yumuşak Güç**, Ankara, Elips Yayınları, Ekim 2015.

OĞUZLU, H. Tarık, **Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi, Ortadoğu Analiz**, Cilt:1, Sayı:9, 2009.

ONAR, Nora Fisher, '**Neo Ottomanism, Historical Legacies and Turkish Foreign Policy**' EDAM Discussion Paper Series, No: 2009/3 (October 2009), pp. 1-16.

ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.

SANBERK, Özden, **Kamuoyu Diplomasisinde İlk Adım. Çağ Ruhuna Aykırı Mevzuatı Değiştirmek**, 25.03.2010, Radikal Gazetesi.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih (1918–1994)**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2001.

ŞENER, Bülent, **Türk Dış Politikasında AKP Romantizmi ya da 'Stratejik Derinlik'te Yuvarlanmalar: Türk Dış Politikası 'İslam'ileşiyor mu?**, 21.

- Yüzyıl Enstitüsü Milli Güvenlik ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi, 2011.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, '**Türk Dış Politikasında Sapma Olduğu Söylenemez**',
Mülakatlarla Türk Dış Politikası, USAK Yayınları, 2009.
- UZGEL, İlhan, **Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele**,
Derleyenler: Bülent DURU, İlhan UZGEL, AKP Kitabı Bir Dönüşüm
Bilançosu, 2.Baskı, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2010, s.360.
- UZGEL, İlhan, **Sıfır Sorunun Çöküşü**, (2012, Temmuz 1),
<http://www.radikal.com.tr/radikal2/sifir-sorunun-cokusu-1092971/> , (Erişim
Tarihi: 19.06.2016).
- YERLİKAYA, Turgay, **Batı Basınında Türkiye Algısı**, SETA Yayınları, Sayı:117
Şubat 2015.
- YEŞİLTAS, Murat, BALCI, Ali, **Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü:
Kavramsal Bir Harita**, 2011.
- ZENGİN, Gürkan, **Hoca, Türk Dış Politikası'nda "Davutoğlu Etkisi"** , 9. Baskı,
İstanbul, İnkılap Kitapevi, 2015.
- ZENGİN, Gürkan, **Kavga, Arap Baharı'nda Türk Dış Politikası 2010-2013**,
İstanbul, İnkılap Kitapevi, 2013.
- ZÜRCHER JAN, Erik, Çev: GÖNEN S. Yasemin, **Modernleşen Türkiye Tarihi**,
İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Dışişleri Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, Resmi Gazete, Kanun

No: 6004, Sayı:27640, Tertip: 5 Cilt: 49, 13.07.2010.

Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Genelgesi, Resmi Gazete, Sayı:278478, 30 Ocak 2010.

T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Genelgesi, Resmi Gazete, Sayı: 278478, 30 Ocak 2010.

T.C. Dışişleri Bakanlığı 2012 yılı İdare Faaliyet Raporu, Ankara, 2013.

YTB Faaliyet Raporu 2012.

Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu, 2012.

Yunus Emre Enstitüsü Türkoloji Koordinatörlüğü Katalogu, Aralık 2013.

Yunus Emre Enstitüsü Roma Kültür Merkezi Broşürü, 2014.

<http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-uluslararası-prestiji-thy-ile-guc-kazaniyor/13>

(Erişim Tarihi: 24.02.2016).

<http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-sifir-sorun-politikasi-basarili-22873019>

(Erişim Tarihi: 20.06.2016).

<http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 22.05.2016).

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa>

(Erişim Tarihi: 12.03.2016).

<http://www.politikaakademisi.org> (Erişim Tarihi: 07.01.2016).

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=242461> (Erişim Tarihi: 27.11.2015).

<http://www.tika.gov.tr> (Erişim Tarihi: 19.01.2016).

<http://www.trt.net.tr> (Erişim Tarihi: 21.01.2016).

<http://www.tuicakademi.org/kibris-sorunu-ve-turkiye-ab-iliskileri/>

(Erişim Tarihi: 31.05.2016).

<http://www.turkishairlines.com.tr> (Erişim Tarihi: 18.03.2016).

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-yasar-hacisalihoglu/584721.aspx>

(Erişim Tarihi: 29.04.2016).

<http://www.yee.org.tr> (Erişim Tarihi: 19.03.2016).

<http://www.ytb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 26.03.2016).

Sources Highlights

Document 14062016barisdemirtez.docx (D20874630)**Submitted** 2016-06-15 14:31 (+03:00)**Receiver** hudayi.sayin.yeni@analysis.orkund.com**Message** aaa [Show full message](#)

2% of this approx. 55 pages long document consists of text present in 8 sources.

Reset

Export

Share

88%

First

1

Active 0 Warnings

T.C YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZİ
AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI
'STRATEJİK DÖNÜŞÜM' Barış DEMİR
141302047 Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr.
Hüdayi SAYIN

İstanbul 2016 TEZ ONAY SAYFASI T.C. YENİ
YÜZYIL

ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI
'STRATEJİK DÖNÜŞÜM' YÜKSEK LİSANS TEZİ
Barış DEMİR Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:---
----- Tezin Savunulduğu Tarih:-----
Tez Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

T.C YENİ YÜZYIL UNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZİ
AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI
'STRATEJİK DÖNÜŞÜM' Barış DEMİR
141302047 Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr.
Hüdayi SAYIN

İstanbul 2016 TEZ ONAY SAYFASI T.C. YENİ
YÜZYIL

ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI
'STRATEJİK DÖNÜŞÜM' YÜKSEK LİSANS TEZİ
Barış DEMİR Tezin Enstitüye Verildiği
Tarih..... Tezin Savunulduğu
Tarih..... Tez Oy Birliği/Oy